

12 н.

«ТООНТО»
ансамблин
ЕВРОПООР
аяншалга

3 н.

Национальная библиотека
Республики Бурятия
МЕСТНЫЙ
ОБЯЗАТЕЛЬНЫЙ
ЭКЗЕМПЛЯР

Тамхингаа
сүлөө
талмай

1921 оной
декабрийн
21-нээ гарана

Бур'яад Үнэн

Эхэ нютагаа эб хамта мандуулая!

Бүгэдэ арадай сонин

2012 оной
августын 30
Четверг

№ 34 (21882)
(797)

Намарай эхин
шара бишэн
харын 14
гарагай 5
www.burunen.ru

Бур'яад Үнэн

Фил ХАБИТУЕВАЙ проект

АВТОРАЙ фото

НУРАГШАДАЙ ХҮНДЭТЭЙ БАГША

НАТАЛЬЯ ТУМУРОВА ЧИЖИКОВА 29-дэхи бур'яад гимназиин багша. Тэрэ Бэшүүрэй аймагай Дунда-Харлун нютагта түрэнэн байна. 2007 ондо Бур'ядай гүрэнэй университетэй биолого-географическа факультет дүүргээ. Энэ жэлдэ аспирантурада ороо. 2011 онһоо нургуулида багшална. Гимназида 5-дахи "а" классай хүтэлбэрилэгшэ болонхой:

- Хүүгэдые багаһаань нургахада ехэ һонин гэжэ һанадагби. Юундэб гэхэдэ, үхибүүн бүхэнэй абари зан мэдэхэ болонош. Багашуул баяр гашуудалашье үнэнхэ зүрхэнһөө багшанартая хубаалдадаг. Эхэ эсэгэнээ өөрэгүйгөөр багша

хүниие дүтэ һанажа байхадань, багшын сэдхэлдэ уярмаар, баясамаршые байдаг.

Би ехэ эбтэй зетэй багшанарай коллективтэ хүдэлнэб. Дүй дүршэлтэй, һаһатай багшанар залуушуултай тунһатай заабари зүбшэлнүүдээрээ хубаалдажа байдаг. Эрилтэ ехэтэй, бэрхэ директор Жаргал Будожаповна Сульимова энэ коллективые хүтэлбэрилдэг.

Республикын бүхы багшанарые, тиихэдэ 29-дэхи гимназиин коллективые нуралсалай шэнэ жэлэй эхилһэн ушараар амаршалнаб. Бүхы багшанарта ажал хүдэлмэридэнь, зохёохы амжалтануудые, шэнэ туйлалтануудые хүсэнэб.

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

ЭРДЭМ МЭДЭСЫН ҺАЙНДЭРӨӨР!

Хүндэтэ манай уншагшад – аба эжынэр, үндэр һаһатай аха усын зон, багшанар, залуу хүрэг!

Сентябриин 1-нэй Эрдэм мэдэсын һайндэрөөр та бүгэдэниие "Бур'яад үнэн" Хэблэлэй байшанай ажалшад үнэн зүрхэнһөө халуунаар амаршална.

Нуралсалай шэнэ жэлдэ эрхим һайнаар һуража, шэнэ амжалта туйлахыетнай хүсэнэбди.

"Бур'яад үнэнтэйгөө" нүхэсэжэ, захижа абыт, шэнэ һониноо бидэндэ дуулгажа байгыт гэжэ уряалнабди. һайндэрөөр, хүндэтэ нүхэд!

"Бур'яад үнэнэйхид".

ИЩЕШЬ КОМПЬЮТЕР ДЛЯ УЧЁБЫ?

КУПИ У НАС И

ВЫБЕРИ ПОДАРОК!

ФРИКОМ ФИРМЕННЫЙ МАГАЗИН
КОМПЬЮТЕРЫ
& ОРГТЕХНИКА

19 ЛЕТ РАБОТАЕМ
ДЛЯ ВАС

44-28-78

www.freecom.ru

ул. Гагарина, 20

Реклама

*подробности на местах продаж. с 29 августа по 31 октября

ИП «МОЛЧАНОВ А.А.»
ПРЕДЛАГАЕТ

ПИЛОМАТЕРИАЛЫ

В НАЛИЧИИ И ПОД ЗАКАЗ:

- БРУС 18X18, 15X18, 10X18
- ДОСКА 2,5X18, 4X18, 5X18
- НЕОБРЕЗНОЙ ТЁС
- КРУГЛЫЙ ЛЕС 4-6 м.

ВЫСОКОЕ КАЧЕСТВО НИЗКИЕ ЦЕНЫ

☎ +7-924-454-65-61

НЕМЕЦ ЗОНОЙ ТҮРҮҮ ДҮРШЭЛ ХЭРЭГЛЭХЭЭР

ЭНЭ долоон хоногтой эхиндэ Германиаа Буряадай 5 аймагуудай түлөөлэгшэд, республикын Толгойлогшо В.Наговицын, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.Гершевич түрүүтэй делегаци бусажа ерэбэ.

ФРГ-дэ МИНИ-ФЕРМЭНҮҮД АШАГТАЙ

ЯРУУНЫН аймагай толгойлогшо **Ц.Шагдаров** хөөрэнэ:

-Гайхахаар юумэн олон. Жэжэ үйлэдбэринүүдтэнь тон ажал хэдэг зониинь 80-100 хүн, продукци худалдаанда 100 хүн хабаадуулагдана. Реклама эмхидхэлгэдэ, эд бараагаа зондо хүргэхэ хэрэгтэ эгээн ехэ анхарал хандуулна.

"Эко" гэхэн маркатайгаар наймаанда табигдаһан эд бараан, эдэе хоолой продукци Германида сэг-

нэгдэдэг. Нү наалин багахан фермэдэ ошоходомнай, 4 хүн 60 үнээ хаана. Бэлэн продукциеень бүхы Германияар 10 машина зөөдэг. Заримдаа 5 л нү абахын тула арбаад километр холоһоо зон ердэг байна.

130 хони харадаг мини-фермэ дээрэ 2 хүнтэй бүлэ хүдэлдэг байба, харин 1 кг хониной мяханай түлөө тэндэхи ресторанууд 30 евро түлэдэг юм ха.

Хурамхаанай аймагай Элһэнэй нютагай поселенин гулваа **А.Аранхеев** һонирхолтой юумэ хараһанаа хубаалдаба:

-Фермернүүд һүеэ һургуулинуудта, хүүгэдэй сэсэрлигүүдтэ сэхэ асардаг, үхибүүн бүхэн үдэр бүри һайн шанартай эдээндэ хүртэдэг.

Вячеслав Наговицынай хэлһээр, мөөртэй гэр соо 50 тахяа тээгээд, хото хүдөөгөөр ябажа, үндэгэ худалдадаг ушараар ехэ һонирхоһон байна.

ЖКХ НАЛБАРИНЬШЬЕ ОЛЗОТОЙ

ГЭР байрын-коммунальна ажахыдань муниципальна, мүн хубийн хүтэлбэрийн компанинууд хоорондоо мүрьсэн хүдэлдэг юм.

-Хубийн иимэ предприягийн хүтэлбэрилэгшэтэй хөөрлөөбди. Тэрэ байрын гэрнүүдые баряад, муниципалитеттэ арендэдэ үгэдэг. Тэдэнь гэр байрагүй зоние хангадаг юм, - гэжэ Ц.Шагдаров хөөрөбэ. - ЖКХ-гай түлөө түлбэри саг соогоо түлэдэггүй зон тэндэ баһал бии ха юм. Зайн галын унтараадаг, дулааень болкуулдаг байна.

Манай үйлэдбэрилһэн продукци экологиин талаар сээр гээшэ аабза, дэлхэйн хэмжээндэ һайн шанартай. Немец зон адар томо предприяги, томо фермэ баринагүй, бүхы ажалаа юрын аргаар, таатайгаар эрхилнэ. Тэдээндэ эгээн шухалань - эд бараагаа наймаалжа шадаха хэрэг.

Буда ДУГАРЦЫРЕНОВ.
Туяна **САМБЯЛОВА** оршуулба.

ТҮНХЭНЭЙ ЗАЛУУШУУЛ ХУЖАРТА ХУЖАРЛАБА

Түнхэнэй аймагай урагшаа һанаатай залуушуул һаян үдэрнүүдтэ соёлой болон спортын "Жемчужины Тунки" гэхэн фестивальда хабаадажа, хоёр үдэрэй туршада сагаа һайнаар үнгэргэбэ. Тэдэ дуулажа, хатаралдажа, ерээдүйнгөө түсэбөөр хубаалдаба гэшэ.

Залуушуулай хуралдаан эмхидхэхэ тухай иимэ һанамжа Түнхэнэй аймагай захиргаанай залуушуулай политикын талаар таһагай мэргэжэлтэн Светлана Арбалжинова оруулан байна. "Хэдэн жэл соо манай нютага зунай үедэ залуушуулда зорюулагдаһан гү, али ургажа ябаа улаан бургаһадай хабаадалгатай хэмжээ ябуулганууд нэгэшье болодоггүй байгаа. Тиимэһээ энэ фестиваль наада үнгэргэхэ гэжэ шийдхэбэри абажа, залуушуулаа аймагайнгаа эгээл үргэл мүргэлтэй "Тамхи Баряаша" газарта суглуулаабди", - гээд Светлана Арбалжинова хөөрэнэ.

"Тамхи Баряаша" Хужарай захиргаанай мэдэлдэ ородог гэшэ. Тиимэһээ захиргаанай гулваа Владимир Комиссаров, эдэбхитэй залуушуул - З. Шалданов, З. Бартаев, Б. Ангархаев, Г. Зарбаева, В. Сыбеннов, Р. Гыскеев болон бусад фестиваль эмхидхэхын тула яһала ехэ ажал хэжэ, олон тоото айлшадые үндэр хэмжээндэ угтан абаба гэшэ.

Тус хэмжээ ябуулгада хабаадаһан хүбүүд, басагад нэлгын баяр ёһолой үедэ Хэрэнэй болон Зуун-Мориндой команданууд эгээл һонирхоһоор хубсаһа үмдөөд байгаа гэжэ тэмдэглэнэ.

КВН нааданай үедэ Түнхэнэй аймаг соо үдэр бүри үзэгдэдэг ушарнуудые залуушуул наадалан харуулба. Жэшээлбэл, үхэр малай ябаха гурбадахи зүргэ түб харгы дээрэ хэхэ. КВН сооһоо Аршаанда зунай үедэ яагаад гэрнүүд аяншалагшадта тушаададаг бэ, Зуун-Мориндо зундаа мэдээжэ артист Чак Норис ердэг гэжэ сугларашад мэдээжэ абаба.

Хатарай үдэшэдэ залуушуул бүхы шадалаа харуулжа шадаа гээд эмхидхэгшэд тэмдэглэнэ. Эгээл эндэ бүхы хабаадагшад хатарта дуратай байһанаа мэдүүлбэ.

Түрүүшын үдэрэй үдэшэдэ мүн лэ булта хабаадаһан байна. Хэрэнэй болон Горхойной дунда һургуулинуудай волонтернууд концерт-наада харуулаа. Удаань булта томо түүдгээ тойроод, ёохор наадаяа гүйсэхдэбэ. Хатарай дискотекэ һүни болотор наярба.

Залуушуул хэды һүнийн орой болотор бүжэглэбэшье, эртэхэнэ һэрижэ, үглөөнэй физическэ зарядкада булта гараба. Иигээд лэ фестивалиин хоёрдохи спортын үдэр эхилбэ гэшэ.

Волейбол, буряад бүхэ барилдаан, канат таталга гэхэн спортын зүйлнүүдээр сугларһан залуушуул мүрьсэбэ. Волейболдо Жэмһэгэй, канат таталгада Хэрэнэй хүбүүд, басагад шалгараа. Харин бүхэ барилдаанда Ахын аймагай айлшад Буда Аюшеев ба Леонид Жамбалов гэгшэд илалта туйлаһан байна.

Эндэ хабаадагшад "Тамхи Баряашын" газарые бог шоройһоо сээрлэжэ, фестиваль наадаяа дүүргэбэ.

Хэмжээ ябуулгын дүнгөөр Хэрэнэй залуушуулай команда түрүүлжэ, ерэхэ 2013 ондо өөрын һууринда "Жемчужина Тунки" гэхэн фестиваль үнгэргэхэ хүндэтэ эрхэдэ хүртэбэ. Харин гол дүн гэхэдэ, бүхы залуушуул сугларжа, бэе бэетээ танилсажа, хөөрлөдөжэ, нүхэсэжэ байхадань, ямар гоёб даа гээд һанагдана.

Сэлмэг ШАГДУРОВА.
Авторай фото-зурагууд.

ТОБШО ҺОНИН

ЭРДЭМ МЭДЭСЫН ҺАЙНДЭРТЭ АРХИ ХУДАЛДАГДАХАГҮЙ

СЕНТЯБРИН 1-дэ Буряад Республика дотор архи худалдалга хоригдобо. Мүн пивэ болон спирт холёотой унданууд баһал хоригдонхой.

Энэ хорюулда архи худалдадаг эмхинүүд бултадаа ороно. Гансал ниитын эдэе хоолой газарнууд болон пошлинын нэмэлтэггүйгөөр наймаалдаг эмхинүүдтэ энэ хуули дэлгэрнэгүй. Энэ хуулийн журам һандаргабал, эмхинүүдтэ 3-4 мянганай ялада, юридическэ нюурнуудта 30-40 мянган түхэригэй яла ашагдаха юм.

Хэрбээ хуулийн наһа гүйсөөгүйшүүлдэ архиин зүйл наймаалбал, баһал мүнгэнэй яла түлэхэ болоно. Байгша оной 7 һарын хугасаада этиловэ спирт болон

архиин зүйл хуули буса худалдаһанай түлөө 85 хүн харюусалгада татагдаһан байна. 210 мянган түхэригэй яла ашагдаа, тэдэнэй 138 мянганиинь үхибүүдтэ архи худалдаһанай түлөө яла түлэһэн байна. Буряад Республика доторхи Дотоодын хэрэгүүдэй министрствын мэдээсэһээр, тус хуулийн онсо эрилтэнүүдые һандаргабал, архиин зүйл худалдаха эрхэ нүхэсэлөө сүүдэй шийдхэбэрээр хэнээгдэжэ магад.

БЭЕ БЭЕЭ ДҮНГЭЭ

УЛААН-ҮДЭДЭ хараа муутайшуулай Бүхэроссийн бүлгэмэй Буряад Республикын эмхин Залуушуулай форум үнгэргэбэ.

Хараа муутай залуушуулые ниитэ ажаябуулгада хабаадуулха, нюдэ үбшэн зоной өөһэдөө хэрэглэхэ

элдэб шэнэ техническэ хэрэгсэлнүүдые нэбтэрүүлхэ, дэлгэрүүлхэ гол зорилго табигдана. 2012 оной мартһаа август болотор "Доступный мир" гэхэн проект Буряад Республикын хараа муутайшуулай эмхи бээлүүлнэ. Смартфон, компьютер хэрэглэжэ, өөһэдөө ниитэ газраар ябажа һураха дүршэл шудалагдана. Навигациин түхээрэлгэ хэрэглэжэ һураха гээшэ хараа муутай болон харадаггүй залуушуулда шухала. Хотын гудамжануудта иимэ эрэмдэг зоной ондоо хүнэй тухаламжагүйгөөр ябаха түхээрэлгэнүүд үгы. Зон соо бээе найдамтай абажа ябахын тула эрэмдэг залуушуулда иимэ форумдо хабаадаха ехэ тухатай. Мүн залуушуул бэе бэетээ харилсажа, танилсажа, һонин мэдээсэлнүүдээрэ хубаалдаха аргатай бшуу.

Цырегма САМПИЛОВА.

hanaa зобоомо асуудал

ТАМХИНАЙ УТААНАЙ ХОРОТО МАНАН СОО

Архи уудаггүй, тамхи татадаггүй хүн энхэ элүүрээр үхэхэ гэнэн шог үгэ олон зон хэлэжэ, энеэлдэдэг бэлэй. Энэ ябаган үгын эгээл хүүлшын үгэ зүб хаш. Хүн гээшэ мүнхэ бэшэ, хээээ нэгэтэ алтан дэлхэйтээ хыхасахал хабди. Теэд гансал хээээ болон яагаад гэжэ асуудал табигдана. Эмшэлэгшэдэй мэдээгээр, тамхи татадаг хүн бурханай табиһан хэмжээнһээ 10-12 жэлээр урда наһа барадаг ха. Тамхин гээшэ хүнэй ами наһанда ямар хоро асарнаб гэнэн хөөрөө тамхи татадаг хүнтэй ябуулха гээшэ хэрэггүй ябадал. Тон ямар нэгэ эрид шиидхэбэри гаргабал дээрэ.

Жэшээн, Улаан-Үдын захиргаан тамхиной утаанһаа сүлөө талмайнуудые байгуулха ажал ябуулжа байна. Энэнь ехэ найшаалтай. Захиргаанай дэргэдэ ажалта бүлэг байгуулагданхай. Хотын залуушуулай нэгэдэл ехэ ажал ябуулна. Мүнөө дээрэ хотын ямар газарнуудта тамхи татажа болохогүй гэжэ элирүүлэгдэжэ байна. Хотын захиргаанай социальна талаар комитедэй түрүүлэгшын орлогшо Маргарита Мантатовагай хэлэхээр, гэмтэд ямар хэнэлтэ абахаб гэжэ юристнуудтэй хэлсэгдэжэ, нормативна дансанууд бүтээгдэхэ. Юуб гэхэдэ, хотын захиргаанай үүсхэлые хуулийн үндэһөөр дэмжэхэ Россиин кодексдо ниитэ газарта тамхи татаһанай түлөө яла тохохо тухай хэлсэгдээгүй.

ТАМХИНТАЙ ТЭМСЭЛ - МҮНӨӨ САГАЙ ЭРИЛТЭ

Болбосорон хүгжэһэн ниигэмдэ тамхинтай тэмсэл үнинэй эхилэнхэй. Тамхиной хорон тухай ута үнжагай лекци, элидхэл хэгдэдэг бэшэ, харин эрид шанга шиидхэбэри гаргагдаг. Жэшээн, США-да самолёдоор ниидэхэ 9 сагай хугасаада тамхи татажа болохогүй. Кинофильмнүүдтэ гол геройе тамхи татажа буулгабал, энэ фильм 17 наһанһаа доошо үхибүүдтэ харуулхагүй гэнэн тэмдэгтэй болодог. Тиигэжэ тамхи таталгада хорилгын ябуулга хэгдэнэ гээшэ.

ТАТАДАГҮЙ ХҮНИИЕ УТААН ХОРЛОДОГ

Тамхиной утаан тон ехэр оршон тойронхи зондо хорото нүлөө үзүүлдэг гэжэ үнинэй эли. Россиин мэргэжэлтэдэй мэдээгээр, гүрэн дотор ажаһуугшадай хахадын тамхи татадаг зон. Улаан-Үдэдэ үхибүү түрэхээ байһан эхэнэрнүүдэй 60 процентнь тамхияа хаядаггүй.

- Вируснэ пневмонигаар үбдөөд хэбтэн аад, тамхияа татажал байдаг. Эмшэдэй хэлэжэл байхада, тоонгүй, татажал байдаг. Тэдэнэр нарай нялхда ямар харша хоро үзүүлжэ байһанаа булта ойлгоошье наа, тамхияа хаянагүй, - гэжэ Улаан-Үдэ хотын эмнэлгын профилактикын түбэй эмхидхэлэй-методическа таһагые даагша Гамма Балданова хөөрэнэ.

Тамхи таталга нэн түрүүн үхибүүдэй наададаг талмайнуудта, парк болон эмнэлгын газарнуудта, гэрэй газрагүүрхи үхибүүдэй талмайнуудта хорихо хэрэгтэй.

АРБАТ - ТАМХИНАЙ УТААНҺАА СҮЛӨӨ ТАЛМАЙ БОЛОХО ГҮ?

Хотын түб талмайнууд тамхиной утаанһаа сүлөө газарнууд болохо бээ гэжэ найдахаар. Хүн зоной ехээр сэнгэдэг, амардаг Арбат ерэхэ, хүн зонһоо тамхиной хорон тухай, тамхиной утаанһаа сүлөө талмайнууд тухай асуудалнуудые нурагшалбаб. Сэхьень хэлэхэдэ, 10 зоной зургааниинь намтай хөөрөлдэхэдөө, тамхияа унтраагаад, урна руу хаяа. Энэнь хадаа тамхиной хорон тухай мэдээсэл, планшет юумэнэй табяатай байбал, үнэхөөрөө бүтэхөөр гээшэ. Тэрэ хэнэн хөөрөлдөөнэй зарим нэгьень доро дурдая:

Борис, 30 наһатай. Энэ хүн эгээл түрүүн дүтэлхэдэмни, тамхияа аягүйрхэн унтраагаа бэлэй:

- Тамхиной утаанһаа сүлөө талмай эндэ бии болгоболнь, ехэ баярлахаб. Би 15 жэл тамхи татанаб, хаяжа оло дахин туршааб, теэд шаданагүйб. Олон газарта тамхи татажа болохогүй наань, намда ехэ туһа боложо, тамхияа хаяжа магадби.

50-яад наһанай нэгэ эхэнэрэй хажууда залуу эхэнэр бага үхибүү тэбэрээд, хоюулаа тамхилна. Наһатайшагынь, хүгшэн эжы хэбэртэй, уршагад гээд:

- Ямар зоно гээбта? Хэнэй ямар хэрэг юм, хаанашье тамхи татахада, энэ минии хубийн хэрэг!- гэбэ.

Хоёр дүшөөд наһанай эхэнэрнүүд маларна ажал хэжэ байгаад, тамхилхаяа нуугаа хэбэртэй:

- Тон зүб, үнэхөөрөө, залуушуулые тамхинһаа холодуулхал хэрэгтэй. Бидэшы дүүрээбди. Хэды оло дахин тамхинһаа гаража туршаад, шаданагүйбди.

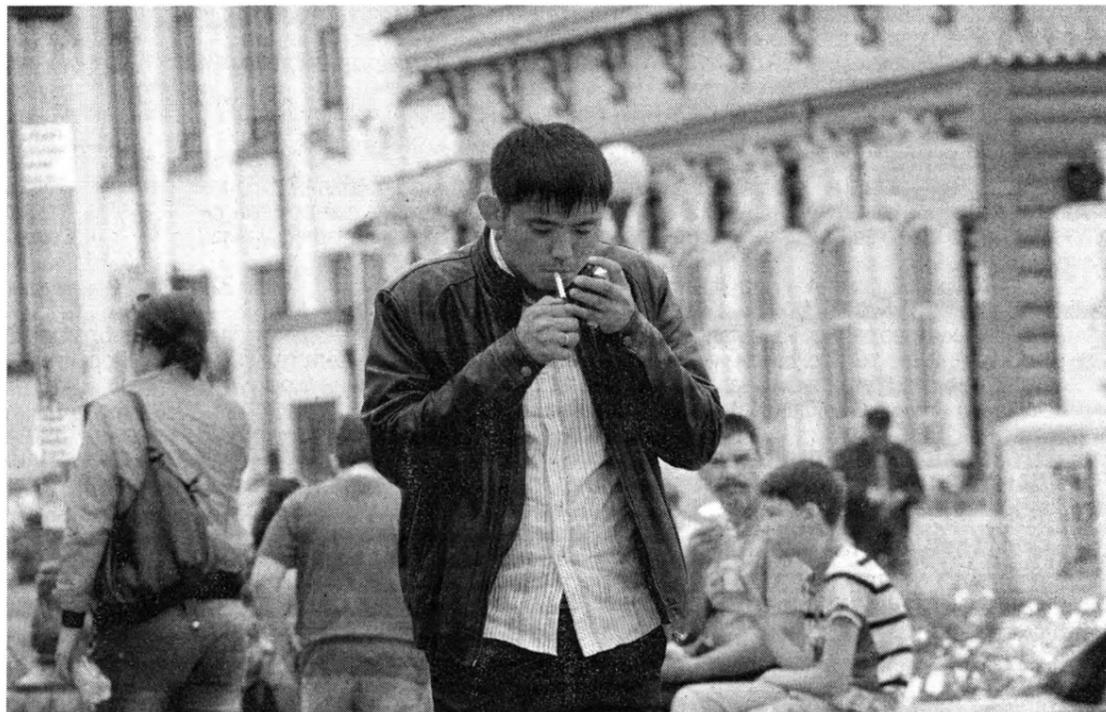
- Ажалайнгаа нуурида тамхи таталга хорихо хэрэгтэй. Кафегэй үүдэндэ тамхи татадаггүй ажалшад хэрэгтэй гэнэн соносхол байгаа нэн. Тэрэнь тон зүб. Ажалтай болохоёо наһанан залуушуул тамхи татахаяа болихол даа. Мүн ажалайнгаа үедэ ямар ехэ сагаа тамхи татажа һалгадаг гэшэб?! Эгээл хэрэгтэй асуудал бодхоожо байнат, бэрхэт! - гээд, хажуугаарнай гаража ябаһан **нэгэ томоотой, ноёнсор хүн** хэлээд ябашаба.

Арбат дээрэхи фонтанай хажууда аажамхан нуугаад, амтагайгаар хороод, утаагаа өөдөн ехээр хаялжа, тамхилжа байһан нэгэ залуушаг эхэнэр ехэ сүхалдаба:

- Яһан хашартай юум бэ! Бүхы амта шэмтыень бузарлабат! Сэдьхэлээ амаруулан татахыншые аргагүй!

- Эндэтнай үхибүүд наадажа байна. Энээхэн нарайла залуу эхэнэр ябана.

- Теэд, яагаа юум бэ?! Дураа гүтаһан хүн тамхи татадаггүй

газарта ошог лэ, хэн тэдэниие барья юм?!

Иимэнүүд олон янзын һанамжа. Гэхэтэй хамта, эдэ зонтой хөөрөлдэхэдэ, Улаан-Үдэдэ тамхиной утаанһаа сүлөө талмайнууд хэрэгтэй хаш гэжэ элирнэ.

НИИТЭ ГАЗАРТА ТАМХИ ТАТАЛГА ХУБИИН ХЭРЭГ БЭШЭ

Тамхи таталга гээшэ хубийн хэрэг гэжэ тон буруу һанамжа. Тэрэниие олон зон баримталдаг. Гэбэшье, тамхиной утаанһаа дүтэ байһан зондо тон ехэ хохидол ушаруулагдадаг гэжэ эрдэмэй болон эмшэлэгын талаар элирүүлэгдэнхэй. Тиимэһээ гүрэн соохи зоной тэн хахадын тамхи татадаг наа, нүгөө хахадын баһал тамхи татаһантай адляар бээ хохидуулһан болоно. Юуб гэхэдэ, Улаан-Үдын Эмнэлгын профилактикын түбэй таһагые даагша Зинаида Михайловагай ажалайн таһагай хүршэ таһагтань тамхи татадаг байгаа. Тэдэнэй утаанһаа Зинаида Базаровнагай таһаг руу батарейн нүхөөр орошодог нэн. Бэе махабад соохи хорото бодосуудые элирүүлдэг тус-

хай түхээрэлгээр «Здоровье» гэнэн эмнэлгын газарта шалгуулхадань, тон ехээр тамхи татадаг хүн гэжэ элирүүлэгдээ. Зүгөөр өөрөө нэгэшые тамхи татадаггүй бшуу. Тиимэһээ тамхи татаашьегүй наамнай, хажуудахи зоной татахадань, адлил бээ хорлуулна гэшэбди. Өөрынгөө һайн дураар тамхи татажа байһан зон хажуудахи зондоо хоро хэнэб гэжэ ойлгохо ёһотой. Энэниие ойлгобошье, тамхин гээшэ манай ажабайдалда ямаршые хорогүй юумэн шэнгээр наагадаг болошонхой.

ТАМХИН - ХУУЛИ БУСА ҮЙЛЭ

Профилактическа ажалай таһагые даагша Зинаида Михайловагай хэлэхээр, Россиин Социальна талаар хамгаалгын болон элүүр энхын министрствэдэ "О защите здоровья населения от последствий потребления табака" гэнэн хуулийн проект бэлдэгдэжэ байна. Тэрэ хуулиие Россиин түүхэдэ эгээл шанга, шэрүүн хуули гэжэ нэрлэгдээ.

Энэ хуулийн ёһоор, арад зоной энхэ элүүрые хамгаалгын талаар хэгдэхэ ажаябуулганууд хараада абтанхай. Тамхинтай тэмсэлээ бүхэдэлхэйн эмхиин

Рамочно конвенциин дүримдэ үндэһэлөө. Тэрэнэй ёһоор, 2014 онһоо хүниие шэрэдэг бүхы унаанууд соо болон вокзал, аэропортнуудай үүдэнһээ 10 метр зайда тамхи татажа болохогүй. 2015 онһоо гостиница, кафе, һүнийн клуб, лифт, олон зоной суглардаг газарнуудта тамхи огтолон татажа болохогүй. Тамхи үйлэдбэрилдэг эмхинүүд спонсор боложо, энэ тэрэ газарта, хэмжээ ябуулгануудта реклама, соносхол хэхэнь хоригдохо. 2013 оной зунһаа эхилээд, наймаа, магазин, киоскнүүдта тамхи сүлөө худалдагдахагүй. Мүн үнэрдэдэг болон жажалдаг тамхин хуулийн ёһоор хоригдохо. Тамхиной сэн горитой дээшлэхэ.

Иимэ хэмжээ ябуулгануудые эмхидхэжэ, эридээр бээлүүлээгүй наа, тамхинһаа хүн зоной амидарал муудаха, элүүр зон үсөөрхэ.

Жэл бүри тамхиной хоронһоо Росси гүрэн соо 400 мянган зон хосорно. Тамхиной утаанһаа элүүр байдалаа аршалха манай уялга.

Цырегма САМПИЛОВА,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зураг.

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХҮДЭЛМЭРИЙН ТҮСЭБ

2012 оной августын 27-ноо 31 хүрэтэр

I. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ТҮРҮҮЛЭГШИН САГ ЗУУРА УЯЛГАНУУДЫГ ДҮҮРГЭГШЭ Ц.Б.БАТУЕВАЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ТҮСЭБЛЭЛГЫН ЗҮБЛӨӨН

Зүблэхэ зүйл:

1. Арадай Хуралай хороонуудай 2012 оной августын 20-ноо 24 хүрэтэр дүүргэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэд: хороонуудай түрүүлэгшээр)

27.08. 9.00 Арадай Хуралай бага танхим

2. Арадай Хуралай 2012 оной августын 20-ноо 24 хүрэтэр үнгэргэгдэн хэмжээ ябуулганууд тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

3. Арадай Хуралай хиналтын документнуудыг гүйсэдхэлгын байдал тухай эмхидхэлэй таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

4. Буряад Республикын хуулинуудыг федеральна хуули ёһонуудтай зохилдуулгын хойноһоо хиналта тухай (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

5. Арадай Хуралай 2012 оной августын 27-ноо 31 хүрэтэр түсэблэн хэмжээ ябуулганууд тухай (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

6. 2012 оной августын 20-ноо 24 хүрэтэр Хуули ёһоной управлениин дүүргэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ М.В.Дампилова)

7. 2012 оной августын 20-ноо 24 хүрэтэр Мэдээсэлэй-шэнжэлэлгын управлениин дүүргэн хүдэлмэри тухай мэдээсэл (элидхэлшэ О.Р.Батуева)

8. Арадай Хуралай ажал ябуулга тухай республикын хэблэлнүүдтэ 2012 оной августын 20-ноо 24 хүрэтэр олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ толилогдоһон материалнуудай шэнжэлэл тухай тусхай таһагай мэдээсэл (элидхэлшэ С.В.Хайдапова)

II. БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ – АППАРАДАЙ ХҮТЭЛБЭРИЛЭГШЫН УЯЛГАНУУДЫГ САГ ЗУУРА ДҮҮРГЭГШЭ В.Г.ТАРХОВАЙ ДЭРГЭДЭ ҮНГЭРГЭГДЭХЭ ХҮДЭЛМЭРИЛГЫН ЗҮБЛӨӨНҮҮД

Зүблэхэ зүйл:

1. Буряад Республикын Арадай Хуралай 2012 оной августын 27-ноо 31 хүрэтэр болотор түсэблэн хэмжээ ябуулганууд тухай

27.08 13.30 Арадай Хуралай бага танхим

2. Буряад Республикын Арадай Хуралай хиналтын документнуудыг гүйсэдхэлгын байдал тухай

3. Элдэб асуудалнууд

БУРЯАД РЕСПУБЛИКЫН АРАДАЙ ХУРАЛАЙ ХОРООНУУДА

Буряад Республикын Арадай Хуралай Бюджетэй, налогуудай болон финансын талаар хороон (түрүүлэгшэнь Ц.Д.Э.Доржиев)

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын Арадай Хуралай ээлжээтэ хорин юһэдэхи сессидэ зүбшэн хэлсэлгэдэ оруулагдаха асуудалнууд

28.08 10.00 каб.235

Буряад Республикын Арадай Хуралай Гүрэнэй байгуулалтын, нютагай өөһэдэн хүтэлбэрийн, хуули ёһоной болон гүрэнэй албанай асуудалнуудай талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.С.Скосырская)

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын Арадай Хуралай Регламентда хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын Арадай Хуралай тогтоолой түлэб тухай

28.08 11.00 каб.323

Зүблэхэ зүйл:

Буряад Республикын табадахи зарлалай Арадай Хуралай депутатуудай хунгалта үнгэргэхэ хунгуулиин округуудыг бүридүүлэхэ тухай

30.08 14.00 каб.323

Буряад Республикын Арадай Хуралай Газарай асуудалнуудай, аграрна политикын болон эд хэрэглэлгын дэлгүүрэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.А.Павлов)

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын дэбисхэртэ худалдаа наймаанай ажал ябуулгыг гүрэнэй талаһаа гуримшуулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

28.08 10.00 каб.119

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын дэбисхэртэ этилэй спиртын, спирт холисотой продукци үйлэдбэрилгыг болон тэрэнэй эрьсыг хуули ёһоной талаар гуримшуулха зарим асуудалнууд тухай» Буряад Республикын хуулиин 5-дахи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

29.08 10.00 каб.119

Буряад Республикын Арадай Хуралай Регионууд хоорондын, үндэһэтэнэй асуудалнуудай залуушуулай политикын, ниитын болон шажан мүргэлэй нэгэдэлнүүдэй талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Р.Булдаев)

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын ниитын палата тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

27, 31.08 14.00 каб.212

Буряад Республикын Арадай Хуралай Социальна политикын талаар хороон (түрүүлэгшэнь А.Т.Стопичев)

Зүблэхэ зүйл:

«Россиин Федерацида ажаһуудалай эгээл бага хэмжээн тухай» Федеральна хуулида хубилалтануудыг оруулха тухай» 109059-6-дахи дугаарай федеральна хуулиин түлэб тухай

27.08 14.30 каб.216

Зүблэхэ зүйл:

«2013 ондо Буряад Республикада пенсионерэй ажаһуудалай эгээл бага хэмжээн тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

28.08 10.00 каб.216

Буряад Республикын Арадай Хуралай Экономическа политикын, байгаалин нөөснүүдыг хэрэглэлгын болон оршон тойронхи хамгаалалгын талаар хороон (түрүүлэгшэнь В.Г.Ирильдеев)

Зүблэхэ зүйл:

«Универсальна электронно карта тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

27.08 15.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын хууриин тосхонудта ногоон ургамалнуудыг хамгаалха тухай» Буряад Республикын Хуулиин 11-дэхи статьяда хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

28.08 14.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикада байгуулагдаха технопаркууд, промышленна паркнууд тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

30.08 10.00 каб.203

Зүблэхэ зүйл:

«Буряад Республикын зарим хуули ёһонуудта хубилалтануудыг оруулха тухай» Буряад Республикын хуулиин түлэб тухай

30.08 14.00 каб.203

УЛАСХОРОНДЫН ХАРИЛСААН

Буряад Республикын Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ М.М.Гершевичэй Новосибирск хотодо ФРГ-гэй Генеральна консул Найтхарт Хёфер-Виссингтэй уулзалга

30.08 0.45 каб.327

ЭРХЭТЭДЫЕ ХҮЛЭЭН АБАЛГА

А.С.Коренев – Буряад Республикын Арадай Хуралай түрүүлэгшын орлогшо

27.08. 14.00-17.00 каб.326

Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.

Хүдөө нютагуудай һонин

ҮБНЭ ХУРЯАЛГА ТҮЛЭГ ДУНДАА

Яруунын аймагта 49298 тонно бүдүүн тэжээл хуряажа абаха ёһотой. Тэрэ тоодо 14068 тонно тэжээл хүдөө ажахын предприятинууд бэлдэхэ болоно.

Үльдэргын хүдөө ажахын кооператив, акционернэ «Комсомольский» гэнэн хаамал түхэлэй бүлгэм, «Тулдун» гэнэн ажахы үбнэ хуряалгаар түрүү зэргэдэ ябана. Тиихэдэ «Победа», «Дружба» гэнэн хүдөө ажахын үйлэдбэрийн кооперативайхид үбнэ хуряалгада жэгдэрэн орожо байнхай. Нүүлдэ нэрлэгдэн хоёр ажахыда эбэртэ бодо малай тоо эгээл ехэ.

Аймагай хүдөө ажахын управлениин ахамад зоотехник Д.Б.Дармаевай тэмдэглэнээр, нёдондонойхидо орходоо нуга сабшалангай ургаса нураггүй найн, хүнүүд үбнэ тэжээлээр мүнөө жэлдэ дуталдахагүй. Сомоһон, хүрилһэн үбнэ хоройдоо оруулжа байһан хүнүүд олон болонхой. Энэ аймагта сентябриин 10 хүрэтэр нуга сабшалангай ургаса хуряажа абаха түсэбтэй.

САГААТАЙ НЮТАГАЙ ПЕНСИОНЕРНҮҮДЭЙ КЛУБ

Зэдын аймагай Сагаатай нютагай ажабайдалда Эмартагдашагүй үйлэ хэрэг болобо. 2007 оной апрель нарада байгуулагдаһан пенсионернүүдэй клубай табан жэл болобо.

Энэ үдэртэй дашарамдуулан, «Сагаатай гол» гэжэ нэрлэгдэн клубай гэшүүд Наталья Шаракчинова

гэжэ хүтэлбэрлэгшын ударидалга доро ойн баяраа тэмдэглэбэ.

Энэ клубай дэргэдэ тон иимэ нэрэтэй ансамбль байгуулагданхай. Нютагай захиргаан энэ клубыг байшантай болгобо. Эндэ ансамблиин гэшүүд репетици хэхэ аргатай болоо. Тиихэдэ аймагай захиргаан 5 мянган түхэригэй сертификат бэлэглээ. М.Р.Чойбонов Бабжа-Барас баатарай дүрэтэй бэлэг зураг бэлэглээ. Пенсионернүүдэй клуб саашадаа бүри эдэбхитэйгээр ажал хүдэлмэрээ ябуулха түсэбтэй.

ХҮҮГЭДЭЙ СЭСЭРЛИГ БЭЛЭН

Татаурово тосхоной хүүгэдэй сэсэрлигтэ хүүлэй жэлдэ үнгэргэгдөөгүй ехэ заһабарилга хэгдээ.

Дулаасуулгын шэнэ хэрэгсэлнүүд тодхогдоо. Хүүгэдэй наадаха талмай зохидоор түхээрэгдээ.

Сентябриин 1-дэ хүүгэдэй сэсэрлигтэ нютагай үхибүүд ябажа эхилхэ юм.

Ерэхэ жэлдэ эндэ доодо шальень, хушалтыень шэнэлхэ хүдэлмэри дүүргэгдэхэ байна.

ЗАЛУУШУУЛАЙ ШЭНЭ ЭМХИ

Хурамхаанай аймагай Аргадын хургуулиин Х46-дахи выпускын хүбүүд, басагад хаяхан сугларжа, эрдэмэй гуламта дүүргэнээр 10 жэлэйнгээ ойн баярыг тэмдэглэбэ.

Нютагайнгаа дуганай дэргэдэ тэдэ хүрдэ бүтээгээ. Тэрэшэлэн нютагайхидһаа гадна нэгэ класста һураһан нүхэдһөө бүридэн ТОС байгуулха гэжэ шийдээ. «Үетэн» гэжэ нэрлэгдэн энэ ТОС 2012 оной март нарада байгуулагдаа. Тэрэнэй бүридэлдэ 29 хүн ороно. Мүнөө үедэ энэ ТОС-ой гэшүүд автобусой тогтодог газар болбосон түхэлтэй болгожо байнхай. Сэсэн ухаатай һурган хүмүүжүүлэгшэ, классай хүтэлбэрлэгшэ байһан Будыма Бадмажаповна Лосоловае тэдэ хайханаар дурсан ханажа ябадаг.

ТҮЛӨӨНЭГҮЙ НУРАЛСАЛАЙ НОМУУДАЙ БОЛОХОНЬ

Нүүлэй арбан жэлэй хугасаада Нүтүрүшынхией нэгэдэхи болон хоёрдохи класста һураха үхибүүд Яруунада түлөөнэгүйгөөр бүхы номуудтай болохонь.

Зарим һуралсалай номуудта хэрэгтэй дэбтэрнүүдыг түрэлхидын абажа үгэхэ болоно. Федеральна бюджетэй мүнгөөр эдэ номууд абтаба. Эхин классуудта гүрэнэй һуралсалай шэнэ стандарт нэбтэрүүлэгдэхэнь. Энээнһээ уламжалан, хүүгэд шэнэ программаар һуража эхилхэнь гэшээ.

Эльвира ДАМБАЕВА хэблэлдэ бэлдэбэ.

Буряад Республикын түүхэд хоёрдохиёо Байгалай экономика хуралдаан сентябриин 13-наа эхилжэ 16 хүрэтэр үнгэргэгдэхэн. "Шэнэ экономика – шэнэ онол аргууд" гэнэн темээр тэрэ эмхидхэгдэжэ, үнгэргэгдэхэ болон. Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Совет болон Буряадай Правительство тэрэниие эмхидхэнэ.

Россиин засаг зургаануудай, олзын хэрэг эрхилэгшэдэй мянгаад шахуу түлөөлэгшэд энэ хуралдаанда хабаадаха ёготой. Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Соведай Түрүүлэгшэ Валентина Матвиенко, Россиин Федерациин Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Аркадий Дворкович, энергетикын талаар Гүрэнэй Дүүмын хорооной түрүүлэгшэ Иван Грачев, Россиин Федерациин энергетикын министр Александр Новак, Россиин Федерациин худалдаа наймаанай-промышленна палатын вице-президент Владимир Страшко, акционернэ «Россиин түмэр харгынүүд» бүлгэмэй президент Владимир Якунин болон бусад хабаадахаар хүлээгдэнэ.

Үнгэрхэн долоон хоногой эсэс багаар Москвада Байгалай экономика хуралдаа эмхидхэжэ үнгэргэхэ хорооной гэшүүд сугларжа, зүблөө үнгэргэгдэнэ байна. Энэ зүблөөндэ республикын толгойлогшо **Вячеслав Наговицын**, экономикын министр **Татьяна Думнова** гэгшэд хабаадаа.

Орон дотор зарим экономика хуралдаануудай үнгэргэгдэхэеэ болижо байһан сагта Россиин Федерациин Федеральна Суглаанай Федерациин Совет Байгалай экономика хуралдаае үнгэргэхэ гэжэ дэмжээд, Байгалай регионой социаль-экономика хүгжэлтэдэ ехэ үүргэ дүүргэхэ байһыень зүб ойлгоно, - гэжэ Татьяна Думнова хэлээ.

Энэ зүблөөнэй үедэ **Валентина Матвиенко** үгэ хэлэхэдэ, Зүүн Сибириин болон Алас Дурна зүгэй амжалттай хүгжэлтэһөө Россиин ерээдүй дулдыдана гэжэ тэмдэглэһэн байна.

Тэрэнэй хэлэхээр, Сибирь болон Алас Дурна зүг хадаа шэнэ үүсхэлтэйгээр экономикые хүгжөөхэ регионууд болохо ёготой. Тийхэдэ энэ хэрэг амжалттай бэелүүлхын тула бүхы шатын засагай зургаануудай оролдолго хэрэгтэй гэжэ тэрэ хэлээ.

Энээнхээ гадна Россиин мого нотагуудые хүгжөөлгы хуули ёһонуудаар дэмжэхэ хэрэгтэй гэжэ Валентина Матвиенко тоолоно.

-Жэшээлхэдэ, Сибирь болон Алас Дурна зүг, мүн тийхэдэ бүхы Росси дотор экономикын халбарин хүгжэлтэ шэнэ шатада гаргахын тула ямар хуули ёһонуудые абалал, ашагтай байха гэжээ гэжэ энэ уласхоорондын экономика конференцидэ сугларжа хөөрөлдэхэдөө, ойлгожо абаха ёһотойбди, - гэжэ Валентина Матвиенко хэлээ.

Шэнэ экономикые байгуулгада Росси гүрэнэй Ази болон Номгон далайн регионой гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо үргэдхэхэ шухала гэжэ Федерациин Соведай Түрүүлэгшэ тоолоно.

Байгалай экономика хуралдаае угтуулан

ЕХЭ ЫОМОЛОЛГОНУУД ХЭГДЭХЭ

Туркада харгы заһабарилагдана

Манай гүрэнэй зүүн зүгэй мого нотагуудые абажа харахада, географическа байдалһаа уламжалан, эдэ гүрэнүүдтэй харилсаатайгаар хүдэлжэ байнхай, тэдэнэй экономикын халбарин дүй дүршэл урагшатайгаар нэбтэрүүлжэ байнхай гэжэ Валентина Матвиенко тэмдэглээ.

АТС-эй хуралдаанай үүлээр энэ конференци үнгэргэгдэхэ байна. Харин 2013 оной январь һарада Владивосток хотодо Ази-Номгон далайн парламентын хуралдаанай XXI сессии Росси гүрэнэй хүтэлбэрлэгшэдэй ударидалга доро үнгэргэгдэхөөр түсэблэгдэнхэй.

Федерациин Соведай толгойлогшо конференциин хүдэлмэриие мэдээсэлэй талаар хангаха шухала гэжэ тэмдэглээ. Тэрэнэй хэлэхээр, хүн зон хадаа мого нотагуудай ажабайдал ёһоор мэдэнгүй, эдэ бүгэдэн тухай гүйсэд дүүрэнээр мэдээсэхэ, харуулха хэрэгтэй.

Тийхэдэ Федеральна телеканалнууд болон бусад олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүд Буряад ороной байдал үргэнөөр харуулха арга боломжотой. Энээнхээ гадна Сибирь болон Алас Дурна зүгыг хүгжөөхэ бэрхэтэй асуудалнуудыень шийдхэгдэ нүлөөлхэ энэ ехэ хуралдаанай үүргэ олоонитэдэ үргэнөөр харуулха байна ха юм, - гэжэ тэрэ тоолоно.

Федерациин Соведай Түрүүлэгшын орлогшо, эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшын орлогшо Вячеслав Штыровэй

үгөөр, министерствэнүүд болон албан зургаануудай дунда ехэ хүдэлмэри үнгэргэгдөө, нэрлэгдэгшэ мого нотагуудай урда табигдаһан зорилгонуудые шийдхэгдэ хайн нүлөөтэй, шухала хөөрөлдөө эмхидхэхэ хуралдаан боложо үнгэрхын тула ехэ бэлдхэл хэгдэжэ байнхай. Энэ хуралдаанай үедэ энергетикын халбаринэ хүгжөөхэ, территориялна кластернуудые хүгжөөхэ асуудалда ехэ анхарал хандуулагдаха ёготой. Тийхэдэ гүрэнэй болон хубин хамжаанай асуудалнууд хэлсэгдэхэ. Байгал шадарай байгаалиин дэбисхэр хамгалха тухай үргэн дэлсэтэй хөөрөлдөөн эмхидхэгдэхэ гэжэ Федерациин Соведай хэблэлэй албан мэдээсээ.

Конференциин эмхидхэлэй хорооной түрүүлэгшын тухалагша, Буряад Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын үгэ хэлэхэдэ, шухала удха шанартай хэмжээ ябуулга манай республикада үнгэргэгдэхэеэ байна, энэмнай ехэ нэрэ хүндын хэрэг, тийхэдэ экономика талаар хүгжэхэ шэнэ арга боломжонуудые олгохо байна. Жэшээлхэдэ, 2009 ондо имэ хуралдаан үнгэргэгдэхэ, Буряад ороной экономика болон социальна хүгжэлтэдэ ехэ түлхисэ боложо үгөө. Энэшье удаа үнгэргэгдэн хуралдаанай үедэ гадаадын инвестицинуудые ехээр шэглүүлхэ, ашагтай хэлсээнүүдые баталха аргатай байхабди гэжэ ханагдана. Мүнөө дээрээ

инвесторнүүдтэй манай талын хэлсэһэн проектүүд бэлдэгдэнхэй, тэрэн мүнөө дээрээ 60 миллиард түхэригтэ хүрэнэ, энэ шэглэлээр хүдэлмэри үргэлжэлүүлэгдэхэ байнхай гэжэ Вячеслав Наговицын тэмдэглээ.

-Федерациин хүгжэжэ байһан мого нотаг болохо Буряад орондо шэнэ проектнуудые нэбтэрүүлхэ, гадаадын инвесторнүүдэй мүнгэ шэглүүлхэ ехэ арга боломжонүүд бии. Манай республикада экономикашье, социальна халбаринэ саашадаа хүгжэхэ ехэ арга боломжотой байна – гэжэ эмхидхэлэй хорооной зүблөөндэ экономикын министр Татьяна Думнова хэлээ. – Тийхэдэ Росси гүрэнэй Монгол, Хитад болон бусад Ази болон Номгон далайн регионой бусад гүрэнүүдтэй харилсаа холбоо хүгжөөлгэдэ Буряад орон нүлөөлхэ нотаг болоно.

Байгалай экономика хуралдаанай үедэ зүбшэгдэхэ асуудалнууд ехэ олон. Жэшээлхэдэ, сентябриин 13-да "Шэнэ шатын менеджернуудые бэлдэлгэ" гэнэн асуудалаар семинар үнгэргэгдэхэ юм. Энэ хэмжээ ябуулгада 16 команданууд хабаадаха. Тийхэдэ "Бага хуури тосхонуудые хүгжөөлгэ – Сибириин хүдөө нотагуудые тогтууритайгаар хүгжөөлгын эхи үндэн" гэнэн темээр дүхэриг-шэрээ долоодохиёо үнгэргэгдэхөөр түсэблэгдэнэ.

Энээнхээ гадна инновационно проектүүдэй выставкэнүүд дэлгээгдэхэ байна. Акционер-

нэ "Газпром" бүлгэм, "Вертолеты России" бүлгэм Улаан-Үдын авиазаводтой хамта өөһэдынгөө үйлэдбэри тухай выставкэнүүдые дэлгээхэ түсэбтэй.

Байгалай экономика хуралдаанай үедэ Росси гүрэнэй эрдэмэй эмхинүүдэй залуу эрдэмтэд, хуралсалай эмхи зургаануудай багшанар хабаадахаар хүлээгдэнэ. Энэ хуралдаанай үедэ долоон дүхэриг-шэрээнүүд үнгэргэгдэхэ түсэбтэй. "Гүрэнэй-хубин хамжаан – Россиин зүүн зүгэй регионуудай социаль-экономика хүгжэлтын гол эрхэ нүхэсэл" гэнэн темээр дүхэриг-шэрээ үнгэргэгдэхэ. Эндэ "Алас Дурна зүгэй болон Байгалай регионой хүгжэлтын жаса" гэнэн бүлгэмэй генеральна директор Геннадий Алексеев "Внешэкономбанк" гэнэн компаниин гүрэнэй-хубин хамжаанай түбэй директор Александр Баженов болон бусад хабаадаха байна.

-Хуралдаанай үедэ залуушулда хамаатай асуудалнуудта гол анхарал хандуулагдаха. Тэдэ олоор хабаадаха ёготой. Юуб гэхэдэ, тэдэнэй хүсэл оролдолгоһоо республикын саашанхи хүгжэлтэ туйлаха хүдэлмэри үндэһэнэ, - гэжэ Буряад Республикын экономикын министр Татьяна Думнова тэмдэглээ. – Манай Буряад орондо үнгэргэгдэхэ хуралдаан ехэ аша тухатай байха ёготой.

Буда ДУГАРЦЫРЕНОВ.
Эльвира ДАМБАЕВА
оршуулба.

Виталий ПЕТРОВ: «БАЙГАЛАЙ ОМОЛИ ТҮРҮҮШЫНХИЕЭ ТУРШААБ»

Хүндэтэ айлшанда бэлэг барюулагдана

“ФОРМУЛА-1” гэнэн суута бүхэдэлхэйн авто-урилдаанда хабаадаг Россиин ори ганса түлөөлэгшэ Виталий Петров үнгэрхэн долоон хоногто Буряад Республикада айлшалаа. Тэрэ ганса бээ абаад ерээгүй, харин урилдаан машинаа асаржа, олон тоото харагшадые, спортдо дуратайшуулые баясуулаа.

“Формула-1” гэнэн авто-урилдаан 1950-яад онууднаа үнгэргэгдэж эхилхээр, бүх дэлхэйн эгээл ехэ спортын хэмжээ ябуулгануудай нэгэн болонхой. Тиин оройдоол 2010 ондо манай гүрэнэй түлөөлэгшэ “королевскэ урилдаан” гэжэ алдаршанан мурьсөөнүүдтэ түрүүшынхиеэ хабаадаа юм. Энэ хадаа Выборг хотоноо уг гарбалтай Виталий Петров болоно.

- Тон багаһаа бээ хорижо эхилээб. Элдэб спортын зүйлнүүдые туршааб. Зүгөөр нэгэтэ абамни намайе авто-урилдаанда абаашажа, авто-спортдо дуратай болгоо. Тэрэ үедэ би машина жолоодожо шададаг болоод ябааб: абамни зургаатайһаамни нургаа юм, - гэжэ Виталий Петров хэлээ.

Тэрэ 2001 онһоо мэргэжэлтэ автоспорттоор бээ хорижо эхилээд, Росси дотор мэдээжэ урилдаануудай нэгэн болохо “Ладын Кубок” шүүжэ шадаа, 2003 ондо мүлхэн дээрэ эмхидхэгдэһэн бүхэ авто-урилдаануудта илажа гарраа. Удаань Виталий Петров Европын гүрэнүүдээр ябажа,

хэдэн мурьсөөнүүдые шүүхэн байна, “Формула Рено”, “Формула 3000” гэнэн урилдаануудта амжалттайгаар хабаадаа. Росси дотор түрүүшынхиеэ эмхидхэгдэһэн мэргэжэлтэ “LADA Revolution” гэнэн урилдаанда хоёрдохи һуури эзэлээ.

У л а с х о о р о н д ы н мурьсөөнүүдтэ амжалтануудые олоор туйлахадань, “Формула-1” урилдаанда хабаададаг автокоманданууд Виталиин хойноһоо анхаралтайгаар адаглажа эхилээд, 2010 ондо “Renault F1 Team” гэнэн команда Виталий Петровые уриһан байна.

“Renault R30” гэнэн шэнэ автоболидаар оройдоол нэгэ долоон хоногой туршада ябаад, ехэ хэмжээнэй урилдаанай түрүүшын шатада хабаадаба. Энэ түүхэтэ үйлэ хэрэг 2010 оной мартын 12-то ушарһан юм. Апрель соо Хитадта үнгэргэгдэһэн шатада Виталий Петров түрүүшынгээ очконуудые командадаа асараа. Эндэ суута авто-урилдаашан, оло дахин дэлхэйн чемпион болоһон Михаэль Шумахерые Россиин тамиршан хүсөө юм.

2011 ондо “Лотус Рено” командые түлөөлхэдөө, Виталий Петров анха түрүүшынхиеэ шангай һуури эзэлһэн байна. Харин байгша оной эхиндэ тэрэ командагүй болоод байһан аад, “Формула-1” гэнэн урилдаанда шэнэ командануудые байгуулха тухай шийдхэбэрийн гарахада, Россиин тамиршан “Caterham F1 Team” гэнэн командын гэшүүн болоо. Виталий Петровой мүнөөнэй командын спонсорнуудай нэгэн гэхэдэ, “Вертолеты России” гэнэн томо промышленна холдинг болоно гэшээ. Тамиршанай мүнөө унаад урилдадаг болид дээрэ энэ холдингын хүлдэ тэмдэг зурагданхай.

Тиигэжэ Россиин авиациин томо эмхинүүдэй нэгэн гүрэн дотороо автоспорт хүгжөөхэ талаар ехэ ажал ябуулна. Энэ ушараар Виталий Петров Буряад Республикада айлшалан ерээ. Юуб гэбэл, манай Улаан-Үдын авиационно завод “Вертолеты России” гэнэн холдингын бүридэлдэ оролсодог юм.

Самолёдһоо буумсаараа, Виталий Петров Байгал далай хүрэнэн байна. “Олон

Евгений Бадмаев, Александр Александров - Буряадай автоспортын одод

В.Петров номо хуршаар харбана

Ерээдүй Шумахер

жэлэй туршада Байгал далайе өөрингөө нюдөөр харахаяа ехэ һанагша нэм. Эндэ угаа гоё байна. Нүхэдни намайе Байгал ошохонь гэжэ дуулаад, жаргалтай хүнши гэжэ хэлээ”, - гээд тамиршан хэлэнэ.

Байгал дээрэ Россиин түрүүшын авто-урилдаашан хүнгэн онгосоор тамараа, загаһашалаа. “Нэгэшье загаһа барижа шадаагүйб, бултыень айлгажархёобди. Гэбэшье ороһон газартамнай бидэниие загаһаар хүндэлөө. Омолиие түрүүшынхиеэ туршааб, иимэ амтатай загаһа үшөө эдеэгүй ябааб”, - гээд, тэрэ энезбхилнэ.

Гадна Виталий Петров Улаан-Үдын авиационно заводтой танилсаа, ажалшадтайнь хөөрэлдөө, үйлэдбэриень хараа. Нэгэ хэды саг соо вертолёдой багахан хэб өөрын гараар бүтээгээ. Тиигэжэ автокар машинаар вертолет шэрэнэн байна. “Анхандаа автокар машина жолоодогшо нэм. Харин мүнөө ехэ гайхааб. Иимэ бага машина тиимэ томо вертолёдые һууриһань хүдэлгэн, хэдэн зайда үшөө шэрээд ябана”, - гэжэ тамиршан һанамжаараа хубаалдана.

Улаан-Үдын физкультурын спортын комплексн газра Виталий Петровой 2010 ондо жолоодоһон “Рено” автоболлид олоной анхаралда тайзан дээрэ табигдаа. Мүн тиихэдэ урилдаашан хүн зонтой, автоспорттоор бээ хоридог тамир-

шадтай, залуушуултай уулзажа хөөрэлдөө. Эгээл эндэ физическэ культура болон спортын талаар республиканска хорооной түрүүлэгшын орлогшо Дмитрий Штэпа айлшанда буряад номо хурша барюулаа.

Виталий Петров энэ жэл ашаглалгада тушаагдаһан физкультурын-спортын комплексые орожо хараа. Буряад барилдаашадай хорилго адаглаа, нур харбагшадаар хөөрэлдөө, өөрөөшье харбажа туршаа.

Субботын үглөөгүүр Россиин суута тамиршан ниидэжэ ошобо. Ерэхэ амаралтын үдэрнүүдтэ тэрэ Бельгидэ үнгэргэгдэхэ “Формула-1” шатада хабаадаха ёһотой.

- Иимэ ехэ айлшан манай Буряадта ерээб гэшээ. Тиимэһээ автоспорт хүгжэлтын шэнэ шатада гараха бээ гэжэ найда-набди. Хооһон газар дээрэ найдалнай түрэнэ бэшэ. 2012 оной Россиин чемпионатта манай урилдаашан Евгений Бадмаев Буряадай авто-урилдаашад сооһоо анха түрүүшынхиеэ чемпионой нэрэ зэргэдэ хүртэбэ. Энэл мурьсөөндэ манай ветеран Александр Александров хүрэл медаль абаа, - гэжэ Буряад Республикын автомобильна спортын федерациин харюусалгата секретарь Павел Матвеев хэлээ.

**Борис БАЛДАНОВ,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.**

Энэ машинаар В.Петров урилдагша һэн

Манай хөөрэлдөөн

ХЭЖЭНГЫНХИД МАЛ АЖАЛАА ХҮГЖӨӨХЭ ТҮСЭБТЭЙ

Үнгэрэгшэ зуун жэлэй 90-ээд онуудай хубилалта хандаргалтын үедэ Росси дотор колхоз, совхоз гэжэ бүхы хамтын ажахынууд үгы хэгдэжэ, шуран шударгышуулын газар, техникээ хубаан, үмсэ боложо таһараа бэлэй. Одоол тэрэ сагта үмсөөрөө байжа, ажал хэжэ шадаха хүн лэ өөдөлөө. Ехэнхинь хандаржа, бутаржа үгырөө. Энэ үедэ Хэжэнгын аймагай хамтын хүдөө ажахы баһал хосороо нэн. Мүнөөдэрэй байдалаар һонирхожо, аймагай захиргаанай хүдөө ажахын таһагыг даагша Сэнгэ Будаевтай үулзажа хөөрэлдэһэн байнабди.

- Сэнгэ Цыбикдоржиевич! Мүнөө Хэжэнгэдэ хүдөө ажахын байдал хэр гэшэб?

- Гүрэн дотор үнгэрэгдэһэн хубилалтын үедэ манай аймагта бүхы хамтын ажахынууд үгы хэгдэжэ нэн. Гэбэшье манай зон ажал хэжэ һураа. Булта шахуу үмсөөрөө ажаһуудаг. Аймаг дотор оройдоол 4 кооперативууд бии. ООО "Михайловский" гэхэн ажахы анхан сагта ехэ таряа ургуулдаг нэн. Һүүлэй жэлүүдтэ тохёолдоһон ган гасуурай үедэ таряагаа тарибашье, ургаса абадаггүй байгаа. Таряа тариха гэшэ нилээн гарзатай хүшэр ажал ха юм даа. Тиймэһээ таряа мүнөө жэл тарихагүй гэхэн шидхэбэри абанан юм. Мүнөө жэл сагай уларил ехэ хайн байжа, ургаса элбэг гарахаар хэбэртэй. Теэд яахаб, тэдэнэр таряалангуудтаа паар бодхоогоо. Хойто жэлын ехэ ургаса абана бээ гэжэ найдалтай.

- Бэшэ ажахынууд хэр урагшатай ажал эрхилнэб?

- СПК "Эдэрмэг" мори үсхэбэрилдэг. Мүнөө 130-аад адуутай, 30 гаран үхэртэй ажахы болонхой. Тэрэнһээ гадуур мяханай зүйлэй полүфабрикат

- бууза, пельмезн бүтээдэг эмхитэй болонхой. Түрүүлэгшэ Дондид Дамдинович Дагбаев нютагайгаа зоние ажалаар хангаха болон ажахыгаа хүгжөөхэ зорилготой огородой эдээ ургуулдаг болохо түсэб табижа байна. Сулхарада "Восход" гэхэн эмхи хүдэлдэг. Хүтэлбэрилэгшэнь Лидия Николаевна Солдатова ажалаа зуб мүрөөр хүгжөөһэн. Эндэ 150-яад үхэр, 200 гахай баридаг. Үнээгээ һаажа, һүээ үйлдбэрилдэггүй, харин малынь булта мяханай үүлтэртэ. Өөһэдын магазинда наймаалжа, аймагайхидыг хайн шанартай мяхаар хангадаг юм.

- Аймаг дотор аяр 324 үмсын хэрэг эрхилэгшэд гэнэ. Тэдэнтэй ямар байдалтайб?

- Үнэхөөрөө, манай аймагта 324 үмсын хэрэг эрхилэгшэд бүридхэлдэ абтагданхай. Олонхын арад зондо ажал зууршалдаг түбэй туһаламжаар бии болонхой. Теэд ажалын тиймэшье амжалтатай бэшэл ха. Тон түрүүн бии болоһон үмсын хэрэг эрхилэгшэд гэжэ 34 хүн аймаг дотор яһала шадмар бэрхээр ажалладаг. Тэдэнэр ажаябуул-

гаяа томо үйлдбэриин харгыда табинхай, өөһэдын гүүртэ баридаг, техникэ, хэрэгсэлнүүдыг худалдан абанан. Үмсын "Ганжеева" гэхэн эмхи 600 хонитой, 120 үхэртэй, 70-аад адуутай хүл дээрээ гараһан ажахы гэшэ. Буряад орон дотор бии болгодоһон "Бүүбэй" гэхэн хониной үүлтэртэ ажал ябуулдаг "Эржэн" гэхэн ажахы бии. Тэндэ 1000 гаран хонид үсхэбэрилэгдэдэг. Аймаг дотор хүдөөгэй эдээ хоолой үйлдбэриин 91 процентнь үмсын үйлдбэрээр хангагдана. Харин 9 процентнь хүдөө ажахын эмхи, кооперативуудай хүсөөр үйлдбэрилэгдэнэ.

- Гэбэшье хамтын ажалтай хүсэн ехэл ха юм даа. Хүгжэлтын түсэбүүд хэр бэ?

- Хоёр инвестпроектнүүдыг ашаглаха хүсэл бии. Теэд юун

болохо юм? Мяханай үүлтэртэ мал үсхэбэрилхэ проект ажаллагдажа байна. Харин Загастайда 1000 һаамал үнээний фермэ баригдаха тухай хэлсэгдэнэ. Бизнес проект бэлдэгдэжэ, газарын межевани хэгдэжэ байна. Үхэр мал худалдажа абаад, ажал эрхилхэдэнь бэлэн лэ даа. Олон зоной хабаадалгатай хамтарһан проектнүүд. Манай нютагайхид ехэ энээндэ найданги. Хүдөө ажахы хүгжөөгөөгүй һаа, бэшэ юугээр амидархаб даа манай эндэ?

- Найдахал хэрэгтэй. Нютагайхид өөһэдөө хүдөө ажахы хүгжөөлгын һанамжа, дурадхал оруулдаг гэшэ гү?

- Доодо Худан гэхэн тосхой захиргаанай толгойлогшо Борис Раднатаров нютаг дээрэ буряад хони үсхэбэрилхэ

тухай һанамжа оруулаа. Энэ эниень дэмжэжэ байнабди. Эдэрмэг, Хөөрхэ руу мяханай үүлтэртэ ажахы хүгжөөбэл, Загастайда һаамал үнээдүүдыг барибал, хүдөө ажахымнай хүгжэхэл хаш. Хүн зон үхэр малаа үсхэбэрилбэл, хүдөөгэй ажаһуудал өөдөлхэл даа. Хура бороогой ороходо, үбһэ таряан элбэгээр ургаха. Тиймэһээ үмсын хэрэг эрхилэгшэд тэжээл бэлдэхэ тухай ябуулга хэжэ байна. Үмсэ бүхэн 50-100 гектар талмайда тэжээл тариха болоно. Загастайда 3000 гектар газар үгтэхэ, харин Чесан, Эдэрмэгтэ 1 мянга хахад гектар талмайнуудыг үгэхэбди. Тийгэжэ тэжээл бэлдэжэ, талха таряагаа өөһэдөө ургуулбал, тобир тарган адуу малтай буряад дайда хүгжэхэл нэн.

Иимэ найдал дүүрэн, урагшаа тэгүүлһэн хараа бодолнуудтай хүтэлбэрилэгшэтэй хөөрэлдэһэнэй удаа, Буряад Республикын Хүдөө ажахын министрствэһээ Хэжэнгын аймагта эрхилэгдэхэ инвестпроектнүүд тухай тайлбари эриһэмнай, тэндэ ООО "Молоко" гэхэн эмхи Хэжэнгын аймагта һаамал үнээний фермэ барихаяа болёо, бүхы эрмэлзэл хүсээ Хягтын аймаг руу табиба гэжэ мэдүүлгэ. Теэд найдан хүлээһэн хэжэнгынхид нула үлэбэ гэшэ гү?

Цырегма САМПИЛОВА, Валерий ЦЫДЫПОВЭЙ фото-зураг.

БУРЯАДАЙ НЮТАГУУДТА ҺАЙН УРГАСА ХУРЯАГДАНА

Малай тэжээл бэлдэлгын ажал үнгэрэлгын талаар Мресубликанска штабай зүблөөн дээрэ уридшалһан дүнгүүд согсологдоһон байна. Үнгэрһэн ган гасуурта жэлнүүдтэ орходоо мүнөө хура бороо яһала элбэгээр оржо, саг соогоо "ундалһан" газарнай хэзээнэйхидэ баян ургаса үгөө. Тиймэһээ мал ажалтай хүдөө ажахынууд бүхы хүсэ шадалаа сүм гаргабал, одоол ядамаггүйгөөр үбэлзэхэһөө гадна үлүү гараһан тэжээлээ мүнгэн болгохо аргатай бшуу.

Түсэбэй ёһоор мүнөө жэл дүн хамта 848 мянган тонно янза бүрийн тэжээл бэлдэхэ хэрэгтэй: үбһэ – 651000 тонно, силос – 46000, сенаж – 54000, голоомо – 45000, тэжээлэй орооһо – 52000 тонно. Даб дээрээ үбһэнэй үе дүүрэнтэжэ байна. Республикын ажахынууд июлиин 20-до үбһэндэ гараад, сентябриин 1 болотор энэ ажалаа түгэсэхэ ёһотой юм. Гадна августын 1-һээ сенаж болон силос бэлдэлгэ эхилэнхэй, дүүргэхэ болзорын – сентябриин 10-15. Тийхэдэ зеленко бэлдэлгын ажалай болзор гараха нарын 20-һоо октябриин 20 болотор түсэблэгдэнхэй.

Республикын хүдөө ажахын министрэй орлогшо **Михаил Костриковой** мэдээсэхээр, августын 23-най байдалаар 242 мянган гектар талмай газар сабшагдажа, 421 мянган тонно үбһэн абтаа. Энэнь хэрэглэмжын эрилтэһээ 64 процент болоно. Бүхыдэнь бэлдэгдэһэн тэжээлыг

хубаарьяарнь хараад үзэхэдэ, нэгэ толгой мал бүхэндэ 4,8 центнер тэжээлтэй болонхой. Нёдондойхитой сасуулбал, энэнь хоёр дахин ехэ юм. Тийхэдэ Кабанскын аймагай "Байкальское" ОПХ болон "Рубин" ООО, Бэшүүрэй аймагай "Еланский" болон "Калининский" нэрэмжэтэ СПК-нууд саһаа урид түсэбөө дүүргэнхэй гэжэ тэмдэглэлтэй: республика дотор нэгэ толгойдо дунда зэргээр 15 центнер тэжээл бэлдэхэ хэрэгтэй һаань, тус ажахынууд 17-20 центнер нөөсэлжэ үрдеэд байна.

Ажалаа эршэтэйгээр ябуулжа байһан аймагуудыг нэрлэе: Захааминай аймагаархын (хэрэглэмжын эрилтэһээ 71 процент), Түнхэнэй (70), Хориин (67), Бэшүүрэй (57). Харин Бурядай хойто аймагууд энэ талаар хүшэр байдалтай: Баунтын (17), Ахын (26).

М.Костриковой хэлэхээр, аймагууд дүүргэжэ байһан ажалаа

муугаар харуулна. Жэшэнь, эльгээгдэһэн тоосоонуудай ёһоор, зарим ажахынууд тон муу дүнгүүдтэй, үнгэрхэдөө, бүри нэгэшье һогообори үбһэ сабшаагүй эмхинууд бии: Баргажанай аймагай "Водолей" ООО – нэгэ толгойдо 0,5 центнер тэжээл; Баунтын аймагай "Витимский" СПК – 0; Яруунын аймагай суута "Дружба", "Победа", "Иисингэ" СПК-нууд – 1,2 болон 1,6...

"Тоосоогоо муугаар хэһэнһээ иимэ тоо баримтанууд гаража эрэнэ. Үнэн дээрээ ажахынууд яһала хайнаар ажаллажа байнхай. Бидэ нэгэнтэ бэшэ хүдөөгөөр ябажа, өөһэдынгөө нүдөөр хараабди. Жэшэнь, баян ургасаараа суурхадаг Мухар-Шэбэрэй аймагта ажал түлэг дундаа аад, тоосооной ёһоор тэндэ оройдоол 40 процент тэжээл бэлдэгдэнхэй. Энэнь буруу", – гэжэ Михаил Александрович ойлгуулаа.

Тиин экономика хөгжэлтын талаар Правительствын Түрүүлэгшын орлогшо Александр Чепик аймагуудай толгойлогшодто удаадахи зүблөөндэ "бодото" тоосоонуудыг бэлдэхыень даалгаа. Харин республикын эгээл томо ажахынуудай тоодо ородог "Победа", "Дружба", "Иисингэ"

СПК-нуудай хүтэлбэрилэгшэд ээлжээтэ зүблөөндэ заабол хабаадаха болоо.

Сибирийн федеральна тойрогой бусад регионуудай дунда Буряад орон мүнөө жэл яһала хайн ургаса хуряахаар багсаамжалагдана. Тийхэлээрээ малаа тобир таргаар ондо оруулхаһаа гадна үлүү гараашаяа худалдахашье аргатай.

Экономическа хөгжэлтын талаар республикын Правительствын түрүүлэгшын орлогшо **Александр Чепик** энээн тухай иигэжэ хэлээ: "СФО-до Россиин Президентын бүрин этигэмжэтэ түлөөлэгшэ Виктор Толоконскийн хүтэлбэрилһэн зүблөөн дээрэ мэдээсэгдэхээр, ехээр ороһоо ургуулдаг Алтайн хизаар, Новосибирскэ болон Омско областьнууд мүнөө жэлдэ түймэртэ абтажа, нёдондойхидо орходоо хоёр дахин бага ургаса хуряаха. Үбһэ ногооншье, концентрированнэ тэжээлшье хүрэхэгүй. Тиймэһээ манай зорилго – малайнгаа тэжээл саг соонь хайнаар бэлдэжэ, республика гүйсэд хангаха болон эдэ регионуудта туһалха".

Тус зорилго бэлүүлхын тула республикын хүдөө ажахынуудта зохисотой эрхэ байдал тогто-

огдонхой: мүнгэн зөөри хэрэгтэй хэмжээгээрэ һомологдоно, тоһо-түлишэ үлүүсэ үгтэнэ, мүн техникэшье яһала бии хэбэртэй. Юуб гэбэл, правительствын түрүүлэгшын орлогшын эдэ мэтэдэ хабаатай бэрхэшээлнүүд тухай асуудал табиһадань, нэгэшье аймагай түлөөлэгшэ туһа эрээгүй.

Тийбэ яабашье малай тэжээл бэлдэлгын ажал эршэдүүлхын тула аймагуудай толгойлогшодто бии байгаа техникынгээ тоо бүридхэхэ даалгавари үгтөө. "Зарим ажахынуудай ажалаа дүүргэхэдэ, техникэнь сүлөөрхэ ха юм. Тэдэниень бусад ажахынуудта гү, али ондоо аймагта хэрэглэхэ аргатайбди. Тийгэбэл малайнгаа тэжээл түргэн шууд бэлдээд, саг соогоо ороһото таряагаа хуряажа шадахабди", – гэжэ Александр Чепик онслоо.

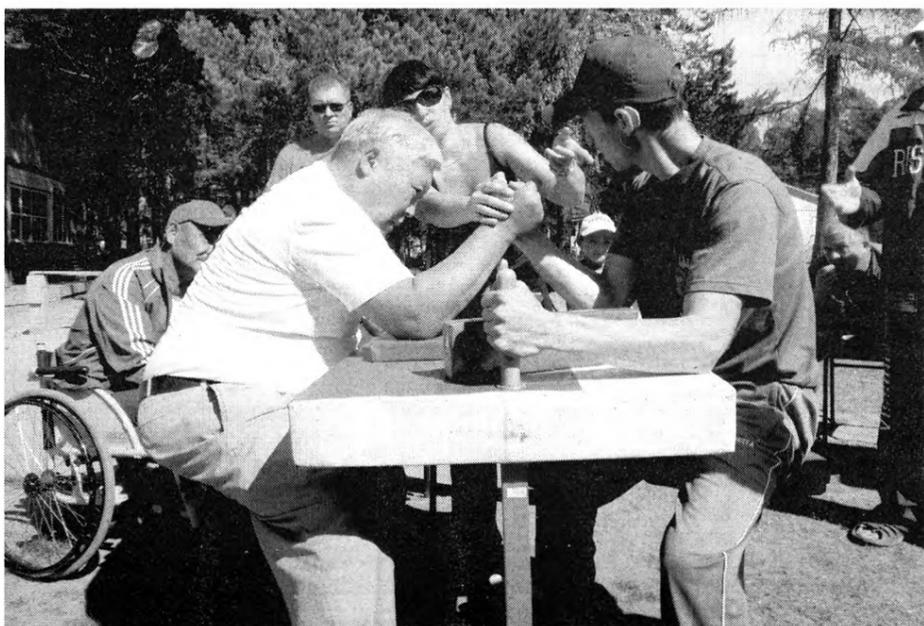
Һануулаа, таряа хадалга сентябриин 15-да эхилхэ. Дүн хамта 110 мянган тонно ороһон абтахаар хүлээгдэнэ. Эртэ эдээшэдэг сортнуудай хартаабха июлиин 15-һаа малтагдажа эхилэнхэй, харин ехэнхинь сентябриин тэнһээ хуряагдаха. Мүнөө жэл 167,8 мянган тонно хартаабха, 53 мянган тонно овош абтахаар багсаагдана.

Дыжит МАРХАДАЕВА.

ЭРЭМДЭГ БЭЭТЭЙШҮҮЛ ХҮСЭ ШАДАЛАА ХАРУУЛБА

Заншалта ёһоор Байгал далайн эрьедэ эрэмдэг бээтэйшүүл сугларжа, регион хоорондын Спартакиадада хабаадаба. Тус хэмжээ ябуулгада 18 команда сугларжа, найман спортын зүйлөөр мүрысэһэн байна.

- Манай Спартакиада спортын талаар мүрысөөн бэш гэжэ һананаб. Юуб гэхэдэ, эрэмдэг бээтэйшүүл эндэ сэнгэнэ, нүхэдтээ уулзана, хөөрэлдэнэ. Гэртээ дүрбэн ханая хараад һуунгүй, иигэжэ наадажа, хүхилдэжэ байхадань, зосоомнай наран гараһан шэнги болон, - гээд Бүхэроссиин эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэмэй Буряад Республикын таһагыг даагша Владимир Брыков тэмдэглэнэ.

- Үнэхөөрөөшье, эндэ хабаадахада угаа гоё байна. Би түрүүшынхэ иигэжэ мүрысэжэ байнаб, - гэжэ Ангарскын шатаршан Анатолий Степаненко хөөрэнэ. - Урда жэлнүүдтэ хараа муутай хүнүүдые иимэ мүрысөөндэ уридаггүй байгаа. Бидэ ганса нюдөөр муу хүнүүд суглараад, шатар, даам наададаг һэмди.

- Жэл бүри танай Спартакиадада ехэ дуратай ердэгбди. Бидэ ганса мүрысөөд таранагүйбди, мүн саашанхи ажал тухайгаа хөөрэлдэнэбди, - гэжэ Эрхүүгэй эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэмэй түрүүлэгшын орлогшо Наталья Степаненко хэлэнэ. - Хяагтын аймагай инвалидуудтай нүхэсэлгын мүрысөө Эрхүүгэй можодо эмхидхэхэ тухай хөөрэлдөөбди. Тиигэжэ нёдондо жэл Баргажанай-Адагай түлөөлэгшэд манай Эрхүү ерэжэ, авто-урилдаанда хабаадалсаа. Иигэжэ суг хамта ажалаа ябуулхада таатай гэжэ һанагдана.

һуудаг волейбол, сагаа буудалга, армспорт, шатар, даам, пауэрлифтинг, дартс, столой теннис гэхэн спортын зүйлнүүд мүрысөөнэй программада оруулагдаа.

Хэжэнгэһээ ерэнэн Мүнхэ Донитов шатараар ба столой теннисээр хоёр дахин түрүү һуури эзэлэ. Тэрэнэй хөөрэхөөр, 1990-ээд онуудта бүхы юумэнэй һандаржа байхада, Хэжэнгэдэ эрэмдэг бээтэйшүүлэй дунда түрүүшын мүрысөөнүүд боложо эхилэ. "Тэрэ үедэ хүүгэдэй байшанда шэнэ зал бодхоожо, аймаг соогоо столой теннис хөгжөөжэ эхилээбди", - гээд ажал хэрэг тухайгаа Мүнхэ Донитов хөөрэнэ. Тэрэ 1995 онһоо хойшо Хэжэнгын эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэмэй түрүүлэгшээр хүдэлөө, инвалидуудай хоорондо харилсаа холбоо яһала һайнаар тогтоожо шадаһан хүн гээд хэлэхэ хэрэгтэй.

Эрхүүгэй можын Нүхэдэй аймагһаа уг гарбалтай, үнинэй Хэжэнгэдэ ажаһуудаг Харитон Сафронов мүн лэ энэ Спартакиадада шалгараа. Тэрэ зүүн гараар тулалдахада түрүүлжэ шадаа, мүн баруун гараараа гурбадахи һуурида гараа. "Залууһаа хойшо спортоор бэээ һоридогби.

Үшөө хүдөө ажахын институтай оюутан ябахандаа барилдадаг һэм. Тэрэ үедэ мүнөөнэй хүдөө ажахын академин ректор Александр Попов намтай суг һурагша бэлэй, - гээд Харитон Сафронов хөөрөөгөө үргэлжэлүүлнэ. - Иимэ Спартакиадада оройдоол һүүлэй 4-5 жэл соо хабаадаһа. Юуб гэхэдэ, һаял инвалидуудай тоодо орооб. Хэды тиигэбэшье, гэртээ миин һуунгүйгөөр, гиир, гантели үргэжэ, бэээ һамааруулдагби".

Түнхэнһөө ерэнэн Саяна Сыренова мүнөөнэй наадануудта дүрбэн медаль абаба. Пауэрлифтингээр 60 килограмм хүрэтэр шэгнүүртэ тэрэ бусадһаа хүндэ штанга үргэжэрхөө, тиихэдэ гар тулалдаанда (армспорт) алтан болон мүнгэн медаль абаба. Гадна столой теннисээр гурбадахи һуури эзэлһэн байна. "Би энэ Спартакиадада хоёрдохи жэлээ хабаадаһа. Нёдондо нэгэл медаль абаа һэм. Харин мүнөө аяар дүрбэн медальтай болооб", - гээд Түнхэнэй аймагай захиргаанда ажалладаг Саяна Сыренова баяраа мэдүүлнэ.

Тус Спартакиадада Загорскын эрэмдэг бээтэйшүүлэй бүлгэм табан спортын зүйлөөр (һуудаг волейбол, столой теннис, дартс, пауэрлифтинг, армспорт) түрүүлжэ гараа. Сагаа буудалгада Бэшүүрэй инвалидууд шалгараа. Шатар эгээл бэрхээр Октябрьска аймагай түлөөлэгшэд наадаа. Даамда - Железнодорожно аймагай тамиршад түрүүлэ.

Бүхы Спартакиадын дун хараад үзэхэдэ, Загорскын бүлгэм эрхимлээ. Железнодорожно болон Октябрьска аймагуудай команданууд шангай һууринуудта гараба.

- Бүхы Улаан-Үдэ хото соо эгээл томо эмхи юм. Тиимэһээ манай ниитын бүлгэм бүхы гэшүүдтээ нэгта харилсаа холбоотойгоор ажалаа ябуулдагбди, - гэжэ Загорскын инвалидуудай бүлгэмэй таһагыг даагша Ольга Потемкина хөөрэнэ. - Манай эрэмдэг бээтэйшүүл байшангайнгаа тренажерно зал соо ерэжэ, гиир, штангаар бэээ һоридог. Тиихэдэ столой теннис наадаха газар тэндэмнай байха. Харин һуудалай волейбол наадахадамнай, 16-дахи ДЮСШ спортивна залдаа миинтээр оруулдаг заншалтай. Мүн бусадшье эмхинүүд маанадта туһалдаг. Бүхы һайн сэдхэлтэй хүнүүдтэ баярые хүргэхэ байнаб.

Энэ заншалта Спартакиадада эрэмдэг бээтэйшүүл суглараад, хүхилдэжэ байхыень харахадаа, урмашан баярлаа һэм.

Борис БАЛДАНОВ.
Авторай фото-зурагууд.

Буряад хэлэнэй үдэрнүүд тухай

ЭХЫН АЛЬГАНДАЛ ЭНЭРХЫ ДУЛААН ЛЭ!

“Россиин Федерацидахи гүрэнэй хэлэнүүд” гэжэ нэрэтэй зузаан ном 1996 ондо Москвада хэблэгдэн гараа нэн. Энэ хадаа 1990-1995 онуудта манай орон дотор болоһон хэлэнэй хубилалтануудай үедэ Россиин Федерацида гүрэнэй хэлэн гэхэн эрхэ зэргэтэй болгогдоһон 29 хэлэн бүхэниие тодорхойлоһон энциклопедическэ толи-тайлбари болоно. Эдэниие тоолобол, аваар, адыгей, алтай, башкир, буряад, даргин, ингуш, кабардино-черкес, хальмаг, карачаево-балкар, карел, коми (коми-зырян), коми-пермяк, кумык, лакска, лезгин, мари, мордва-мокшо болон мордва-эрзи, ногай, осетин, ород, табасаран, татаар, тува, удмур, хакас, чечен, чуваш болон яхад хэлэнүүд юм.

Хэлэн бүхэндэ зорюулагдаһан статья дотор тус хэлэн дээрэ хэды хүн хэлэдэг бэ, тэрэ ямар нютагуудта тараһан бэ, тус арад хэзээнһээ үзэг бэшэгтэй болоһон, ямар номууд хэблэгдэдэг байһан, ямар нютаг хэлэнүүдтэйб, мүнөө ниитын ямар үүргэнүүдые дүүргэдэг бэ гэжэ хэлэхэнээ гадна, тус хэлэнэй абяанай, грамматическа, үгын сангай байгууламжа тодорхойлогдоһон байгаа. Гадна тус хэлэндэ зорюулагдаһан гол номуудай гаршаг, тиихэдэ хэлэн тухай абтаһан Хуулиин текст, мүн “Россиин Федерациин хэлэнүүдые бүрин бүтэн байлгажа хүгжөөхэ Гүрэнэй программын хараа бодомжо” номдо хабсаргагдаһан юм. Буряад хэлэн тухай статьяе хэлэ бэшэгэй эрдэмэй докторнууд Игнат Дмитриевич Бураев Лубсан Доржиевич Шагдаров хоёр, харин манай хэлэндэ түрэл болохо хальмаг хэлэн тухай статьяе эрдэмэй доктор, профессор Г.Ц.Пюрбеев бэшэ хэн.

Россиин Федерациин Конституциин ёһоор, ород хэлэн хадаа бүхы Росси доторхи гүрэнэй хэлэн болгогдоһон байгаа. Бүхы шахуу республиканууд ород хэлые гүрэнэймнай хоёрдохи хэлэн гэхэн хуули абаба. Зарим республиканууд ород хэлые гүрэнэймнай нэгэдэхи хэлэн гэжэ тунхаглаа бэлэй. Зарим республикануудта хоёрһоо дээшэ гүрэнэй хэлэнүүд би болонхой. Жэшэнь, Дагестан Республикада ород хэлэнһээ гадна, тэндэхи аяар 13 хэлэн гүрэнэй хэлэнүүд гэжэ хуулиаар тунхаглагдаһан байна. Тэдэнь гэбэл, аваар, даргин, кумык, лакска, лезгин, ногай, табасаран болон бусад хэлэнүүд болоно. Эдэнь энциклопедическэ толидо оруулагданхай. Нүгөө зарим республикануудта нютаг хэлэнүүдын хоорондоо ехэ илгаатай болоһон байна. Үшөө эндэ оролто статья сонь “гүрэнэй хэлэн”, “албан ёһоной (официальна) хэлэн”, “уул арадай (титульнэй) хэлэн”, “нютаг хэлэн” гэхэн ойлгосонууд тайлбарилгана.

Гүрэнэй хэлэн хадаа тус гүрэн дотор хүн зоние политическэ, социальна, соёлой талаар нэгдүүлхэ үүргэтэй, тус гүрэнэй хүлдэ тэмдэг болодог хэлэн гэшэ. Хэлэн ямаршые үндэнэ яһатанай ажамидалай, оюун ухаан бодолой түшэг тулгуури, үндэнэ яһатанай агууехэ баялх мүн. Түрэл хэлээ мэдэхэ, тэрэнэ хүндэлжэ, сэгнэжэ хураһан хүн Эхэ орондоо, тоонто нютагтаа, түрэл арадтаа дуратай ябах байна. Түрэлхи хэлээ мэдэхэнээ гадна, хүн гэшэ арадайнгаа ёһо заншал, гурим журам найнаар мэдэхэ, нангинаар сахиха, удаадахи үетэндөө дамжуулха ёһотой бшуу. Иимэ дээрэнэ эхэ, эсэгэмнай “Эмниг мориёо унаганһаань хурга, үхибүүдэ

нарайһаань хурга” гэжэ эртэ урда сагай элинсэг хулинсагайнгаа хургаалаар ури хүүгэдэе багаһаань хойшо али бүхы юумэндэ хургадаг, хүмүүжүүлдэг хайхан заншалтай байһан гэшэ.

Хүн бүхэн түрэнэ эхэтэй, тоонто нютагтай, түрэлхи хэлэтэй, түрэл арадтай гэшэ ааб даа. Эдэ бүгэдэ хүнэй ажабайдалтай таһаршагүй нягта холбоотой. Ямаршые үндэнэ хэлэн дээрэ эхэнэ үлгын дуу дуладаг, энэрхы хайхан, нигүүлсхы сэдхэлэй, урин дулаан үгэнүүдые хэлэдэг, эгээл түрүүлэн түрэл хэлэн дээрэ хөөрөлдөжэ хурадаг гэшэ. Тиихэдэ эл түрэл арадайнгаа ёһо заншалтай, абари зантай, сэдхэл бодолтой танилсаха аргатай ха юм даа. Үнэхөөрөөшье, зүб даа. “Дэлхэй дээрэ олон ондоо яһатан, дэлхэй дээрэ олон ондоо хэллэтэн. Тэдэнэй дунда минии түрэлхи арад, тэдэнэй дунда минии түрэлхи хэлэн” гэжэ уран шүлэгшэ Шүүяа-Ханда Базарсадаева бэшэнэ байдаг. Теэд хэн энэ баримтада арсаха гэшэб!

“Булагаа шэргэнэ нютаг – нютаг бэшэ, угаа алдаһан хүн – хүн бэшэ” гэжэ дэмы хэлсэдэггүйл. Суута поэт Үлзытын Дондог иигэжэ бэшэ хэмнай: “Байгалай үһандал арюун тунгалаг, басаганай миһэрэлдэл урин налгай буряад хэлэмнай. Эхын альгандал энэрхы дулаан лэ буряад хэлэмнай, эсэгын үгэдэл эрид сэхэ, хутагын эридэл торгон хурсал буряад хэлэмнай...” Тоонто нютагтаа ошоходоо, тала дайдаа тэбэрин, үнжэгэн зөөлөхэн ногоон дээгүүрн хүльбэрхэ, сэсэг намаа дээгүүрн сэлсэхэдэжэ байһан шүүдэрээр амаяа зүлмэхэ, өөдөө хараад хэбтэ шэхэ хэн дурагүй байхаб даа!

“Буряад Республикын арадуудай хэлэнүүд тухай” 1992 ондо баталагдан абтаһан Хуулиие бээлүүлэн, олон жэлэй үнгэрөөшье хаань, буряад хэлэнэй үдэрнүүд 2006 онһоо хойшо манай республикада үнгэргэгдэдэг болонхой. Буряад Республикын Правительство, Буряад Республикын Арадай Хурал,

Эрдэм хуралсалай ба Соёлой министрствэнүүд, Бүгэдэ буряадуудай үндэнэ соёлые хүгжөөлгын эблэл (ВАРК), Буряадай Эрдэмэй түбэй Монгол арадууд, Буддын шажан ба Түбэдые шэнжэлгын институт (ИМБТ), Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэнэтэнэй гуманитарна институт, Президент болон Правительствын үндэнэ яһатанай хоорондын харилсаанай хороон, Гүрэнэй оршуулгын албан, Буряадай Үндэнэтэнэй номой сан энэ хэмжээ ябуулга эмхидхэн үнгэргэлгэдэ ехэ хубитаяа оруулдаг байха юм.

Эдэ үдэрнүүдэй программа үргэн ехэ байдаг: диктант, найруулга бэшэлгэ, уран хайханаар уншалга,

ректор, педагогикын эрдэмэй доктор Мария Самсоновна Васильева республикын Правительствын Хуралдаанай танхим соо үнгэргэгдэнэ суглаан дээрэ үгэ хэлэхэдэ, “Буряад хэлэ, соёл, түүхэ, ёһо заншал хүгжөөлгын асуудалнуудаар Буряад Республикада хэблэгдэжэ гараһан ном сударнуудые маанадта эльгээжэ байгаа хаатнай, бидэнэртэ сэгнэшэгүй тухатай байха хэн” гэжэ монгол нүхэднай хэлэбэ, энэ гүйлтыень дүүргэхыел оролдохо ёһотойлди даа гээд түгэсхэлдөө мэдүүлэ хэн.

Мүнөө үеын эрилтэдэ тарама хуралсалай шэнэ номуудые хэблэн гаргалгада

эрхим бүлэнүүдэй конкурс, ехэ хүнүүдэй, мэргэжэлтэдэй дунда диктант бэшэлгэ олоной һонирхол үүсхэдэг, анхарал татадаг юм. Эрдэмтэд, журналистнууд, артистнууд, багшанар, окутад, хурагшад өөһэд өөһэдын бүлэгүүдээр иладаг, шангай хууринуудые эзэлдэг байна. Ехэ хүнүүдэй, мэргэжэлтэдэй дунда диктант бэшэлгээр Буряад драмын театрай уран хайханай таһагые даагша Николай Шабаев, артистнууд Чингис Гурев, Жажин Динганорбоева, “Буряад үнэн” сонинной хүдэлмэрилэгшэд Татьяна Дугданова, Сэсэг Дабаева, Ирина Галтаева, Эльвира Дамбаева болон бусад эрхимлэнэн, шангуудта хүртэнэн алдартай. Диктант бэшэлгээр би 2006 болон 2008 онуудта түрүү хуури эзэлэ, 2007 ондо хоёрдохи

хуурида гараа хэмби. Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэнэтэнэй гуманитарна институтдай директор Мария Васильева, хэлэ бэшэгэй эрдэмэй кандидадууд, доцентүүд Валентина Патаева, Донид Базарова, Сергей Ошоров, Сономбал Содномов, Баясхалан Будаин, республикын Үндэнэтэнэй номой сангай ахамад библиотекарь Рэгэзма Батомнукуева, Гүрэнэй оршуулгын албанай хүдэлмэрилэгшэд Ринчима Романова, Бадмажб Гындынцыренов болон бусад конкурс үнгэргэлгэдэ эдэбхитэйгээр хабаадажа, илагшадые зүбөөр тодруулдаг байна.

Иимэ үдэрнүүд 2008 ондо Монгол орондо эмхидхэгдэ хэн. Буряадай гүрэнэй университетэй Үндэнэтэнэй гуманитарна институтдай ди-

хуралсалай болон эрдэм ухаанай министрство ехэ анхаралаа табигда. “Бэлиг” хэблэлэй гол зорилго хадаа республикын үндэнэ буряад хургуулинуудые буряад хэлэнэй ба литературын шэнэхэдэн номуудаар хангалга болоно. Энэ хэблэлэй барлажа гаргаһан хуралсалай номуудай выставкэ эмхидхэгдэдэг юм. Ехэ зиндаатай эрдэмтэд, дээдэ болон дунда хургуулинуудай дүй дүршэлтэй багшанарһаа бүридэдэг бүлэг хуралсалда ашатай тухатай, хайн шанартай, үнгэтэ зурагуудаар шэмэглэгдэнэ номуудые барлуулан гаргуулжа, хургуулиин хурагшадые, багшанарые хангадаг байна. Уласхоорондын хэмжээндэ үнгэргэгдэдэг болоһон буряад хэлэнэй үдэрэй хэмжээ ябуулганууд саашадаа түрэлхи хэлэнэйнгээ шухала асуудалнуудые шиидхэлгэдэ ехэ нүлөө үзүүлхэ байха гэжэ ханагдана.

Бата-Мүнхэ ЖИГЖИТОВ,
журналист,
Россиин соёлой
габьяата
хүдэлмэрилэгшэ.

ЗУРАГУУД ДЭЭРЭ: педагогикын эрдэмэй кандидат, доцент Сергей Ошоров мэргэжэлтэдтэ диктант бэшүүлжэ байна; дүнгүүдые согсоллогын үедэ; илагшад тодорбо.

Понедельник, 3

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'СЕРДЦЕ МАРИИ', 'ФАЗЕНДА', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ПОКА ВСЕ ДОМА', 'ХРАНИМЫЕ СУДЬБОЙ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ.', 'ВРЕМЯ', 'АННА GERMAN', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ.', 'БЕЗ СВИДЕТЕЛЕЙ', 'БОРДЖИА', 'ДАЛЕКО ПО СОСЕДСТВУ', 'ОТКРОВЕННЫЙ РАЗГОВОР'.

«РОССИЯ 1»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ЛЮБЛЮ, НЕ МОГУ!', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'ЗЕМСКИЙ ДОКТОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ!', 'ПРЯМОЙ ЭФИР.', 'ЗЕМСКИЙ ДОКТОР. ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'ДЕЖУРНЫЙ ПО СТРАНЕ.', 'МИХАИЛ ЖВАНЕЦКИЙ «ДЕВЧАТА».', 'ЦИЛИНДРЫ ФАРАОНОВ. ПОСЛЕДНЯЯ ТАИНА'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!', 'ДО СУДА.', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ.', 'МОРСКИЕ ДЬЯВОЛЫ', 'СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ', 'ВИКТОРОМ НАБУТОВЫМ.', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА.', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ', 'ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ.', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ЗВОНОК СУДЬБЫ.', 'СТЕРВЫ', 'ЦЕНТР ПОМОЩИ АНАСТАСИЯ.', 'В ЗОНЕ ОСОБОГО РИСКА.', 'ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА', 'ЧАС ВОЛКОВА'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'АЛЕСЬ АДАМОВИЧ. ПУТЕШЕСТВИЕ ИЗ МИНСКА В МОСКВУ И ОБРАТНО', 'ЛИКИ НЕБА И ЗЕМЛИ', 'ОТКРЫТАЯ КНИГА', 'ЧЕЛОВЕК СУДЬБЫ. СЕРГЕЙ БОТКИН', 'ПАРОЛЬ: ВЕРНОСТЬ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ', 'СПЕКТАКЛЬ «ТЕВЬЕ-МОЛОЧНИК»', 'ДАВИД И ГОЛИАФ', 'ФАТЕХПУР-СИКРИ', 'НЕЗАДАННЫЕ ВОПРОСЫ. ГАЛИНА УЛАНОВА', 'ВАРВАРЫ', 'ГЛАВНАЯ РОЛЬ', 'ТАТЬЯНА КОНЮХОВА', 'ЧУДЕСА ВСЕЛЕННОЙ', 'ИЩУ УЧИТЕЛЯ', 'ЭНИРИКО КАРУЗО. ЗАПРЕТНЫЕ ВОСПОМИНАНИЯ', 'КТО МЫ?', 'ДОКУМЕНТАЛЬНАЯ КАМЕРА', 'РОЖДАЮЩИЕ МУЗЫКУ', 'КАНДИ. БУДДИЗМ СЕГОДНЯ', 'П. И. ЧАЙКОВСКИЙ. СКРИПЧИННЫЕ СОЛО ИЗ БАЛЕТОВ «СПЯЩАЯ КРАСАВИЦА» И «ЛЕБЕДИНОЕ ОЗЕРО'.

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НЕОБЪЯСНИМО, НО ФАКТ', 'СМЕШАРИКИ', 'АРИГ УСЕ', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'МУЗЕЙНЫЕ ТАЙНЫ.', 'ПОГОДА (+12)', 'ДВОЙНОЙ ПЕРЕПОЛОХ', 'БУДЬТЕ ЗДОРОВЫ.', 'ПОГОДА (12+)', 'ОЗОРНЫЕ АНИМАШКИ', 'ЭЙ, АРНОЛЬД!', 'ГУБКА БОБ КВАДРАТНЫЕ ШТАНЫ', 'ПИНГВИНЫ ИЗ МАДАГАСКАРА', 'ЖЕНСКАЯ ЛИГА', 'УЛИЧНЫЕ ТАНЦЫ', 'УНИВЕР', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ', 'ДОМ-2. LIVE', 'ИНТЕРНЫ', 'ДЕФФОНКИ', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ.', 'ПОГОДА (16+)', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', '50-ЛЕТИЮ ВСУТУ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС.', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС', 'ЗАЙЦЕВ +1', 'КОШКИ ПРОТИВ СОБАК', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС. ПОГОДА', 'ГОРОД ЛЮБВИ', 'ЗУРХАЙ', 'ВКУСНО', 'ПРО-ОБЗОР', 'УТУМАТА', 'ВАШЕ ПРАВО', 'ПРОГРАММА 7', 'ПРО-ОБЗОР', 'ЗУРХАЙ', 'ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ', 'ЗУРХАЙ', 'ПРОТИВОСТОЯНИЕ', 'БЕЛЫЙ КЛЫК', 'СТАРШИЙ СЫН.', 'ЗУРХАЙ', 'ЧУДЕСА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ТЕЛА', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ЗУРХАЙ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'ОРУЖИЕ XX ВЕКА', 'СТРОГО НА ЮГ', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ЗУРХАЙ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЗУРХАЙ', 'ВКУСНО', 'ПРО-ОБЗОР', 'УТУМАТА', 'ВАШЕ ПРАВО', 'ПРОГРАММА 7', 'ПРО-ОБЗОР', 'ЗУРХАЙ', 'ПЛАНЕТА ЗЕМЛЯ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ', 'ЗУРХАЙ', 'ПРОТИВОСТОЯНИЕ', 'БЕЛЫЙ КЛЫК', 'СТАРШИЙ СЫН.', 'ЗУРХАЙ', 'ЧУДЕСА ЧЕЛОВЕЧЕСКОГО ТЕЛА', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ЗУРХАЙ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'ОРУЖИЕ XX ВЕКА', 'СТРОГО НА ЮГ', 'ЗАЧАРОВАННЫЕ', 'ЗУРХАЙ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КОМЕДИ-КЛАБ.: ЛУЧШЕЕ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ВНУТРЕННЕЕ ПРОСТРАНСТВО', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'ОРУЖИЕ XX ВЕКА', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ', 'ЗУРХАЙ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'СТРОГО НА ЮГ', 'ПРОТИВОСТОЯНИЕ', 'БЕЛЫЙ КЛЫК', 'ПРИВЕТ-ПОКА.', 'ЗУРХАЙ', 'ЭПОХА. СОБЫТИЯ И ЛЮДИ', 'ВСГУТУ 50 ЛЕТ', 'ОТКРЫВАЯ ПРОШЛОЕ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ', 'ЗУРХАЙ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАЗАРОВА.', 'ЗУРХАЙ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', 'УТИНЫЕ ИСТОРИИ', 'КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ', 'ГУФИ И ЕГО КОМАНДА', 'ЖИВОТНЫЙ СМЕХ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ТРИ БОГАТЫРЯ И ШАМАХАНСКАЯ ЦАРИЦА', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ', 'ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА', 'ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ', 'КИНО В ДЕТАЛЯХ', 'БОНДАРЧУКОВ', 'УЛИЦЫ В ОГНЕ', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'ЖИРАФ: ОЧЕНЬ СТРАННОЕ СОЗДАНИЕ', 'ВСЕ О ВЫДРАХ', 'УТРО НА 5.', 'УБОЙНАЯ СИЛА', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ', 'ПРАВО НА ЗАЩИТУ', 'ДЕТЕКТИВЫ', 'СЛЕД', 'МОМЕНТ ИСТИНЫ', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ. О ГЛАВНОМ', 'ПРАВДА ЖИЗНИ', 'СПЕЦРЕПОРТАЖ', 'СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ', 'АВСТРАЛИЯ: СПАСАТЕЛИ ЖИВОТНЫХ'.

Вторник, 4

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'СЕРДЦЕ МАРИИ', 'ФАЗЕНДА', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ПОКА ВСЕ ДОМА', 'ХРАНИМЫЕ СУДЬБОЙ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ.', 'ВРЕМЯ', 'АННА GERMAN', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ.', 'БЕЗ СВИДЕТЕЛЕЙ', 'БОРДЖИА', 'ВОСХОДЯЩЕЕ СОЛНЦЕ', 'КУМИРЫ'.

«РОССИЯ 1»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН', 'УЛГУР', 'САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ЛЮБЛЮ, НЕ МОГУ!', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'БЕЗ СЛЕДА', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРЯМОЙ ЭФИР.', 'ЗЕМСКИЙ ДОКТОР. ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'КУЗЬКИНА МАТЬ.', 'АТОМНАЯ ОСЕНЬ 57-ГО', 'ВЕСТИ +', 'СКАЛЬПЕЛЬ ДЛЯ ПЕРВЫХ ЛИЦ. ТАЙНАЯ ХИРУРГИЯ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'ЖИВУТ ЖЕ ЛЮДИ!', 'ДО СУДА.', 'СУД ПРИСЯЖНЫХ.', 'МОРСКИЕ ДЬЯВОЛЫ', 'СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ', 'ВИКТОРОМ НАБУТОВЫМ.', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА.', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ', 'ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ.', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ЗВОНОК СУДЬБЫ.', 'СТЕРВЫ', 'ГЛАВНАЯ ДОРОГА.', 'МОСКВА - ЯЛТА - ТРАНЗИТ', 'ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА', 'ЧАС ВОЛКОВА'.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ЕВРОНЬЮС', 'НОВОСТИ КУЛЬТУРЫ', 'ЭНИРИКО КАРУЗО. ЗАПРЕТНЫЕ ВОСПОМИНАНИЯ', 'УЛИЧНЫЕ РАЗБИТЫЕ ФОНАРЕИ', 'ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ЗВОНОК СУДЬБЫ.', 'КАФЕДРАЛЬНЫЙ СОБОР САНТЬЯГО-ДЕ-КОМПОСТАЛА. ЗАВЕТНАЯ ЦЕЛЬ ПАЛОМНИКОВ', 'ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ', 'СПЕКТАКЛЬ «ТЕВЬЕ-МОЛОЧНИК»', 'ИМПЕРИЯ: СВЯТОЙ АВГУСТИН'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КАРКАССОНН. ГРЕЗЫ ОДНОЙ КРЕПОСТИ', 'РЫЦАРЬ РОМАНТИЗМА. ЯКОВ ФЛИЕР', 'ВАРВАРЫ', 'ГЛАВНАЯ РОЛЬ', 'НАПРЯЖЕНИЕ НЕЖНОСТИ. АНДРЕЙ ПЛАТОНОВ', 'ИЩУ УЧИТЕЛЯ', 'НЕРАЗРЕШИМЫЕ ПРОТИВОРЕЧИЯ МАРИО ЛАНЦА', 'КТО МЫ?', 'ПРО MEMORIA', 'МЕНДЕЛЬСОН. УВЕРТЮРА «МОРСКАЯ ТИШЬ И СЧАСТЛИВОЕ ПЛАВАНИЕ'.

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС. ПОГОДА (12+)', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ПРИКЛЮЧЕНИЯ НЕЗНАЙКИ И ЕГО ДРУЗЕЙ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.', 'ПОГОДА', 'ДВОЙНОЙ ПЕРЕПОЛОХ', 'КУНГ-ФУ ПАНДА.', 'УДИВИТЕЛЬНЫЕ ЛЕГЕНДЫ', 'ОЗОРНЫЕ АНИМАШКИ', 'ЭЙ, АРНОЛЬД!', 'ПИНГВИНЫ ИЗ МАДАГАСКАРА', 'ЖЕНСКАЯ ЛИГА', 'КОШКИ ПРОТИВ СОБАК', 'УНИВЕР', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ', 'СПОРТ-ЭКСПРЕСС.', 'ДОМ-2. LIVE', 'ИНТЕРНЫ', 'ДЕФФОНКИ', 'РЕАЛЬНЫЕ ПАЦАНЫ', 'МИРОВЫЕ НОВОСТИ.', 'ПОГОДА (16+)', 'НОВОСТИ ШОПИНГА И РАЗВЛЕЧЕНИЙ', 'ТОЧКА ЗРЕНИЯ', 'ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС.', 'ЗАЙЦЕВ +1', 'КОШКИ ПРОТИВ СОБАК: МЕСТЬ КИТТИ ГАЛОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КОМЕДИ-КЛАБ.: ЛУЧШЕЕ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ВНУТРЕННЕЕ ПРОСТРАНСТВО', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'ОРУЖИЕ XX ВЕКА', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ', 'ЗУРХАЙ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'СТРОГО НА ЮГ', 'ПРОТИВОСТОЯНИЕ', 'БЕЛЫЙ КЛЫК', 'ПРИВЕТ-ПОКА.', 'ЗУРХАЙ', 'ЭПОХА. СОБЫТИЯ И ЛЮДИ', 'ВСГУТУ 50 ЛЕТ', 'ОТКРЫВАЯ ПРОШЛОЕ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ', 'ЗУРХАЙ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАЗАРОВА.', 'ЗУРХАЙ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

ТИВИКОМ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'ОРУЖИЕ XX ВЕКА', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ', 'ЗУРХАЙ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'СТРОГО НА ЮГ', 'ПРОТИВОСТОЯНИЕ', 'БЕЛЫЙ КЛЫК', 'ПРИВЕТ-ПОКА.', 'ЗУРХАЙ', 'ЭПОХА. СОБЫТИЯ И ЛЮДИ', 'ВСГУТУ 50 ЛЕТ', 'ОТКРЫВАЯ ПРОШЛОЕ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ', 'ЗУРХАЙ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАЗАРОВА.', 'ЗУРХАЙ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

СТС

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'КОМЕДИ-КЛАБ.: ЛУЧШЕЕ', 'ДОМ-2. ГОРОД ЛЮБВИ', 'ВНУТРЕННЕЕ ПРОСТРАНСТВО', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'ОРУЖИЕ XX ВЕКА', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'ГОРЯЧАЯ ЛИНИЯ', 'ПРО-НОВОСТИ', 'ЗУРХАЙ', 'НОВОСТИ ДНЯ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАК СКАЗАЛ ДЖИМ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЛОЛИТА. БЕЗ КОМПЛЕКСОВ', 'ЗУРХАЙ', 'ГЛАВНОЕ ЗА НЕДЕЛЮ', 'СТРОГО НА ЮГ', 'ПРОТИВОСТОЯНИЕ', 'БЕЛЫЙ КЛЫК', 'ПРИВЕТ-ПОКА.', 'ЗУРХАЙ', 'ЭПОХА. СОБЫТИЯ И ЛЮДИ', 'ВСГУТУ 50 ЛЕТ', 'ОТКРЫВАЯ ПРОШЛОЕ.', 'ЗУРХАЙ', 'ЕВРОМАКС. ОКНО В ЕВРОПУ', 'ЗУРХАЙ', 'СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ', 'КАЗАРОВА.', 'ЗУРХАЙ', 'ТОП-МОДЕЛЬ ПО-АМЕРИКАНСКИ', 'НОЧНОЙ КАНАЛ НА ТИВИКОМЕ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МОЯ ПРЕКРАСНАЯ НЯНЯ', 'УТИНЫЕ ИСТОРИИ', 'КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ', 'ГУФИ И ЕГО КОМАНДА', 'ЖИВОТНЫЙ СМЕХ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ПАПИНЫ ДОЧКИ', 'ЗАКРЫТАЯ ШКОЛА', 'ЗВЕЗДНЫЙ ДЕСАНТ', 'КИНО В ДЕТАЛЯХ', 'ТРИ БОГАТЫРЯ И ШАМАХАНСКАЯ ЦАРИЦА', 'ЗЕМЛЯНИЧКИ И ЗМЕИ ГОРНЫЧ', 'МЕСТНОЕ ВРЕМЯ НА СТС-БАЙКАЛ', 'ДУМ', 'БЛАГОРОДНЫЙ ВЕНЕЦИАНЕЦ', 'ПЛАЩ И КИНЖАЛ', 'ТЕХНИЧЕСКИЙ ПЕРЕРЫВ'.

5 КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'СЕЙЧАС', 'ВЕНЦЕНОСНЫЕ ЛЕМУРЫ', 'ЭТИ ДЕРЗКИЕ ЛЕММИНГИ', 'УТРО НА 5.', 'УБОЙНАЯ СИЛА', 'МЕСТО ПРОИСШЕСТВИЯ', 'ОТКРЫТАЯ СТУДИЯ', 'ПРАВО НА ЗАЩИТУ', 'ДЕТЕКТИВЫ', 'СЛЕД', 'СОЛДАТ ИВАН БРОВКИН', 'СЕРДЦУ НЕ ПРИКАЖЕШЬ', 'АВСТРАЛИЯ: СПАСАТЕЛИ ЖИВОТНЫХ'.

Среда, 5

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДОБРОЕ УТРО', 'КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА', 'ЖИТЬ ЗДОРОВО!', 'МОДНЫЙ ПРИГОВОР', 'СЕРДЦЕ МАРИИ', 'ФАЗЕНДА', 'ДРУГИЕ НОВОСТИ', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ПОКА ВСЕ ДОМА', 'ХРАНИМЫЕ СУДЬБОЙ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ', 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ.', 'ВРЕМЯ', 'АННА GERMAN', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ.', 'БЕЗ СВИДЕТЕЛЕЙ', 'БОРДЖИА', 'ОБЪЕКТ МОЕГО ВОСХИЩЕНИЯ', 'ДАРЬЯ ДОНЦОВА. БЕЗУМНАЯ ОПТИМИСТКА'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ДАВАЙ ПОЖЕНИМСЯ!', 'ПУСТЬ ГОВОРЯТ.', 'ВРЕМЯ', 'АННА GERMAN', 'НОЧНЫЕ НОВОСТИ', 'ГОРОДСКИЕ ПИЖОНЫ.', 'БЕЗ СВИДЕТЕЛЕЙ', 'БОРДЖИА', 'ОБЪЕКТ МОЕГО ВОСХИЩЕНИЯ', 'ДАРЬЯ ДОНЦОВА. БЕЗУМНАЯ ОПТИМИСТКА'.

«РОССИЯ 1»

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'УТРО РОССИИ', 'ВЕСТИ-БУРЯТИЯ. УТРО', 'ТАЙЗАН', 'УЛГУР', 'САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ЛЮБЛЮ, НЕ МОГУ!', 'ВЕСТИ. ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ', 'ЕФРОСИНЯ. ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'БЕЗ СЛЕДА', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР.', 'ЗЕМСКИЙ ДОКТОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like '1000 МЕЛОЧЕЙ', 'САМОМ ГЛАВНОМ', 'КУЛАГИН И ПАРТНЕРЫ', 'ВЕСТИ', 'ТАЙНЫ СЛЕДСТВИЯ', 'ЛЮБЛЮ, НЕ МОГУ!', 'ДЕЖУРНАЯ ЧАСТЬ ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ', 'КРОВИНУШКА', 'БЕЗ СЛЕДА', 'СПОКОЙНОЙ НОЧИ, МАЛЫШИ', 'ПРЯМОЙ ЭФИР.', 'ЗЕМСКИЙ ДОКТОР'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'ПРОДОЛЖЕНИЕ', 'ЖИЗНЬ ВЗАИМЫ. ЛОМБАРДЫ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', 'ВЕСТИ +', 'ИЗМЕРИТЕЛЬ УМА. IQ', 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'СЕГОДНЯ', 'ПРОФЕССИЯ - РЕПОРТЕР.', 'ДО СУДА.', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ПОКА ВСЕ ДОМА', 'ХРАНИМЫЕ СУДЬБОЙ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ'.

НТВ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'НТВ УТРОМ', 'ВОЗВРАЩЕНИЕ МУХТАРА', 'ЧРЕЗВЫЧАЙНОЕ ПРОИСШЕСТВИЕ', 'СЕГОДНЯ', 'ПРОФЕССИЯ - РЕПОРТЕР.', 'ДО СУДА.', 'ПОНЯТЬ. ПРОСТИТЬ', 'ПОКА ВСЕ ДОМА', 'ХРАНИМЫЕ СУДЬБОЙ', 'ВЕЧЕРНИЕ НОВОСТИ'.

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like 'МОРСКИЕ ДЬЯВОЛЫ', 'СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ', 'ВИКТОРОМ НАБУТОВЫМ.', 'ПРОКУРОРСКАЯ ПРОВЕРКА.', 'ГОВОРИМ И ПОКАЗЫВАЕМ', 'ЛЕОНИДОМ ЗАКОШАНСКИМ.', 'УЛИЦЫ РАЗБИТЫХ ФОНАРЕЙ', 'ГЛУХАРЬ. ВОЗВРАЩЕНИЕ', 'СЕГОДНЯ. ИТОГИ', 'ЗВОНОК СУДЬБЫ.', 'СТЕРВЫ', 'КВАРТИРНЫЙ ВОПРОС', 'МОСКВА - ЯЛТА - ТРАНЗИТ', 'ХОЛМ ОДНОГО ДЕРЕВА', 'ЧАС ВОЛКОВА'.

ТҮНХЭНЭЙ АЙМАГААР АЯНШАЛГА

2012 он – РОССИИН ТҮҮХЫН ЖЭЛ

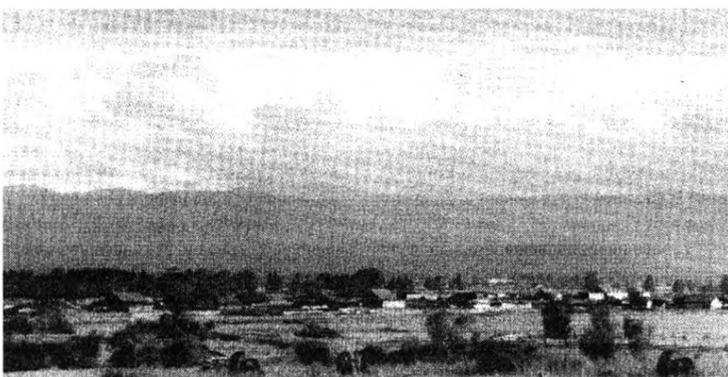
ТҮНХЭНЭЙ АЙМАГ руу аяншалагшадай зүргэ тагалдаггүй. Холын гадаадын гүрэнэй аяншалагшад түрүүн Эрхүү хото хүрөөд, саашаа Түнхэн гарадаг гээшэ. Эндэһээ урда зүг барин автобусууд, автомобильнууд тагалгарягүй ябажа байдаг.

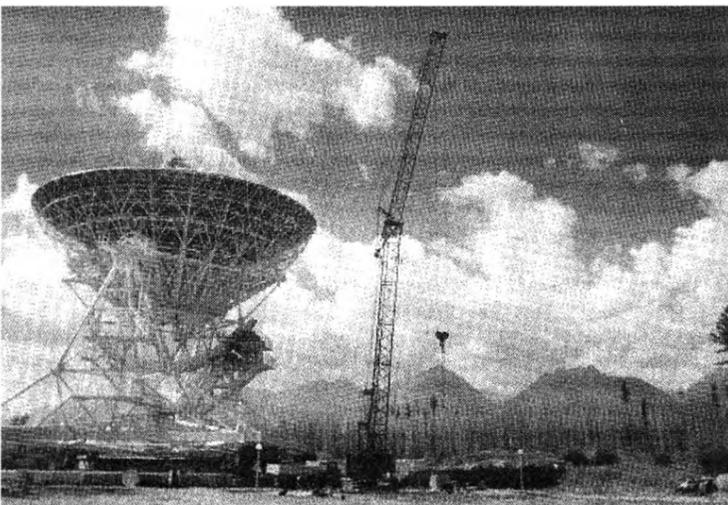
Шулуута тосхон

Зуун-Морин голой заганазад

Далахай нютаг

Бадарай нархан тужа соохи Санкт-Петербурлын обсерватори

Түнхэнэй аймагай зүүн үүдэндэнь Шулуута гэжэ нютаг оршодог. Энэ тосхой шугам шэнги үйлсэнүүд, томо байшан гэрнүүдые харахада, шадалтай, ажалша бэрхэ хүнүүд эндэ ажаһуудаг гэжэ элишэлнэ.

Үшөө 1940 ондо, дайнай эхилхын урда тээ "Улаан Шулуута" гэхэн хүдөө ажахын артелиин бэрхэ наалишан Д.Ц.Танхаева Москвада үнгэргэгдэһэн Бүхэсоюзна хүдөө ажахын выставкэдэ хабаадаһан түүхэтэй. Энэ нютагта Халудоров гэхэн обог ехэ дэлгэрэнхэй. Энэ ехэ угай мэдээжэ түлөөлэгшы нэрлэбэл, Ардан Дагбаевич Халудоров болоно. 1898 ондо түрэхэн энэ хүн модошо дархан байһан юм. Гэрэй бараа уран гоёор дархалдаг байгаа. Шулуута нютагай айлнуудта тэрэнэй дархалһан бараанай зүйлнүүдые мүнөөшье хаража боломоор. Уран дархан байхаһаа гадна ехэ шадалтай, хүсэтэй хүн байгаа хаш. Нютаг соогоо бүхэ Ардан гэжэ суурхаһан байдаг. Түхэрээн бүдүүн модо гансаараа үргөөд гэр бариха шадалтай хүн байгаа. Энээнһээ гадна гутал оёдог шадабаритай нэн. Ардан Халудоровай олон түрэлнүүд 1930-аад гаран онуудай хашалганда ороһон юм. Дайнай эхилхэдэ А.Д.Халудоров түрүүшын зэргэдэ дайн байлдаанай газар руу мордоо. Дайшалхы габьяагай түлөө тэрэ олон орден, медальнуудаар шагнагдаһан юм. Дайнай һүүлдэ барилгын бригада ударидаа, хүн зондо хэрэгтэй һургуули, ажаһуудалай гэрнүүдые, колхозой фермэнүүдые бариһан габьяатай. Москвада үнгэргэгдэдэг байһан хүдөө ажахын выставкэдэ хоёр дахин хабаадаһан юм. Тэрэнэй үри һадаһад олон болонхой. Үбгэ эсэгынгээ алдар нэрые дээрэ үргэжэ ябадаг.

ТООРОДО БАЙНАН СТЕПНОЙ ДҮҮМЭ ТУХАЙ

Түнхэнэй Степной Дүүмэ хадаа Тооро тосхондо байһан юм. Эндэ зунай найхан сагта Зүүн Сибириин генерал-губернатор Н.Н.Муравьев - Амурский гэгшые түнхэнэйхид угтаһан түүхэтэй. Түнхэнэй Степной Дүүмын тайшаа Иннокентий Хамаков түрүүтэй арад зон энэ айлшаниие хүндэтэйгөөр угтан абаа гэжэ түүхын дансанууд гэршэлнэ. Түнхэнэй Степной Дүүмэ хадаа һунгагдадаг зургаан байгаа. Энэ Дүүмэдэ "Русские ведомости", "Земледельческая газета", тиихэдэ "Россиин Империиин хуулинуудай суглуулбари" захижа абадаг байһан түүхэтэй. Түнхэнэй Степной дүүмынхид Парижда үнгэргэгдэхэ Бүхэдэлхэйн выставкэдэ хабаадажа, нютагай промышленностиин болон хүдөө ажахын туйлалтануудые харуулжа ерэхэн түүхэтэй. Тэрэшэлэн Россиин ниислэл хотоһоо энэ Дүүмэдэ хандажа, Москвагай университедэй дэргэдэхи Ород этнографическа выставкэдэ хэрэгтэй урданай эд хэрэгсэлнүүдые суглуулжа үгэхыень гуйһан байдаг. Энэ гуйлтыень түнхэнэйхид гүйсэдөөр дүүргээ.

1887 ондо Тооро тосхондо ород ороной зүүн хизаарай яһатанай училищи нээгдээ. Тэрэ хадаа Түнхэнэй шажанай-приходской һургуулиин удаа 2-дохи һуралсалай эмхи зургаан болоо.

Ород ороной зүүн хизаарай яһатанай управлени тухай

устав дотор түнхэнэй буряадуудые урда зүгэй малшад, промышленнигууд гэжэ нэрлэдэг байгаа. Энэмнай 1822 ондо абтаһан устав болоно. Тиихэдэ 1864 оной Степной Дүүмын тоосоон дотор түнхэнэйхид гол түлэб агнууряар ажамидардаг, ан олзоборилдог ажалтай гэжэ бэшэгдэнхэй. Тиихэдэ ажаһуугшадай дүрбэнэй нэгэ хубинь газар элдүүрилдэг гэжэ энэ тоосоон соо бэшэгдэһэн баримта бии. 1874 оной мэдээгээр, эдэ нютагууд 22 мянган толгой эбэртэ бодо малтай, 14 мянган толгой моридтой, 11 мянган хонидтой байгаа. Октябриин хубисхал хадаа Түнхэн нютагай ажабайдал эрид хубилгаа. Малша арадай, хасагуудай, таряашадай һуудал байдал үндэһөөрөө хубилаа. 1920-ёод онуудаар газар элдүүрилдэг элдэб нүхэсэлнүүд, артельнүүд, эд хэрэглэлгын бүлгэмүүд байгуулагдажа эхилээ. Залуушуул техникэ ашаглажа, шэнэ тракторнуудые жолоодожо эхилһэн үе. Тиихэдэ хүдөө нютагуудаар уншалгын байшангууд, улаан булангууд, клубууд нээгдэжэ эхилээ. Хүнүүдые эрдэм номдо эршэмтэйгээр һургажа эхилээ.

СОВЕТ ҮЕ

Коммунануудые болон колхозуудые эмхидхэжэ эхилһэн жэлнүүд Тооро нютагай ажаһуугшада мартагдашагүй дурасхаал үлээнхэй. Тиихэдэ эдэ жэлнүүдтэ нютаг дээрэ шэнэ байдал зохёохо гэжэ оролдоһон хүнүүдэй нэрэнүүд нютагаархидай сэдхэлдэ мүнхэ. Эдэмнай хэд бэ гэхэдэ, М.Г.Кыргыенов, С.Л.Кыргыенов, Д.Б.Степанов, Д.Ж.Зандеев, Х.Г.Бахажеева, Д.Ж.Пирхаев болон хубад болоно. Тоорынхид Найдаковтоной гэр бүлын гэшүүдээр ехэтэ омогорходог. Гэр бүлын эзэн Ц.И.Найдаков хадаа Октябриин хубисхалай һүүлдэ Түнхэнэй аймагай революционн комитетдэй түрүүлэгшээр хүдэлһэн түүхэтэй. Тэрэнэй ехэ хубүүн Будажап (литературна нэрэнь Мунко-Саридак) поэт боложо суурхаһан, комсомолой зэргэдэ эгээн түрүүн абтаһан байгаа. Тэрэ 12 наһатайдаа комсомолой ячейкэ эмхидхээ, 19 наһатай байхадаа, Буряадай Уран зохёолшодой холбоной харюусалгата секретарь байгаа. 20 наһа хүрөөд, эгээл залуу наһандаа алтан дэлхэйтэй хахасаһан юм. Василий гэжэ хубүүдэйн нэгэн хэлэ бэшэгтэй эрдэмтэй доктор, профессор байгаа, Буряадай Нийтын эрдэмүүдэй институт, тиихэдэ Россиин академиин Сибириин таһагай Буряадай Эрдэмтэй түб удаан толгойложа ябаа. Валентина басаганиин искусство шэнжэлэлгын талаар доктор, журналист, Зүүн Сибириин гүрэнэй соёлой болон искусствын академидэ олон жэлдэ багшалһан, Россиин болон Буряадай эрдэмтэй габьяата ажал ябуулагша юм. Мунхэ-Сарьдагай нэрэмжэтэ аймагай уран зохёолой нэгэдэл Түнхэндэ бии. Тэрэ Росси дотор эгээл томо нэгэдэлнүүдэй тоодо ородог.

Түнхэнэй голоор аяншалагшад Саяан хадын оршом байгааи аргагүй ехээр һайхашаадаг. Мундаргануудай бооридо туласа ошохо гэжэ эрмэлзэдэг. Тиихэдэ хонгоодор угтанай ажаһуудаг Далахай нютаг хүрээжэ ерэдэг юм. Далахай нютагһаа зүүн хойшоо

6 модоной газарта Буха Ноён гэжэ тахилгата газар оршодог.

Түнхэнэй аймагта Зуун-Морин гэжэ нютаг оршодог. Нютагайхидай түүхэ домогтоор Зуун-Морин гэжэ голдо зуун бишыхан голнууд шудхан ородог. Зуун-Морин хадаа Тооро нютагһаа 12 модоной зайда Маргасаан гэжэ хадын бооридо түбхинэнхэй. Эрхүү мурэндэ шудхан ородог ехэ гол болоно. Энэ багта харьялан урдажа байдаг олон гол горхонд шэнги Октябриин хубисхалай һүүлдэ эндэ ажабайдал бурьялжа эхилһэн түүхэтэй. Урид амьяараа байһан "БурЦИК-гай нэрэмжэтэ", "Соёлой ажал", "Мүнхэ жаргал" коммунанууд нэгэдэжэ, Коминтернын нэрэмжэтэ хүдөө ажахын артель байгуулагдаа. 1933 ондо энэ тосхондо түрүүшын трактор бии болоо, харин 1935 ондо түрүүшын автомашина бии боложо, эндэхи ажаһуугшадта мартагдашагүй үйлэ хэрэг болоо. С.Д.Таранов гэжэ хүн шэнэ машинын түрүүшын жолошон болоо. Удаань энэ артель Буряад-Монголой АССР-эй Верховно Советэй нэрэмжэтэ колхоз болгогдоо. 1952 ондо энэ колхоз хадаа "Улаан Шанаа" гэхэн колхозтой нэгэдүүлэгдээ. Тэрэнэй түрүүлэгшээр Шагдар Ирилжинович Фролов һунгагдаа. Бэрхэ эмхидхэгшэ байһан тула энэ хүн Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай жэлнүүдтэ колхозые урагшатайгаар ударидаа. Олон танкнуудые болон самолёдуудые бүтээлгэдэ ехэ хубитая оруулһанайнгаа түлөө Верховно Главнокомандагша И.В.Сталиной гар табилгатай баяр хүргэһэн 2 телеграмма тэрэ абаһан байна. Тэрэнэй хубүүн Дамнин Шагдурович Фролов эмхидхэлшын бэлиг шадабари эсэгэһээ дамжан абаа. Тэрэ Зүүн Сибириин технологическа институт байгуулһан габьяатай. Тиихэдэ энэ нютагые суурхуулһан үшөө нэгэ хүн тухай онсо тогтохо ёһотойбди. Энэмнай хадаа Гомбо Цыбикович Бельяев болоно. Тэрэ республикын мэдээжэ хүтэлбэрилэгшэдэй нэгэн байһан юм.

Зуун-Морин тосхонһоо саашаа аяншалга аяншалагша үргэлжэлүүлһэн хүн Загтад гэжэ тосхон хүрээжэ ошодог. Эндэ гол түлэб газар элдүүрилдэг ород таряшад ажаһуудаг байһан. Тэдэ сэрэгтэй алба хааха гэжэ ерэхэн хасагуудтай иишэ нүүжэ ерэхэн түүхэтэй. 1956 ондо эндэхи "Победа" колхоз Москвада үнгэргэгдэһэн хүдөө ажахын выставкэдэ хабаадаа. Ороһо таряанай баян ургаса хуряажа, гүрэнэй выставкэдэ хабаадажа, гурбадахи шатын дипломоор, хүрэл медальар шагнагдаһан байдаг. 1964 ондо Загтад хадаа "Сибиряк" колхозой отделени байһанаа, Саяанай совхоздо дамжуулагдаа. 1970-1980-яад онуудаар Загтад нютагаархид үндэр шагналда хүртэһэн байна. Наалишан В.С.Малышева, механизатор П.Д.Пермяков "Хүндэлэлэй Тэмдэг" орденоор шагнагдаа.

Эльвира ДАМБАЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ,
Л. ЕРМАКОВАГАЙ
"Путешествия
по Тункинской долине"
гэхэн номһоо абтаба.

(Үргэлжэлэлын удаадахи дугаарта гараха).

Зунай зулгы хаһа – амаралта, аяншалгын һаранууд

ФРАНЦИДА БУРЯАД АЯЛГА ДУУНУУД ЗЭДЭЛБЭ

«Тоонтынхид» Портбаилда (Франци)

Байгша оной августын 5-һаа 16 хүрэтэр аяар холын, гайхалтай найхан Франциин Портбаил (Нормандиин Ла-Маншын эрьедэхи хото) хотодо «Хрустальная лира» гэжэ нэрлэгдэһэн уласхоорондын фестиваль-конкурс ежэ зохидоор эмхидхэгдэһэн байна. «Жизнь городов» гэхэн фестивальнуудай комитет, Портбаил хотын мэри, «Академия Нормандия-Москва» гэхэн французородой эблэл, Портбаилай харьяата эмхинүүд - олзын хэрэг эрхилэгшэд элдэб арадуудай соёл, фольклортой танилсуулһан уласхоорондын фестиваль эмхидхэбэ гэшэ.

Буряад оронһоомнай 43 бэлигтэй хүн зон – Улаан-Үдэ хотын захиргаанай дэргэдэхи соёлой комитетэдэй «Тоонто» гэхэн арадай фольклорно ансамбль (хүтэлбэрлэгшэнь Цыпилма Батурова), Ивалгын аймагһаа – «Алтан сэгэг» гэхэн дуу, хатарай хүүгэдэй арадай ансамбль (Саяна Тумунова), «Моодын театр» (Эржена Бидагарова) тэндэ үндэр ээмжээндэ хабаадажа, түрэл республикаея эрхим сэгнэлтээр түлөөлһэн, ёһо заншалаа харуулһан байха юм.

Үзэсхэлэн найхан Франци зорихын урда тээ самолёдоор Россиингаа нислэл хото алдар сууга Москвагайнгаа «Восход» гэхэн зочид буудалда хонон амархаһаа уридшалан, Воробьевой хадаһаа Москвагаа найхашаан хараабди, зайгааабди. Внуковын аэропорт дээрэ угтажа байһан Виктория басагаея, Лиза зээгээ хаража, үулзажа баясаабди...

Үглөөгүүрын бидэнэ мүнөө үеын гоё автобусто (баһал дээрээ хоёр телевизортэй) нуулгаһан гид, манай куратор – Москвагай циркын ахамад хореограф, хүхюун дорюун зантай хүтэлбэрлэгшэ Наталья Евгеньевна Головкиной харгалзалга доро Европын олон гүрэнөөр, нэрлэбэл, түрүүн Беларусь, үүлдэнь Литва, Польшо, Германи дайраад, ерэлгэндэ Чехи ороод бусаабди. Вильнюсээр, Польшын Ржепин хотоор гүйлдэн шахуу танилсаад, Ржепиндэ хоноод, үглөөдэрын Германиин сууга Эльбэ гол дээрэ оршодог ежэ гоё Дрезден хотын сууга Уран зурагай галерейтэй (анхан тиишэ 1986 ондо ошоһон байна) дахинаа танилсажа, дайнай үүлээр совет сэрэгшэдэй фашистнуудһаа абарһан, аршалһан гайхалтай найхан экспонадууде найхашаан хужарлаабди. Илангаяа олондо мэдээжэ «Сикстинскэ мадонне», Голландиин, Италиин, бусад ороной сууга зураашадай бүтээлнүүдые гоёшоогообди. Элитэ уран зурааша Рембрандтын инаг дуратай хани байһан Саскиятай зурагудын эндэ олон байха юм.

Августын 8-да одоол аяншалагдай зүрхэ сэдхэл хайлуулжа шададаг алдарта хото Париждаа хүрээ, «Этап» гэхэн томо зохид буудалда (отель) орожо, һөөл гоёнууд таһалгануудта байрлажа, зүрхэ сэдхэлэ ханаабди. Хэдэн үдэр, хүни автобусоор аяншалха гэшэ баһал хэсүү: нурган зариманай шалана, креслэдэ һуугаад нойрсохо баатай болообди. Зүгөөр 2-3 час болоод лэ дээ хоолтой кафетэй, нуур,

гараа угааха байдалтай газарнуудта зогсожо, амаржа ябаабди. Бэлигтэй зоной үлгы нютаг гүүлдэг гоё найхан Монмартр ошожо, магазин, кафенүүдтэй багахан үйлсэнүүдээрнь ябажа, сэнгэжэ, хүгжэмшэдэй, зураашадай, наймаашадай бэлэг-дуу хүгжэм шагнаабди, Париж тухай гарай бэлэгүүдые худалдан абаабди. Урданай шэгээрэ байһан бурхануудай хүмэнүүдые, дороо угалзалһан түмэр балконуудтай, дээрээ мансардатай байшангудые, ордонуудые, аяншалжа ябаһан олон зоние хаража хужарлаабди. Дээрэһэ (энэ хадаһаа) бүхы Париж харагдажа байха юм. Хара арһатан Эйфелевэ башинн найхан гарай бэлэгүүдые олоор худалдана. Жэшэнь, 1 евро мүнгөөр 5 имэ сувенир худалдажа абахадаа, ехэл баярлаабди. Париж найхан хотын үзэсхэлэн газарнууде харуулһан холодильнигта няадаг зурагууд, бусад зүйлнүүд, пулаад, шарфнууд, нааданхайнууд олон даа... Хэн имэ гоёор хэбэ гэшэб гэхэдэмнай, үнөөхил «Made in China» гэжэл бэшээтэй байха юм. Ямаршы бэрхэ хитадууд гэшэб, бүхы гүрэнүүдтэ ошоод, бүхы сувенирнүүдые уран гоёор хэжэ байха?! Шадамар бэрхэ байнал даа. Бидэ анхан, 1996 ондо Америкэһээ һөөл гоё гуталнууде шэрэжэ асаран гэхээмнай, баһал «Made in China» гэжэ бэшээтэй байхыень гэртээ ерһэн хойноо хараа бэлэйбди, бүхэ, ехэл найн шанартай байгаа бэлэй.

ПАРИЖ – ДЭЛХЭЙН ЭРДЭНИ ЗЭНДЭМЭНИ

Августын 9-дэ бүхы Парижаар ябажа, Наполеоной хэһэн сууга Триумфальна Арка, Мадленэй, Парижай Бурханай эхын хүмэнүүдые, Елисейн Поли, Марсова Поли, холоһоо Эйфелевэ башни, Сорбоннын университет, алдарта уран зохёолшодой (Виктор Гюго, Вольтер, Руссо, Золя) хүдөөлүүлэгдэһэн Пантеон, Зүбшөөрөлгын (Площадь Согласия) талмай, бусад мэдээжэ газарнууде хаража, түүхыень ород хэлэтэй гидһээ шагнажа бахархаабди, сэдхэлдэмнай, ухаандамнай багаһаа хадуугдаһан А.Дюмагай, бусад француз уран зохёолшодой Людовик, бусад хаануудай династи, Ришелье тухай, дайсадтай тэмсэлгын, инаг дурантай холбоотой уршагта ябадалнуудтай романууд эжлүүдгүй толгой соомнай эдэ хараһан үзэгдэлнүүдһээ нэргэхэдэл гээ бэлэй... Ородой хаан III Александрй нэрэмжэтэ алталмал

АРАД БҮХЭН АБЬЯАС БЭЛИГТЭЙ

Августын 10-да Франциин баруун - хойто зүг Нормандида, Шербур хото ошожо, Далайн музей хаража һонирхободи, далайн баялигтай танилсаабди.

«Шербургские зонтики» гэхэн сууга француз кинофильмээр бүхы дэлхэй дээрэ суурхаһан энэ хототой дүтөөр танилсаабди. Энэл хототой урдань - XX зуун жэлэй эхээр гараһан «Титаник» гэхэн эгээл томо онгосо удааншые болонгүй шэнгэһэн, энээн тухай «Титаник» гэхэн мэдээжэ американ кино (гол рольдо Леонардо ди Каприо наадаһан) энэ гашуудалта үйлэ харуулһан байна.

Фольклорно уласхоорондын фестивалин болохо багахан, хуушанай байшан-особнягууд, шулуун гэрнүүдтэй зохидхон Портбаил хототой танилсаабди, Атлантиин океанай эрьедэ хүйтэншэг үһандэнь тавархаа, шунгаһаа ошободи. Парижда таварха, шунгаһа олон хэрэгсэлтэй Аквапарк (29 градус дулаан үһатай) ошоһоно, олон аттракцион хараһанаа баясан дурсаабди. Олондомнай Парижай үндэр газар – Эйфелевэ башни хадуугдаа, лифтээрнэ дээшэ гаража, хоёрдохи дабхарһаа үзэсхэлэн найхан хото баясан хужарлаабди, таниха газараа таалсаабди.

Августын 11-нэй үглөөгүүр Россиһаа бууһан фестивалда хабаадагшадые Портбаилай мэрийн департаментын соёлой талаар харюусалгатай, өөрөө 34 жэл соо Францида ажаһуужа байһан, бидэние – «тоонтынхиде» бүри урданай особняк-байшандаа байгуулһан госпожа Елена Полетаева Андрей хүбүүнтээ, Алена бэритээ, хөөрхэн заахан ашанартаея маанадые найнаар угтаба, үглөөгүүр бүхэндэ Европын ёһоор хооллуулба: сыр, ветчина, хүн соо худхаад эдидэг кашын зүйл, зүгын тоһо, кофе, сайгаар хүндэбэ.

Мэрийн зал соо Нижний Новгородой «Ваталинка», Саха-Яхадай Намцы, Белая гора нууринуудай хүгжэмтэ, хатарай ансамбльнууд, «Наследие» гэхэн үхүгэдэй хаһаг ансамбль, Шахты хотын дууша үхибүүд (дуэт) – Ольга Федченко, Анна Сивчук, Саратовска областиин Екатериновкын Любовь Филимонова, Казахстанай Павлодар хотын «Улар» гэхэн домбра дээрэ наададаг ансамбль, тэдэнэй бэрхэ солистнууд Темирлан Олжабаев, мүн Дария Темирхан, Адинай Багаева гэгшэд арадайнгаа дабтагдашагүй соёл, дуу хүгжэмтэй танилсуулба. Бидэнтэй нэгэ автобус соо нуулсажа ябаһан казах үхибүүдтэй, тэдэнэй хүтэлбэрлэгшэ Майра Сексембаеватай бидэ ежэ нүхэд болободи, тэдэнэйгээ түлөө ехээр альга ташаабди.

Нүхэд болоһон эгшэ артистнуудайнгаа түлөө Россиин консульство (Париж) бидэ Евгений нүхэртээ ошолдожо, гэртээ бусаха документнуудыень абалсаһандаа баяртайбди.

Ивалгымнай бэрхэ хүүгэд гоёор буряад, монгол хатарнууде харуулба, түрэл арадайнгаа элдэб янзын малгайнуудтай танилсуулһан моодын үзэгдэлнүүдэ хужарлуулба, үндэр сэгнэлтэдэ хүртэбэ. Фе-

стивальда ошоһон хореограф мэргэжэлтэй соёлшон Дарисүрен Доржиевагай басаган бишыхан Лера уян бзетэй, бэрхэ хатаршан байһанаа гэршэлээ. Жюриин гэшүүд – «Жизнь городов» гэхэн фестивалин комитетдэй директор Галина Скворцова, жюриин түрүүлэгшэ – анхан Портбаилай мэр байһан Ги Рулан, тиихэдэ анхан балерина ябаһан Мишель Эвель, Елена Полетаева гэгшэд бултание халуунаар амаршалжа, үдэшэлэн үргэлжэлһэн Гала-концертын үүлдэ эрхимлэһэн бүхы ансамбльнуудта, бэрхэ артистнуудта алтан кубогууде, дипломууде, харин хүтэлбэрлэгшэдэмнай уласхоорондын фестивалин сертификатууде баярай оршон байдалда баруулһан байна. Заалаар дүүрэн сугларһан француз харагшад бидэнэй дуулаһан «Нютагнай», «Хундагын дуу», дуу андалдаа, ёхор хаража, шагнажа, хужарлажа, гарай бэлэгүүдые худалдан абаа, баяраа, талархалаа мэдүүлээ. Августын 12-то Мон-Сен-Мишель гэхэн аббатство ошожо, океан соохи пирамида гэжэ Виктор Гюгогой нэрлэһэн найхан хүмэ хаража гоёшоогообди.

Бусаха замдаа Парижай Диснейленд орообди, Чехийн нислэл хото үзэсхэлэн гоё, алталмал Прагатай танилсаабди, IV Карлын хүмэ, хүүргэ, 12 апостолтой часы найхашаагаабди. Европодо балай шахардуу байдал, кризис болоо гэхээр бэшэ, булта зонийн, илангаяа французууд сэдхэл дүүрэн ябана, Сеней эрьээр хатарха, хүгжэм шагнаха дуратай байна. Урин мифэрэлтэйгээр, танихашыегүй аад, бидэндэ «бонжур» («үглөөнэй мэндэ») гэлдэхэ юм.

Үндэр түрэлтэ Далай ламын хэлэһээр, «жэл бүхэндэ шэнэ орон, нютагуудтай танилсажа, хаража, аяншалжа ябыт» гэхэн үгэнүүдые сэдхэлдээ хадуун, Буряадай элитэ поэтесса Цырен-Дулма Дондоковагай хэлэһээр, сууга дуунай үгэнүүдээр «дэлхэй минии альган дээр...» гэжэ дуулалдан ябахые бултание уряалнабди. Европын шугамдал зурыһан сэхэ сэбэр автобанхаргынүүдые, найхан отель, хүмэ, ордонууде, үзэсхэлэн гоё метро, поезд, трамвайнууде, дэлхэйдэ суутай, ежэ баян жасатай музейнууде хаража баясаабди, бахархаабди.

Багадаа «Нормандия-Неман» гэхэн француж, совет лётчигуудай дайшалхы хани барисаан тухай кино омогорхон хараһанаа, сууга дуушан Владимир Трошиние нажаан дуулалдаһанаа оройдоошые мартадаггүйбди. Энэл найхан Франци, Норманди хараха хуби заяатай, буюнтай байгааабди гэжэ сэгнэнэбди, танил болоһон нүхэдөө, фестивалда хабаадаһан артистнууде түрэл Буряадтаа, дэлхэйн эрдэни зэндэмэни болохо алдарта Байгалдаа уряабди. Хэды холын газарай найханшые һаа, түрэл нютагһаа, нангин тоонтоһоо найхан юмэ энэ дэлхэй дээрэ, үнэхөөрөө, үгыл байнал даа!

**Бэлигма ОРБОДОЕВА,
Лариса МИХАЙЛОВАГАЙ
фото.**

«БАЙГАЛАЙ ДОЛГИН» - БУРЯАДТА

Үндэштэнэй хэлэнүүд дээрэ гарадаг телерадио-дамжуулгануудай "Байгалай долгин" гэхэн түрүүшын фестиваль августын 28-да Улаан-Үдэдэ эхилбэ. Республикын Толгойлогшо Вячеслав Наговицын, Арадай Хуралай Түрүүлэгшэ Матвей Гершевич, Улаан-Үдэ хотын захиргаанай толгойлогшо Геннадий Айдаев гэгшэд энэ хуралдаанда сугларагшадые амаршалба.

Энэ фестивальда Эрхүү, Шэтэ, хадата Алтайн хизаарай, Дагестанай, Татарстанай, Санкт-Петербургийн, Хакасиин, Саха-Яхад Республикын болон бусад Россиин үргэн ехэ мого нютагуудай журналистнууд хабаадаа.

Республикын толгойлогшо Вячеслав Наговицын амаршалхадаа, мүнөө үе сагта элдэб үндэһэ яһатан бусад арадуудта хүндэтэйгөөр хандаха хэрэгтэ теле-радио-дамжуулганууд ехэ үүргэ дүүргэнэ гэжэ тэмдэглээ. Тиин энэ фестиваль саашадаа үргэлжэлжэ, заншалта болохо байһандань найдажа байһанаа тэрэ мэдүүлээ.

Бүхэроссиин телерадиокомпаниин департаментын хүтэлбэрлэгшын орлогшо Наталья Ильина амаршалгын үгэ хэлэхэдэ, үндэштэнэй хэлэнүүд гарадаг дамжуулгануудта ехэ анхарал хандуулагдана гэжэ тэмдэглээ.

"Бурятия" гэхэн гүрэнэй телерадиокомпаниин директор Александр Варфоломеев "Буряад Республикада үндэштэнэй хэлэнүүд дээрэ гарадаг телерадио-дамжуулганууд тухай" гол элидхэл хээ. Тиихэдэ эдэ дамжуулганууд ехэ баялигтай, журналистнуудай

зохёохыгөөр хүдэлхэ, хүгжэхэ ехэ арга олгоно гэжэ мэдүүлээ. Буряад орондо үндэһэн хэлэн дээрэ ябуулагдадаг телерадио-дамжуулгануудые ехэ анхаралтайгаар харадаг, шагнадаг. Ород, буряад, эвенк хэлэн дээрэ дамжуулганууд ябуулагдана. Энэмнай баһал ехэ харюусалгатай хэрэг гэжэ тоолонобди. Тиихэдэ Буряадай Правительствын, Арадай Хуралай талаһаа үндэһэн хэлэн дээрэ гарадаг дамжуулгануудта ехэ анхарал хандуулагдажа гэжэ Александр Варфоломеев тэмдэглээ. Буряад орондо түрүүшүүлэй тоодо цифровой арга хэрэглэһэн дамжуулганууд ябуулагдажа эхилээ. Тиихэдэ гурбан хэлэн дээрэ элдэб янзын програмнуудые хүтэлжэ ябуулгада, тэдэниие хүгжөөлгэдэ Буряад орон дотор үндэһэн хэлэнүүд дээрэ телерадио-дамжуулгануудые ябуулха, хүгжөөхэ талаар абтаһан программа ехэ нүлөөлнэ гэжэ тэрэ онсолон тэмдэглээ.

"Байгалай долгин" гэхэн фестивальда хабаадагшадта хандаһан амаршалгын тэмдэг Бүхэроссиин гүрэнэй телерадиокомпаниин генеральна директор Олег Добродеев эльгээгээ.

Тэрэнэй удаа "Россиин агаарай

долгиндо үндэштэнэй онсо өөрсэ баялиг бүрин бүтэн үлээхэ тухай" гэхэн асуудалаар дүхэриг-шэрээ үнгэргэгдөө.

Росси гүрэн дотор гүрэнэй телерадиокомпаниин 83 филиал үндэһэн 50 хэлэн дээрэ дамжуулгануудые бэлдэжэ ажаһуугшадта дурадхана. Жэшээлхэдэ, Дагестанда аяар 14 үндэһэн нютаг хэлэнүүд дээрэ дамжуулганууд ябуулагдана. Энэнь ехэ ороё, хүндэ хүдэлмэри гээшэ ааб даа. Иимэ олон хэлэнүүд дээрэ дамжуулгануудые бэлдэжэ байдаг Бүхэроссиин Гостелерадиокомпаниин габыаа эндэ тон ехэ. Ажабайдалай бүхы халбаринууд тухай хонин, эрхим дамжуулганууд, мүн нүүлэй хонинууд үдэр бүри агаарай долгиндо дамжуулагдана. Зүгөөр ехэнхи мого нютагуудта үндэһэн хэлэн дээрэ хүдэлхэ, дамжуулгануудые бэлдэхэ мэргэжэлтэд дуталдана гэжэ энэ дүхэриг-шэрээгэй үедэ тэмдэглэгдээ. Үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулгануудые бэлдэхэ хэрэгтэ бусадшые шийдхэгдээгүй асуудалнууд олон. Эдэ бүгэдэн тухай дүхэриг-шэрээдэ хабаадагшад дэлгэрэнгыгээр хөөрөлдөө.

"Бурятия" гэхэн телерадиокомпаниин ахмад редактор Дарима Жамсоевагай тэмдэглэхээр, удхатай хэмжээ ябуулга үнгэргэгдөө. Үндэһэн хэлэн дээрэ гарадаг дамжуулгануудые бэлдэхэ асуудалда бэрхшээлнүүд тохёолдоно. Үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулгануудые хүтэлжэ журналистнууд ехэ хомор гэбэ. Ганса манай Буря-

Александр Варфоломеев

Луиза Алиханова

Наталья Ильина

ад орондо бэшэ, бүхы регионуудта иимэ байдалтай байна гэжэ энэ хуралдаан элишэлбэ. Үндэһэн хэлэнтэй холбоотой олондо мэдээсэл тараадаг хэрэгсэлнүүдтэ анхарал хандуулагдаһаниин ехэл хайшаалтай гэжэ тэрэ тэмдэглээ.

Забайкалиин хизаарай Агын телевидениин редактор Сэсэг Цыбиковатай хөөрөлдэхэдэмнай, тэрэ иигэжэ тэмдэглээ: "Энэ фестиваль саашадаа заншалта болохонь. Энэнь ехэ хайшаалтай. Бидэ Ага тойрогтоо буряад хэлэн дээрэ дамжуулгануудые бүри олошоруулха гэжэ оролдохобди. Энэ фестивальда хабаадажа байһандаа урматайбди. Россиин олон мого нютагуудай сурбалжалагшадтай дүй дүршлөөрөө хубаалдаха, үндэһэн хэлэн дээрэ гарадаг дамжуулгануудай хэрэг байдалда ушардаг бэрхшээлнүүдые хамта шийдхэхэ үргэн арга боломжо манда энэ фестиваль олгоо. Россиин бусад регионуудта ямар дамжуулганууд ябуулагдадаг гээшэб, ямар проектнүүд нэбтэрүүлэгдэнэб гэжэ мэдэжэ абабабди. Хайн эдэбхи үүсхэлнүүдые саашадаа ажалдаа нэбтэрүүлжэ хүдэлхэбди".

Энэ фестиваль хадаа хэдэн шухала зорилгонуудые шийдхэхэ үүргэ дүүргээ. Бүхэроссиин гүрэнэй телерадиокомпаниин филиалнуудай хүтэлбэрлэгшэдые Буряад оронтой дүтөөр танилсуулха арга олгоо. Тиихэдэ сурбалжалагшад дүтөөр харилсажа, дүй дүршлөөрөө хубаалдаба.

Тэрэшэлэн ороной телерадио-журналистикын бэлигтэй сурбалжалагшад хадаа фестивальда хабаадагшадта мэргэжэлэй онол аргуудые хөөрөжэ үгөө. Жэшээлхэдэ, Россиин радиогой политическэ шэнжэлэгшэ Наталья

Бехтина радиогой социальна удхатай дамжуулгануудта анхарал хандуулжа, дүй дүршлөөрөө хубаалдаа. Харин "Вести-страна" гэхэн дамжуулгын ахмад редактор Мария Хачатрян үндэһэн хэлэн дээрэ ябуулагдадаг дамжуулгын онсо шэнжэнүүд тухай хөөрөжэ үгөө.

Энэ хэмжээ ябуулгын үедэ үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулгануудые бэлдэдэг журналистнуудай конкурсын дүнгүүд согсологдохо юм. Энэ конкурсо Россиин гүрэнэй телерадиокомпаниин 39 филиалнуудта хүдэлдэг журналистнуудай 250 хүдэлмэринүүд оронхой. Энэ конкурсо эльгээһэн хүдэлмэринүүдэй 47-ниинь үндэһэн хэлэнүүд дээрэ бэлдэгдэһэн телерадио-дамжуулгануудай эгээл эрхим хүдэлмэринүүд энэ конкурсо эльгээгдээ гэжэ мэдээжэ. "Байгалай долгин" гэхэн фестиваль августын 31 хүрэтэр үргэлжэлхэ юм.

Августын 30-да Опера болон баледэй театрай орондо фестивалиин түгэсхэлэй хэмжээ ябуулганууд үнгэргэгдэхэ байна. Үндэһэн хэлэн дээрэ дамжуулгануудые бэлдэдэг, хүтэлжэ ябуулдаг журналистнуудай конкурсын дүнгүүд эндэ согсологдохо, холоһоо ерэхэн айлшадтай хүндэлэлдэ гоё хайхан концертнаадан харуулагдаха байна.

Гурбан үдэрэй туршада эмхидхэгдэжэ үнгэргэгдэһэн энэ фестиваль Росси гүрэндэ ажаһуудаг олон тоото үндэһэ яһатанай хэлэ, соёл хүгжөөлгэдэ, арадуудай хоорондо хани нүхэсэл бэхижүүлгэдэ хайн үрэ нүлөөтэй байха гэжэ ханагдана.

Эльвира ДАМБАЕВА,
манай корр,
Радна-Нима БАЗАРОВАЙ
фото-зурагууд.

Дүхэриг-шэрээгэй үедэ

ГЭМТЭ ЯБАДАЛАЙ ГЭМШЭЛ

Россиин Буряад Республикадахи Дотоодын хэрэгүүдэй министерствын Мэдээсэлэй түбэй тэмдэглэнээр, МВД-гэй Мүрдэлгын управлени байгша оной үнгэрхэн 6 харын туршада республика дотор 1213 ушарта журам хазгайруулагдаа гэжэ тэмдэглэбэ.

Тэрээнэй тоодо замай 44 усал (ДТП) алибаа харгы дээгүүр тохёолдоо. Үнгэрхэн жэлэй энэ хугасаада тэрэ 39 байхан юм. Тодорхойбол, Хориин аймагай харгы замаар 9 тиймэ усал болоо, Кабанскда – 8, Загарайда – 7, Сэлэнгэдэ – 6, Прибайкалийн ай-магта 5 ушар тохёолдоо.

101 уголовно хэрэгүүд мүрдэгдэжэ, нёдондоной 93 уголовно хэрэгтэ орходоо 86-ниинь сүүдтэ эльгээгдэн байна.

Харгы замай аюул миин юрэ үдэрэй тодхор болон тохёолдодоггүй, харин жолоошодой болон ябаган зоной дүрим хазгайрууланһаа болодог.

«Харгы замаар ябаха» (Правила Дорожного Движения – ПДД) дүрим гэшэ хүн түрэлтэнэй байгуулан бүхы ёһо гурим соһоо эгээл зүбөөр тохирһон дүрим гэжэ дэмь тоологдодоггүй. Ушарын хадан манай эртэ сагай хулинса-гуудай элжэгэ унажа эхилһэнһээ хойшоо харгыгаар ябаган зондо тааруу арга боломжо олон түмэн жэлэй туршада найса тааруулан зохёогдоһон, мүлигдэнэн юм аабза. Харгы замай ябадалай ямаршье ушарта алишье хүнинь өөртөө зориулагдан тухсай гуримар ябаагүй бол, үдэрэй тодхор тохёолдобо, бурхан саашаа хараба гэлсээд, гэм зэмээ бусадта тохохо арга бэдэрдэг. Теэд бурхан гэршэмнай нэн түрүүн өөрымнай зүрхэн соо, алибаа ябадалнай гансал өөрһөөмнай эхитэй гэжэ мартахаа һананабди.

Буряадай ниислэл хотын Советскэ районно сүүдэй байгша оной июниин 9-дэ абтаһан шиид-хэбэрээр эрхэтэн А. гэгшэ «2011 оной сентябриин 25-най хүниин 3 сагта «Истана» түхэлэй микроав-тобусоор часай 30 км хурданаар Смолиной гудамжаар Свердловской гудамжа тээшэ ябатараа, Смолиной-Банзаровой гудамжануудай бэлшэр дээрэ өөрынгөө ябаган Смолиной гудамжа Свердловской гудамжада орходоо гол бэшэ гэжэ мэдэжэшье байгаа хаа, хайхарамжагүй гэмтэ зан гарган, «Харгы сүлөөлжэ үгэ» гэнэн замай тэмдэг хэрэгсээнгүй, «Харгы замаар ябаха» Дүримэй 1-дэхи хубиин 13.9, 1.5, 10.1 зүйлнүүдые эбдэн, Р. гэгшэ эрхэтэнэй жо-лоодожо ябаһан «Тойота Ко-ролла» түхэлэй автомобильтай мүргэлдэбэ. Тийхэдэн дүрим эбдээгүй машина дотор һуужа ябаһан эрхэтэн М. гэгшэ 2-3-4-5-6-7-дохи хабһануудаа даль-баруулан хүхалба, һүүжингээ һандайлан һуудаг яһа таһара татаба, иигэжэ тэрэ эхэнэр бэээ гэмтэбэ.

РФ-гэй УК-гай 264-дэхи ста-тьягай 1-дэхи хубиин зүйлөөр эрхэтэн А. гэгшэд гэмэ тохог-добо. Усалда ороһон М. эрхэтэн бэээ эмшэлүүлхын түлөө 10 000, мүн салингай болон лагшан тайбанангаа түлөө 200 000 түхэриг гэмтэнһээ нэхэбэ... Сүүд эмнэлгын 10 000 түхэриг болон сэдхэлээ нэдэрһэнэйн, махаба-даа үбдэнэйн түлөө 150 000 түхэриг мүнгэ түлэхыень гэмтэ-ниие албадаба.

Гэмтэн А. гэгшэ 1 жэл 6 һараар эрхээ ханагдаба...».

Баһа нэгэ Т. гэгшэ эхэнэр июль харын 17-до 14 сагта өөрынгөө «Хонда-Стэпвагон» түхэлэй ма-шинаар М-55 гэдэг Эрхүү - Шэтын федеральна харгыгаар 50 км/ч. хурдаар ябатараа, Солдатска һуурин руу годирбо. Тийхэдэн улаан харгын годируухай дээрэ ябаган эрхэтэн А. гаража, жо-лоодо һууһан эхэнэрэй зүүн гар талаһаань баруун тээшэ харгы хүндэлэн гарахаа хэдэжэ, харгын дундахи сагаан зурлаа хүрэтэр ал-халаад, зогсошобо. Жолоошон Т. гэгшын машинаа годируулан яба-тар, ябаган А. сагаан зурлаһаа улам саашаа гэнтэ гүйжэ, жолоо-шоной ябаха газарта гарашаба. Жолоошон Т. Дүримэй 2-дохи ху-биин 10.1, 1.5 зүйлнүүдые эбдэн, тэрэниие тойрон гараха һанаатай замаа үргэжэлүүлэн ябатараа, ябаган хүниие мүргэбэ. Тэрэн толгойгоо хахаржа, ээм мөрөө булгалан хухаржа, үбдэг, тохонго болон үбсүү сээжэ сохюулан шулгалба, тийгэжэ элүүр энхэ бэ-еынгээ 3-най нэгэ хуби гэмтэжэ, ажал хэжэ шадаха бололибо.

Гэмтэ ябадал гаргаһан эр-хэтэн Т. гэгшэ РФ-гэй УК-гай 264-дахи статьягай нэгэдэхи ху-бьяр гэмнэгдэбэ. Харин хохидог-шо А. эрхэтэнэй гүйлтаар, мүн хоёр талын эбтээ ороһон шалта-гаанаар үндэнһэн, эхилгэдэнэн уголовно хэрэг хаагдажа, жо-лоошон Т. гэгшэ хохидогшын бүхы гаргаша зардал сүм бүтүүлжэ, эрхээ хаһуулангүй, сүлөөдэ үлэжэ ээлэбэ.

Автомашина нэгэ часай 30 километр хурдаар ябатараа хүниие мүргэбэл, яһа уһанайн хухартар гэмтээдэг гэжэ хэлсэдэг. Амиды яһан хатанхай сагаан яһанда орходоо һураггүй хэбэрэг гэжэ мэдээжэ. Тэрээнэй саана үе мүсэ, арһа мяхан, мүн доторой олон тоото махабад гэмтэжэ, тэрэ уша-рай хойшолон боложо, үбшэлэн үлбэртэжэ...

АРХИИН АРБАН ГУРБАН ЖОЛОО

Жолоошодой болон ябаган зоной хайхарамжагүй ябадалһаа гү, али алдуу эндүүһээ гадна харгы замай аюул ногтуу зоной гэмээр али оло ушардаг. «Ногтууһаа гал-зуу айха», «Тэнэй болохо гэе хаа, архи үү» - гэжэ мэтээр арад дэмь хэлсээгүй. Элүүр толгойн нилээн бараг найнаар урдахыя хаража ябатар, архиин охёор оюун ухаагаа балартуулаад, эгээлэй юрын юмэ ойлгохоо болижо, хүн шанараа алдаһан зоной ябадал онсо ондоо хөөрөлдөөншье һаань, ногтуугаар автомашины жолоодо һуудагуудай хэды шэнээн хохидол асардагыё уншагшадта һануулаха дуран хүрэнэ. Тэдэ хүдхшүүлэе горитойхоноор хэнээхэ элдэб хатуухан арга боломжонуудыё дурадхагшад зүбшье гэшэ гү гэжэ һанамаар.

Эдэ мүрнүүдэй автор улаан харгы дээрэ тохёолдоһон аюулта нэгэ ушарай гэршэ һэн тула тэрээн дээрэ онсолон тогтохо һанаатай.

Мүргэжэлтэ жолоошон ябаһан эрхэтэн Ю. гэгшэ архиин арбан гурбан жолоо доро хүнгэн ма-шинаараа дардам харгы зуры-нал гэжэ табилуулжа ябаа һэн

ХУДАЛ ХУУРМАГ ЗОННОО НЭРГЫЛЭГТЭ

Харгын хани боложо ябаһан нүхэрын урда хүниндөө жолоо барижа, огто унтаагүй тула ехээр ядаржа эсээд, һандайгаа түшэлгэ налайлгаад, нойрсон амаржа хэбтэн байгаа. Тийн хатуу харын нэгэ жолоон гэнтэ юу ёроор таталдажа, жолоошон Ю. нэгэ зали соо унтаһаһан. Тэрэмнай, үнэхөөрөө, унташаха бэшэ, харин архиин охёор нэрбэгдэнэн уураг тархин саг зура мэдээгээ алдаад орхиһон ушар юм бэээ. Тэрээнһээ бэшэ ондоо тайлбари байхагүй – замданы һаалта хэнэн нэгэшье ма-шина, нэгэшье монсогор мал ойро дүтүүр үзэгдөөгүй бшуу. Тэрээн дүүрд гэхэ агшан зуурадань ур-дань нилээн эрид годируухай дай-ралдажа, машинань сэхээрэ яба-ад, кювет руу орожо, саадахи эрьё мүргөөд, хэдэн удаа урбалдаһан байгаа. Ойронь унтажа ябаһан хани нүхэрын гонзойжо хэбтэнэн ушарһаал амиды гаралсаһан. Харин жолоошонинь толгойгоороо ехээр мүргэжэ, тэрэ дары хосоро-од, удаань хажуу шэлэйнгээ бутар-хада, газаашаа гударжа гараад, машинадаа дарууллаһан. Ойрохи нүхэрын бэе махабадаа гэмтэжэ, үрэ зүрхөө үбдэжэ зобохоһоо гадна тэрэ саһаа хэды олон жэ-лэй үнгэрөөшье хаа, мүнөөшье болотор гэртэхиндэнэ хүбүүнэе яахадаашьеб алаһан алууршанай тоодо оронхой, хараалгажа ябадаг гэлсэгшэ.

Архиин арбан гурбан жолоо гэшэ иимэ. Ухаагаа дүйрэхэ дуратайшуул өөрөө хохидохоһоо гадна, бусадые зобоодогын гас-лантай. Яагашьегүй ябажа ябаһан хүн тэдээнһээ боложо хохидоно бшуу даа. Оролдожо ябадаг зоной алдуу эндүү гаргажа байхада, өөрынгөө дураар тэнэг ябадал бэдэрдэг зон яагаад мүртэй һайн ябахаб даа.

Ажабайдал шэрүүн. Бай-далнай хорбоо юртэмсэ гэжэ дэмь хэлэгдээгүй. Зоболонто энэ юртэмсыё яагаал хаа баяр жаргалай нирванын түхэлтэй болгохоо зүдхэжэ ябаһан хүн түрэлтэнэй урда үзэгдэдэг олон тоото бэрхэшээлнүүдэй хажуу-гаар иимэрхүү хүйхэр бүдүүлг ябадал хатуугаар хоригдохо, тием мүнхашуул голдоо хүрэтэрөө хэнээгдэхэ, тиин ябан ошон хальһан мэтээр хууража, хэтын хэтэдэ һалан ошохо юм аабза. Харин бэрхэшээлнүүдые тооло-хо болоо хаа, хоёр гарай хамаг хургад хүрэхгүй - бидэ юрэ ходо ушаржа байдаг аюултай үзэгдэл дээрэ тогтоё.

ХУДАЛ ХУУРМАГ ЗОННОО НЭРГЫЛЭГТЭ

Хүндэй һайсахан танил бай-ха. Ильф Петров хоёрой суута зохёолой гол герой Остап Бендер мэтэ мэхэ ехэтэй шуран холтоһон зон манай дунда нилээн оло үзэгдэнһөөр. Тийгээшьегүйдэнэ аргагүй. Мэхэтэ хуурмаг ябадал гүрэн түрын байгуулаһаа, олони-итын алибаа хүгжэлтэнһөө дулды-даашье хаа, имагтал өөр түхайгаа бододог хара һанаатан тиймэ ябадал эрхилдэг. Хаана нэгэ тээ сагаан һайхан һанаатай хүнэй худалаар хэлэжэ, хуурмаг ябадал гаргажа ябаһыё хараа һэн гүбди али? Тиймэ юумэн байхагүй бшуу. Гүн сагаан сэдхэл гэшэмнай, хай даа, дэмь үгтэдэггүй. Сагаан сэдхэлтэн зүһэм хилэмээ хуба-алдажа, олоной түлөө һанаата боложо, бүхы арга шадалаараа олон түмэнэй гэрэлтэ эрээдүй тээшэ зүдхэжэ ябадаг. Тэдэ имаг-тал сэсэн зон байдаг. Баһа тийхэ-дэ хуурмаг ябадалтаниие тэнэг гэжэ хэлэжэ огтолон болохогүй, тад һөөргэ. Тэдэ ухаатай сэсэн зон, теэд сэсэниинь гансал өөр тээшэн шэглүүлэгдэнхэй. Тэрэ хара һанаань арад зоной жаргал тээшэ залабал, хэды шэнээн аша туһа болохо байгаа гэшэб!

Россиин Федерациин Прави-тельство «Хүдөө нотагай 2012 он болотор социальна хүгжэлтэ тухай Федеральна зориулгата (целевая) Программа тухай» 858-дахи тогто-ол 2002 оной декабриин 3-да абаа һэн. Тэрээнһээ үндэнһэн, 2006 онһоо хойшо Буряад орондомнай «Хүдөө нотагай 2012 он болотор социальна хүгжэлтэ» гэнэн Про-грамма бээлүүлэгдэжэ байнхай. Түсхэйлбал, тус Программа хүдөө нотагта албан хүсэтэ зургаануудай (силовые структуры) нарин нягта хиналта доро бээлүүлэгдэдэг гэжэ тэмдэглэлтэй.

Эрхэтэн Ч. гэгшэ 2008 оной намарһаа (үнихэн болоһон хэрэг-шьё һаань, онсо тунхаглагдаагүй хадан бусадые һэргылхэ зорил-готойгоор олонитын һонорто табинабди) бэлэн олзодо обтожо, уһан дээрэ үрмэ тогтоохо арга хургадаа найдан, худалайнгаа

хогоосон хуурмаг халтирхай муу замда гараа һэн ха. Тэрэ тийхэдэ гүрэнэй хадагаламжын банһаа абаһан (баһал худалайн-гаа аргаар ха) зээлитэй, тэрээнээ түлэжэ шадаагүй ябаһан байгаа. Федеральна бюджетдэй зориул-гата мүнгэ һугалжа абахын түлөө эрхэтэн Ч. гэгшэ ехэ оролдолго гаргаба. Нэн түрүүн тэрэ худал-шан хүдөө нотагайнгаа захирга-анда хандажа, хэрэгтэй дансата саарһа согсолжо үгэхыень гуйба. Тийхэдэ өөрынгөө шадалаар байрын шэнэ гэр барижа бай-наб, мүнгэн дуталдажа, хүсэ хүрэнэгүйб гэжэ худал гаргаба. Дуталдаһан мүнгэнэйн 30 про-цент тиймэ зондо Правительствын бюджетһээ һомолон үгэжэ, ба-рилгадань туһалха улас түрын Программа бээлүүлжэ байһан хүдэлмэрилэгшэд өөһэдөө баһа хайхарамжагүй зан гаргажа, ба-ригдана байһан гэрэйн уга бо-гониеньшье, үндэр набтарыньшье хэмнэн хэмжэнгүй, барилгын ямар материалай хэрэгтэй байһыё шудалжа мэдэнгүй, тэрэ ажалаа бүтээбэ. Тийгэжэ Ч. гэдэг худал-шан 2010 оной декабрь һарада шэнэ гэрээ барижа дүүргэхэб гэжэ аймагай захиргаанай алба хаагшадые үгэдөө оруулаад, федеральна бюджетһээ субсиди абаа һэн ха. Гүрэнэй хармаанһаа 251 735 түхэриг 66 мүнгэн эрхэтэн Ч. гэгшын дансада шэлжэн орожо, ухаийш даа гэжэ баярлаһан тэрэ хүдхэ банһаа абаһан зээлиин-гээ үри шэрэ бүтүүлбэ. Удаань маһагшан баярлаһан худалшанай хуурмаг ябадал мэдэгдэжэ, ехэтэ уйдаба. Ушарын ганса ааб даа – тэрээнэй түүхэй ябадал элиржэ, мүрдэгшэ сагдаанар уго-ловно хэрэг нээн мүрдэжэ, РФ-гэй УК-гай 159-дэхи статьягай 3-дахи зүйлөөр тэрэниие гэмнэбэ. Тийн гэмьнэ тохогдобо. Байгша оной табадугаар һарада тэрэ эрхэтэн эрхээ ханагдаба. Худалшан зэмээ амсаба.

Бүхэдэлхэйн ямаршьё ша-жан муу ябадал хоридог. Будда бурханай болон Иисус Христо-сой һургаалнууд нүгэл хэбэл, мүнөөдэрэйнгөө байдалда ор-ходоо 30, 60, 100 дахин ехээр хохидохо, харин буянта һайхан ябадал мянга дахин байдалыем-най һайжаруулха заяатай гэжэ дэмь заадаггүй ха юм даа.

Сергей ДОРЖИЕВ,
«Буряад үнэн» Хэблэлэй
байшанай штатна бэшэ
корреспондент.

КУЛЬТУРА

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ЕВРОНЬЮС», «ВАЖНЫЕ ВЕЩИ», «ТЕАТРАЛЬНАЯ ЛЕТОПИСЬ».

ТНТ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС», «СМЕШАРИКИ», «УДИВИТЕЛЬНЫЕ ЛЕГЕНДЫ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «Т/С «ЗАЙЦЕВ +1»», «ТИВИКОМ», «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ВСГУТУ 50 ЛЕТ», «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ», «ТОП-МОДЕЛЬ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДАЕШЬ МОЛОДЕЖЬ!», «ГАЛИЛЕО», «МИССИЯ «СЕРЕНИТИ»».

СТС

5 КАНАЛ

Четверг, 6

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО!».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ», «ПРЯМОЙ ЭФИР», «С ПОКОЙНОЙ НОЧИ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «НАТАЛИ. ТРИ ЖИЗНИ», «СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ», «С ПОКОЙНОЙ НОЧИ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ», «ТОП-МОДЕЛЬ», «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «КЛУБ ВИНКС - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ», «ГУФИ И ЕГО КОМАНДА».

СТС

5 КАНАЛ

Пятница, 7

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ДОБРОЕ УТРО», «КОНТРОЛЬНАЯ ЗАКУПКА», «ЖИТЬ ЗДОРОВО!».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СУД ПРИСЯЖНЫХ», «СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ», «С ПОКОЙНОЙ НОЧИ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СРЕДЬ БЕЛА ДНЯ», «С ПОКОЙНОЙ НОЧИ», «ТАЁЖНАЯ ЛЮБОВЬ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «ВОСТОЧНЫЙ ЭКСПРЕСС», «ТОП-МОДЕЛЬ», «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ».

Table with 2 columns: Time and Program Name. Includes programs like «СЕРЕДИНА ЗЕМЛИ», «ТОП-МОДЕЛЬ», «АКТУАЛЬНОЕ ИНТЕРВЬЮ».

СТС

ТИВИКОМ

05.55, 07.00, 09.20, 11.05, 12.05, 13.05, 17.05, 18.50, 20.05, 21.55, 23.45, 00.25, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ(0+)

07.30 М/С «КЛУБ ВИНК - ШКОЛА ВОЛШЕБНИЦ (6+)»

12.00, 18.30 Т/С «ДАЁШЬ МОЛОДЁЖЫ! (16+)»

23.00 «ЛЮДИ ХЭ» (16+) ВЕДУЩИЙ - АЛЕКСАНДР РЕВВА

08.00 «УТРО НА 5». [6+] 13.30, 17.00, 02.45 Т/С «ГОСУДАРСТВЕННАЯ ГРАНИЦА»

Суббота, 8

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

06.20, 07.10 Х/Ф «ВО БОРУ БРУСНИКА»

12.20, 15.30 Т/С «ТЕЛОХРАНИТЕЛЬ-3»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»

16.00 «БИТВА ЭКСТРАСЕНСОВ» (16+)

СТС

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05, 17.05, 19.05, 21.55, 23.25, 00.50, 01.30, 01.50 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ(0+)

«РОССИЯ 1»

06.00 Х/Ф «ДЕТИ ДОН-КИХОТА»

НТВ

06.35 Т/С «СУПРУГИ»

ТНТ

07.30 М/Ф «БРАТЯ ЛЮ»

ТИВИКОМ

06.00 «ЗУРХАЙ»

Воскресенье, 9

ПЕРВЫЙ КАНАЛ

07.00, 11.00, 13.00 НОВОСТИ

«РОССИЯ 1»

06.35 Х/Ф «БЕЗ ПРАВА НА ОШИБКУ»

17.20 СЛЕДСТВИЕ ВЕЛИ... [16+]

14.00 «ПЕРЕЗАГРУЗКА» (16+)

СТС

05.55, 07.05, 08.00, 08.30, 08.50, 11.05 МЕТЕОМИКС НА СТС-БАЙКАЛ(0+)

НТВ

07.00 Т/С «СУПРУГИ»

КУЛЬТУРА

07.30 «ЕВРОНЬЮС»

ТИВИКОМ

06.25 «ЗУРХАЙ»

ВОЗРАСТНЫЕ ОГРАНИЧЕНИЯ В ТЕЛЕПРОГРАММЕ

В телепрограмме с 27 августа, согласно ФЗ от 29.12.2010 «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию»...

0+ - от 0 до 6 лет 16+ - от 16 до 18 лет
6+ - от 6 до 12 лет 18+ - старше 18 лет
12+ - от 12 до 16 лет

5 КАНАЛ

07.00, 06.20 Д/Ф «БАБОЧКИ: БРИТАНСКАЯ СТРАСТЬ»

Прерывание заповей. Кодирование. Гипноз. Тел.: 633-107

Буряадай арадай поэт Цырендулма Дондогойн 80 жэлэй ойдо

«ЭХЭМНИ! ЗОРЮУЛААГҮЙБ МЭНДЭ ЯБАХАДАШ ДУУГАА...»

Цырендулма Дондогой хайрата эжыдээ олон шүлэгүүдые, мүн хоёр поэмэ зорюулаа. Эртээр наһа бараһан эжыгээ үгылэн шаналжа, "Эхэ тухай поэмэ" 1966 ондо бэшээ хэн.

**Эхэмни!
Зорюулаагүйб мэндэ
ябахадаш дуугаа, -
Зоригни хүрэдэггүй
хэн – гэмшэлнэб
алдуугаа.
Эхээ наһаараа абажа
ябахаб гээд,
Этигэдэг байһамни
гайхалшые бэшэ...
Бултанда үзэгдөөгүй
эди шэдеэр лэ
Бусажа намдаа гэнтэ
ерээл нааш,
Альган дээрээ ямбалан
бөөмэйлжэ,
Ашыеш харюулха
һэм даа, эхэмни!..
("Эхэ тухай поэмэ",
1966, 11 н.)**

Энэ поэмэ уянгата монологомой түхэлөөр бэшэгдэнхэй. Хатуу шэрүүн дайнай болон дайнай хүүлээрхи жэлнүүдтэ колхозой бүхы ажал: үбнэ сабшалга, мал адуулга, малай хотон сээрлэлэг, үрээ моридые эмээлдэ нургалга гэхэ мэтые дууһан хэжэ гараһан эжы тухайгаа дурсана. Гэрэй амитадаар, моридоор хөөрэлдэхэдэн, тэдэн ойлгоһон мэтэ, эжын гар доро номгон болошодог хэн гээд Ц.Ц.Дондогойн дурсан

хэлэһыень ходо һанадагби. "Эхэ тухай поэмэ" соо Үдэ голлой үһанай үерлэн халихада, эжын мориндоо хандана:

**"Морин
эрдэни ха юмши даа, -
Монсогор һүүлдээшые
шагтагалжа,
Хойто бэе гаргыш даа
намайгаа...
Хосорһон дээрээ
болуужабди", - гээд,
Булангиртай,
Бурьялжа байһан
уһа руу
Залаба хэн ха морёо,
Зан соохононь
жолооень табяад...
...Мушхаранги хара
долгинууд
Моринойнь ташаа
сохин халиба.
...Эмээлэйнгээ уламые
шангаар татаһан
Эжымни бүүргэһэнь
адханхай.
Маша ехээр
айгаашыегүй һаа,
Маани мэгзэмээ
уншанхай...
("Энээхэн ногоон дэлхэй
дээрэ", 2002, 57-58н.)**

Уһа һабануулһан эхэн артелиин контородо гүйлгэжэ ошоод, тэндэхи ноёдые бултыень һөөргэдэжэ, зониие суглуулаад, хаража байһан малаа үһан соо тамаруулан, хүнүүдые онгосоор Үдэ мүрэниие гаталуулаа хэн. Хургуулида ороһон Цырендулма үбэлэй амаралтын

үедэ холын Шара-Горхондо гүүртые даагшаар хүдэлжэ байһан эжыдээ ошодог байгаа. Гүүртэдэ эжынэйн дүү Дулма абгай, Мухагшан, Холхоо Радна үбгэжөөл. Тэрэ үедэ Эсэгэ ороноо хамгаалгын дайнай гал дүлэн соробхилжо, нютагай эрэшүүл фронтдо мордонхой хэн. хүниндөө нохойнуудай хусахада, эхэн газашаа гаража, түмэр пеэшэнэй хоолой түергэжэ, наншажа байгаад, хоолойngoо һөөлдэтэр хүхирөөд, зэмьез соогоо ородог байгаа.

Иимэ нэгэ хүни эжыгээ дахажа, газар гаралсаһан басагаһан нариихан хоолойгоор бии шадалаараа хүхирнэ... һүүлээ хабшаад, гиһанаар нохойнуудай хажуудань гүйжэ ерэхэдэ, харанхы сооһоо тоо тоомшогүй улаан согуудай толоржо байхые харахадаа, зэмьез соо гэдэргээ ороод, үбгэжөөлые хүхиржэ бодхооһоноо бүхы наһан соогоо һанажа ябаа бшуу. Эрэ хүнэй абяе дуулахадаа, шононууд тэрэ хүни суһаряа хэн. Хойто үдэрын Радна үбгэн хүхээ абажа, хүйһесөө саһа махан, хүбшэ руу ошоод, мүшэр, түлээ отолоо. Гүүртын зон түлээ буулгаад, хашаагаа хүрээлэн, хүниндөө түүдэгүүдые табижа хоноо бэлэй. Тиһэдэл түрүүшынхией барһан эжынгээ түбхинөөр амаржа унтаһыень поэт һанан дурсана.

**"БУРЯАДХАН ҺАЙХАН
ХЭЛЭЭРЭЭ
БУУРАЛХАН ЭЖЫГЭЭ
БОДХООБОБ!.."**

Эсэхэ сусахые мэдэхгүй, хүндэ ажабайдалтайдаа гомдооггүй, тэсэбэри ехэтэй эжын дүрэ басаганай һанаанда, эльгэ зүрхэндэ "шумууһанаар алхалжа ябаһаар, шударгыгаар ажал хэдэгээр, үльгэр таабари хэлэжэ һууһаар..." үлэнхэй. "Буряад басаганай дуунууд" (1962) гэнэн ном соохи "Эхэдээ" гэжэ шүлэгэй мурнууд эхээ алдаһан басаганай голхорол, гэмшэл харуулна:

**Зободог байгаат
үрэгүүдөө гомдожо,
Зонһоо гуйжа намайе
үргөөт.
Амин голоороо адли
оролдожо,
Аяар хорин зургаа
хүргөөт.
Холынгоо орондо
хэтэдээ мордобот,
Харюуень намһаа
хүлээнгүйгөөр...
("Дондогой, 1962, н.10).**

Эхынгээ мэндэ ябаханда, сэгнэхгүй, харин наһа бараһан хойнонь, хожом дожол ойлгодогбди гэнэн гашуудалта мурнуудые "Эхэ тухай поэмэ" соо уншанабди:

**Эхэ!
Эхээ нэгэтэ алдабал,
Эхэдэмни адлишые хүн**

**Нарата юртэмсэ
дээр
Наһан соошни
харагдахагүй.
"Эхэхээ бэшые
хуу олохош,
Эхээ дахин
олохогүйш!" -
Хуушанай үгын
удхые
Хожомдожол ойлгодог
нүгэлтэйбди...
("Дондогой, 1966, н.38).**

Хайрата эжынгээ ажалда бэрхые, эрэ хүнһөө дутуугүй хажуур сохихо, эмнигые "гурбан хоногой туршада гудагархан болгожорхихо" хабатай байһые "Эхэдээл адли гүүлэхэйб" (1969) гэжэ шүлэг соогоо зураглана.

**Эжымни гоёор
ажалладаг юм хэн.
Этигэгты:
гоёор гэнэб, гоёор!
Хэдышые эжыгээ
һажаахадаа, һэ! -
Хүрэдэггүй хэн даа
мини хоёо.
("Дондогой, 1966, н.34).**

1978 ондо хэблэгдэнэн "Лёнхобын дэльбэнүүд" гэжэ суглуулбари соо "Энэ хүни эжыгээ зүүдэлээб" гэнэн шүлэгөө оруулаа хэн.

**Энэ хүни эжыгээ үзэжэ
зүүдэлээб,
Эжымни тархийем
эльбэжэл һууна
хэбэртэй.
Энеэбхилһэн
нюдэниинь
юундэшьеб гунигтай
шэнги.
Энэ хүни эжымни
зүүдэндэм үзэгдөө.
Олон жэлэй ошоһоншые
һаа, эхын дүрэ иимэ эли
тодоор зүүдэндэнь үзэгдэбэ
бшуу:**

**Бүлсүлдэнэн һудаһатай
бүхэриг ажалша
гарыень,
Булайгаар эсэжэ,
бүлхын алдаһан
нюдэниинь,
Буурал толгойнь ами
аминдаа харагдаха
юм.
Бүлсүлдэнэн һудаһатай
бүхэриг гарыень
таалаһайб!
("Дондогой, 1978, н.4).**

Гэнтэ иимэ элихэнээр эжыгээ хараһан басаган хэрихэдээ, мэхэлүүлһэн үхибүүн мэтэ, уруугаа харан уйлана. Басаганай сэдхэл соо үлэнэн эхын шарай, хэлэнэн үнэтэ һайхан нургаалынь дахин дахин һанагдажа, һанаа сэдхэлынь тэгшэрнэ.

Эхынгээ боди сагаан сэдхэл бүхы наһаараа зүрхэн соогоо гамнажа, омогорхон ябаһан басаганиинь эхээ бурхан шэнги тахижа ябаһанаа шүлэгүүд соогоо элирхэйлнэ.

"Энээхэн ногоон дэлхэй дээрэ" (2002) гэнэн суглуулбари сооһоо "Сэндэмэ бурхан" гэжэ шүлэгыень абая:

**Доһолоод дэлхэй
дорьбоотой,
Досоомни баһал
дорьбоотой,
Досоохиим дууһан
гэрдэжэ,
Доторыем арюудхыш,
Сэндэмэ!
Арсалан шарайта
бурхан,**

Сочидо амарха үедөө

**Алимши, дууданаб
дурдан.
Амиды дүрөөрөө
үзэгдэн,
Арюудхал түхөөгыш
үзэлдэм!!!
("Дондогой, 2002, н.9).**

Поэт Сэндэмэ Цыдыповна Доржиева эхээ бурхадай эхэ – Сэндэмэ бурхантай жэшэжэ, хүрөөтэй энэ бурханда эжыдээ мэтэ хандажа, сэдхэлыень арюудхые гуйна бшуу. 1990-ээд онуудта бэшэнэн нэгэ шүлэг соогоо эхынгээ наманшалан, "Эхэ зургаан зүйл хамаг амитанай туйһын түлөөдэ..." гэхэдэ, залуугай гэмээр наадалдаг байһанаа халаглан дурдана. Барһан эжын мууладаггүй, "ухаа орохош" гэдэг байгаа.

**Наһанай ошохо
тума үнгэрһэн
жэлнүүдээ шүүдэгни
Наранай хэлтыжэ
эхилһэнэй тэмдэг гү?
"Эхэ зургаан зүйл
хамаг амитанай
түлөөдэ", -
Эжыгээ һанан, иигэжэ
хэлэдэг болонхойб.
("Дондогой, 2002, н.79).**

"Эхэ тухай поэмэдээ" Цырендулма Дондогой хэдэн дахин бусажа, 1962-1966, 1991, 2002 онуудта заһабари оруулһан байха юм. Поэмын һүүлшын хуби – "Дүүргэлтэ" иимэ мурнуудээр түгэхсэнэ:

**Морин хуур,
хучиршые
Модохир гартаа
баряагүйб,
Модон лимбын
аялгашые
Молор талаар
зэдэлгээгүйб, -
Бусалжа байһан
ороһондол,
Бурьялан сээжэхэм
халиһан
Буряадхан һайхан
хэлээрээ
Бууралхан эжыгээ
бодхообоб!..
("Дондогой, 2002, н.63).**

Сэндэмэ Цыдыповна эжынгээ нэрые мүнхэрүүлэн, "Эхэ тухай хоёрдохи поэмэ" бэшээ хэн. Энэ поэмэ болон бусад зохёолнууд тухайн хөөрөө удаахи дугаарта үргэлжэлүүлхэбди.

**Туяна САМБЯЛОВА,
хэлэ бэшэгэй
эрдэмэй
кандидат.**

Залуу нүхэдэй дунда

Тээмэндэ "Буряад үнэнэй" нэгэ дугаарта буряадууд тухай хошон зугаануудые (анекдот) уншаад, өөрын нэгэ хэды ханамжа, тэрэ тоодо хоёр анекдот бэшэхэ хүсэлэнтэй байнаб.

"БУУСААРАА ИЛГАРААД ЯАХАМНАЙБ"

Нэгэ ухаатай хүн иигэжэ хэлээн байдаг юм: "Өөрыгөө наада барижа, шогложо шададаггүй арад бусад арадуудые шоглохоёо өөрөө тэбшэхэ ёготой".

Нээрээшье, бусад арадуудые харахада, ямараар

өөрыгөө шогложо, энээдэ барижа шадана гээшэб. Үдэр бүриин тоогүй олон үзэгдэлнүүд соо ямаршье олон энээдэтэй, аягүйшье ушарнууд дайралдана гээшэб. Ушар тиимэһээ тэдэн тухай түмэндэ дуулгада, буруу бэшэ аал.

Зарим нэгэнэй уруу дуруу байдалые нонин ушарнууд сэлмэг болгон, уур сухалынь тараана.

Тиимэһээ, хүндэтэ уншагшад, таанадта нэгэ хэды анекдодуудые дамжуулхамни.

ТАНИЛ НЕМЕЦ

Дайнай үе. Байлдаан түлэг дундаа ябажа байна. Гэнтэ окоп сооһоо буудажа байһан Бадмын гэдэһэн ехээр худхашаба. Тэсэхэ аргань үгы. "Дайн дайгаараа. Теэд үмдэндөө алдахагүйб" гээд, дүтын шугы руу шургашаба.

Хэрэгээ хэжэ һуутараа, гэнтэ арадань: "Хэндэ хох!" - гэшэб. "Ай, халаг. Дайнай харгыгаар хэдэн жэл соо ябажа, аяар энэ хүрэтэр ерээд, бээ

хүнгэрүүлжэ һууһаар, алуулшаха гээшэ юун гэһэн муухай, аягүй гээшэб. Нютагаархимни юун гэжэ ханаха юм" - гэжэ халаглаад, үмдөө татаад, гараа үргөөд эрьелдэхэдээ:

- Ох, паря. Танил немецни байгаад табижархёо, - гэһэн юм гэлсэдэг.

Эндэ буряад хүнэй ехэ шогтой, хүбэлгэн ухаатайе харуулна гэхээр. Мүнөөнэй уран найханай фильмнүүдтэ дайн тухай харуулхадаа, манайхинай эсэргүүсэгшэ дайсадаараа зарим ушарта эдээ хоолоо, тамхияа хубаалдажа байһыень харуулдаг ха юм.

400-най ХАДААНАН

Бадма гэрээ барижа сулөөгүй. Бажалын урагшатай ябана. Үглөө, нүгөөдэр одоол барижа дууһахань. Түһалжа байһан хүбүүдшье хүхюүтэйнууд.

Һамганииньшье эдээ хоол элбэгээр шанажа, энэ тэрэ юумэ асара гэхэдэнь, түргэн даруу асараад үгэнэ.

Дүүрэхэ тээшээ карниз хадажа байхадань, оройдоол дүрбэхэн хадаһан дуташаба. Дээрэ байһан Бадма һамгандаа хашхарба:

- Тэрэ шулаан сооһоо дүрбэн зуунай хадаһа абаад ерэл даа.

Нүхэрын нилээд удаан саг соо үгы. Бадма хүлээжэ ядаад, шангаар ооголбо. Тэрэнь гаража ерэхэдээ, ори ганса 200-най хадаһа баринхай.

- Эндэһни 400-най хадаһан үгыл, эгээл томонь 200-най байна, - гэбэ.

- Үгы. Би шамда дүрбэн шток 100-най хадаһа абаад ерыш гэнэб. 400-най хадаһан байдаггүй, - гээд, энээдэһээ баряагүй нэн.

Лопсон ГЕРГЕНОВ.

АМАРНАН ШҮДХЭР

Тамын оёорто гурбан тогоон соо шүдхэрнүүд буржаахайнуудые, ородуудые болон буряадуудые хээд шанажа байнаб.

Түрүүшын бусалжа байһан тогоондо дүтэлхэдэнь, тогоошон шүдхэрын үһан һахы болошонхой буржаахайнуудые шанаха.

-Хэр хэрэгшни ябанаб? - гэжэ ахалагша шүдхэр асууна.

-Эдэниешни шэнгээхэдэмни, нүгөө талада бултаараа нэгээ үргөөд лэ гаргана, - гэнэ.

Ородуудые шанажа байһан шүдхэрһөө асуухадань, хэлэнэ:

-Баһал эсэсэнхэйли. Эдэһни ами амяараа эндэ тэндэһээнь олоороо бултайгаад лэ ерэнэд.

Харин буряадуудые шанаха даабаритай шүдхэртэ дүтэлхэдэнь, тэрэнь ханаа амар хэбтэнэ.

-Юундэ эдэнээ шанаһагүйбши? - гэхэдэнь:

-Теэд эдэһни нэгэнэйнгээ бултайгаад ерэхэдэнь, бэшэниинь дороһоонь татаад лэ оруулжархина, - гэжэ харюусаба.

"Буусаараа илгараад яахамнайб" - гэһэн дуунай үгэнүүдые энэ анекдодто хэрэглээ һаа, таатай хаш. Буряадууд эблэржэ, бээ бээ дэмжээд, түһалаад ябаха ёготойбди.

ПОЛИТИК ХҮГШЭНЭР

Хоёр хүгшэд алаабхи дээрээ наранда игаажа һуугаад хөөрэлдэнэ.

- Дэлхэй дээрэмнай юун гэһэн хүндэ саг ершоо гээшэб. Телевизорээр үдэр бүри гансал алалсаан, ходалсаан. Эндэ тэндэ дайн дажар боложол байха.

- Бү хэлыш. Хүнэй шэхэн үбдэхэһөө байха, зүрхэн үбдэшэнэл. Илангаяа энэ араб арадууднай яагаа юм. Тэрэ гоё далайн захата, дулаан газарта һуугаад, үшөө юун хэрэгтэй юм.

- Тэдэнэйшни тархинь халуун наранай элшэһээ шанга гэгшын удар абана хаяа. Тэрэ Египедэйшни Муу Бараг ноёнһоо эхилээ һэн бээ.

- Тиимэ, тиимэ. Тэрэһнээл эхитэй һэн гү даа. Удаань Муу Амаар дуу гарадаг нүгөөдэнь Ливидэ алуулшана. Мүнөө оройдоол тэрэ Баатар гэнэ гү, али Башар Асад гээшэнь тулалдажал байна.

- Америкыншье ехэ ноёор бараг хүн ороо гэжэ ханаһамни, үгы байшоо. Бүхы муу юумэн тэрэһнээһни эхитэй. Тэрэһни үшөө "Бү тии! Путин" гэжэ ханаатайл.

- Урдань дайн дажарые болуулха аргатай бэрхэ хүбүүд ябадаг бэлэй. Тэрэ Эндэ-хэг гүрэнэй бэрхэ ноён хэн бэлэй? Тархи соомни эрьелдээд тарашана. Хүгшэрхэдэ, ухаан богони болоно гү даа. Жахараалдажа нээрээ.

- Тиимэ. Джабархалару Неру. Лопсон ГЕРГЕНОВ.

ДИПЛОМ УГААЛГА

Үнэн болоһон ушар гэлсэгшэ. Хотын нэгэ дээдэ һургуули бүлэг оюутад эрхимээр дүүргээд найрлабад ха. Хамтынгаа байрада һүүлшынхиеэ найрлахаяа ерээд. Диплом угаалган эгээн эршээд ороод байхадань, нэгэ оюутан хүбүүниинь архидаа диилдээд һогтошобо гэлэй. Бэшэниинь тэрэнээ таһалга соонь орхёод, газарһаань шэбхэдээд, ондоо таһалгада найрлахаяа ябашабад.

Тэрэ үлэһэн хүйхэрнай хэдэн саг соо унтаж, һогтуу зандаа байбашье, гэдэһэнэйнгээ ехээр худхашахада һаришэбэ. Таһалга соо шэб харанхы, хэншье үгы. Тэрэмнэй бодод, зайн гал носоохо гэжэ хэдышье оролдосо гаргаад, юуншье болобогүй. Галайнгаа кнопко яашье оложо ядаба. Гэдэһэн бүри ехээр үбдэшэбэ.

Оюутан ябахада тиимэ элбэг, элдэб янзын эдээн хаанаһаа байхаб. Энэмнай һүүлшын найрай үедэ ресторан соо элдэб эдээ холижорхиһон байгаа.

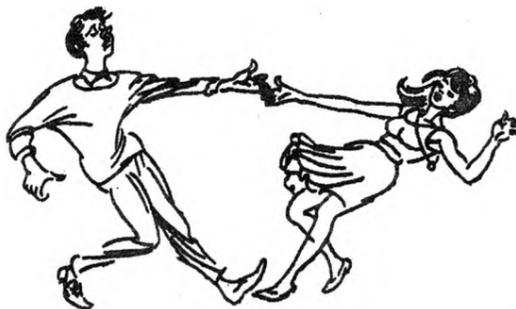
Тиин ядахадаа дүтын стол дээрэһээ нэгэ багахан саарһа оложо дороо дэлгээд, ажаалаа хэжэрхибэ. Үтэр түргэн тэрэнээ абаад, форточко

нээгээд шэдэжэрхёод, мүн лэ шэб харанхы соо толиин гэрэлэй нэгэ бага ялархада, тэндэһээнь духи абажа, үнэр танар гутаахагүйн тула нюуртаа түрхээд, үшөө эндэ тэндэ сасаад, юуншье болоогүй мэтэ саашаа унташаба.

Хэдэн сагай үнгэрһэн хойно бэшэ оюутадын таһалгадаа орожо, галаа носообо. Таһалга

соо муухай үнэр. Наада талын форточко нээгдээтэй, харин нээгдээгүй саанахидань нэгэнэйнь дипломой дотор юундэшьеб даа няалгаатай. Унтажа хэбтэһэн нүгөөдүүлээ һэрюулхэдэнь, тэрэнэйнь нюур хуу зеленко болошонхой байгаа һэн гэлсэдэг.

Оюутан ябаһан ОШОР.

Захааминһаа ерэнэн бэшэгүүд

1. ЭДЭНИИЕ ЗАХАДАХА ХЭРЭГТЭЙ

Мэндэ амар, **һонор хурса Тархай!** Би һаяхан Цакир тосхон хүрээжэ ябатараа, харгын доодо талада, ой соо «абарыт, абарыт, ёо... о, ёо... о» гэһэн хашхараа, һүхиргөө дуулажархёод, тэрээн тээшэ дүтэлэн ошобоб.

Багжагар бүдүүн бээтэй хоёр залуу хүн аманда орошогүй муухай хараал табилдан, нэгэ хүнэй нюрга, нюурыень хүхэ балаг

болоторын наншажархёод, «Иван!.. Санжай!.. Үшөө нэмэ! Үшөө сохи!» - гэлдэжэ байба.

Эдэ «хүйхэрнүүд» хэд гээшэб гэжэ һүүлдэ һурагшалхадамни, нэгэниинь Захааминнай аймагай мал үүсэлдэг пунктда ажаллахаяа Улаан-Үдын мяханай комбинадһаа эльгээгдэһэн Изюбрев Иван, нүгөөдэнь "Заготскодой" конторын амбаршан Цыренов Санжай,

наншуулаашань тус пунктын хүдэлмэришэн, 50 гарамгай наһатай Гонгоров Доржо байба.

Наншалдаанай уг узурын иимэ: колхозуудһаа асарагдаһан тарга тарган малые үүсэлжэ байдаг Иван Изюбрев Цыреновтэй хамта архидажа «зоригжодог», ажал хүдэлмэрээ һаатуулдаг юм. Ээлжээтэ «зоригжолгынгоо» үедэ эдэнэр эрхынгээ эршые, ээмэйнгээ шалаае гаргахын тулада нүхэр Гонгоровые «нюдэжэ» ороһон байна.

Нүхэр Тархай, мүнөө энэ хоёр хадаа ажалша хүниие наншажархёод, Цакирай үйлсөөр убайгүй гэшхэлдэжэ ябанал. Та Цакир тээшэ, аймагай прокуратура руу мэдүүлты.

М. ГОНЧИКОВ.

1958.

2. МАНГАРЛАНХАЙ НАЙМААЛАГША

Хүндэтэ Тархай! Манай "Коммунизмын зам" колхозой дэргэдэхи Цакирай сельпогой магазиннай наймаалагша нэгэндээ нэтэржэ, нэрээ гутаагаад, "дүрбэн хүлөөрөө мүлхишоо". Магазин гээшэ ажалшатай үдэр бүриин ажабайдалтай нягта холбоотой гэжэ Та һайн мэдэнэт. Дабһа зурууллаа, даалимба ниидхэнээ эхилээд, бүхы хэрэгтэй юумээз магазинһаа абадаг байнабди.

Теэд манай магазин ехэнхидээ хаалтатай байдаг болошоо. Яахадаа тиигээб гэхэдэ, тэндэхи наймаалагша Софья Гонгорова ажалай журам эбдэжэ, зоргоороо ороод, ажалшатай эрилтые хэрэгсээхэ болиһон байна. Энэ наймаалагша архиин «арбан гурбан жолоогой» нэгэндэ сохюулжа, урагшаа ябахаа болиһонхой. Тиимэһээ магазиндаа байхын орондо хаажархёод, манатай нюдэтэй, мангартай толгойтой юумэн гэртээ хэбтэдэг. Үгы бол: "хүйтэн магазин соо хүлдэхэ аргамни үгы, түлихэ түлээн байхагүй" гэдэг. Теэд түлээнэй үгы байхада, ажалшад ямаршье зэмэгүй ха юм. Магазинайн хаалтатай байхада нүхэр Гонгорова нүүдэл наймаатайгаар холын фермэ, гүүртэнүүдтэ ошоо ха юм гэжэ гэнэн хонгор зарим хүнүүд ханажа болохо. Теэд энэ наймаалагша колхозой центрһээ хобхорхогүйгөөр няалданхай, хажуу тээшээ алхадатгыггүй.

Магазинай байдалые, наймаалагшын аашые, зоной эрилтые мэдэжэ байбашье, сельпогой правлени энэ гэхэ хэмжээ абанагүй.

Д. ДУТУЛуров.

1958.

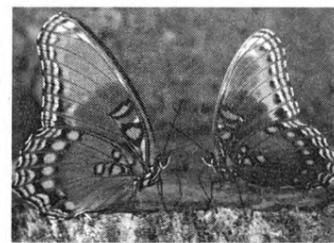
Би нэгтэ, май нарын хуушаар, ажалаараа Байгал далайн хажуудахана оршодог Бабушкин хото ошобо гэшэб. Энэ хото Улаан-Үдэнэ хоёр зуугаад гаран модоной зайда оршодог гэжэ мэдэхэбди. Тиимэшье ехэ холо дайда газар бэшэ ха, гэбэшье, хабарай энээхэн сагта тэндэнэ нааша зорижо ерэнэн зон, иимэ нэгэ хонин зугаа зугаалжа байдаг гэшэ:

«Бидэ хабарай найхан сагта мойһоной сэсэглэхэ гээшье гурба дахин хаража баясадагбди, харин таанад, Улаан-Үдэнхид, оройдоол нэгэ дахин... Тиимэһээ май нарада манайхин руу айлшалжа, ябажа байгыт, одоо гайхалтай байгалиин хонин үзэгдэлье үзэхэт. Байгал далайгаашье үшөө дахин хаража баясахат...»

Нээрээшье, мойһоной саб сагаахан, тэрэнгийн яб ягаахан сэсэгүүдээр анхилхан хонгёо найхан хүхын дуута хабар ямар найхан гэшэб! Улаан-Үдэ хотомнай Байгал далайн оршон тойронхи хото, тосхонуудта орходоо Хамар-Дабан, Улаан-Бургааста хадануудаар хойнохоо халхалаатай, элхэтэй, нара шангатай үбэр газарта оршодог хадаа бага зэргэ эртэлжэ, мойһон, яблониин пахлагар сагаан сэсэгүүдээр үйлсэ гудамжяа бүрхөөжэрхидэг байна. Тиимэһээ Бабушкин, Выдрино тосхонууднаа электрчкээр хоёр тээшээ ябуултажа байдаг зон, мойһоной сэсэглэхэ эхилһые, түрүүшээр Улаан-Үдэдэ, нэгэ долоо хоноод Кабанскада, үшөө долоон хоногтой үнгэрһэн хойно өөһэдэнгөө гэрэй хорёо соо хаража, хужарлан баясажа абадаг байна. Хонин, найханшье даа!

... Май нарада Байгал далайн эрьедэ нэрюухэн. Теэд арганшье үгы, - Сибириин суута далай сагаан мүнхэн мүйлһэнһөө энэ сагта үшөө найса халаадүй байдаг ха юм. Тиимэһээ урда зүгһөө хазаар даран хатаргажа ябахан хабарнай эндэ ерээшэхэдэ, бага

ЭРБЭЭХЭЙНҮҮД – МҮЛЬХЭН ДЭЭРЭ

зэргэ гүйдэлөө удааруулдаг лэ ха. Үнэхөөрөөшье, Улаан-Үдэдэ мойһоной сэсэглэхэ байхые харахан би электрчкээр баруулжаа ошохо тумма тиимэ юмэ гээшье үзэхэе болижо, Боярск станцие (ямые) гарахадаа, буурал сагаан Байгал үбгэжөөлэй нэрюун хүйтэн амисхалда сохюулбаб гэжэ ойлгобоб. Бабушкин хото ержэ буухадамни, хабарай эхин нарада шэнги гар, шэхэ дааруулма хүйтэн халхин үлээжэ, дүтын хадын худалаар сахан үшөө сагаан зандаа хэбтэжэ байба. Мэнэ-мэнэ үзэгдэхэ байһан зулгы найхан зунай хаһа заяандаашье ерэхээр бэшэ шэнги. Үгөөдэрын боллобо. Үсэгэлдэрэхидэ орходоо нилээд дулаан үдэр тогтобо. Нөөргөө Улаан-Үдээс бусаха болоод байһан би, электрчкын ябахын үшөө эртэ хада, дүтэхэнэ шэмээтэйгээр хүүежэ байһан Байгалай эрьедэ ошобоб. Буряадайм баялиг Байгал

далай зунай эхилхээ байхада, «бишни саһа мүйлхэнһөө үшөө халаадүй байналби, хүлсөөрэй намайгаа» гэнэншүү боложо, дээрэ дээрэһэн шахасалда шахасалдаһаар, элдэб шобхо оройтой гэр, ордонгууд шэнги болошоһон эрье шадарай зузаан мүйлхэдые хүсэтэ долгинуудаараа эбдэжэ, бутаргажа ядажа байна. Хурса эритэ хутага, нэлмын үзүүр мэтэ болошоһон мүйлхэн ордонгуудай оройгоор оройн хабарай шанга наран мянга жэжэхэн наран боложо бутаршанхай, - энээхэн зохид зураглал суута үлгэршэн Андерсеней «Саһан хатан» гэнэн үлгэрэй саһата-мүйлхэтэ ордонһоо юугээрээшье дутахагүй шэнгээр үзэгдэхэ юм. Гэнтэ харан гэнэһээ, хаанаһаашьеб хоёр томо эрбээхэйнууд намналсалдаһаар ерэхэ, миии хажуугаар эрьелдэжэ байтараа, хаража найхашаажа байһан «Саһан хатанай» ор-

доной хажуудахи хабтагай мүйлхэн дээрэ хуушабад. О-о, гайхамшагта үзэгдэл! Мүйлхэн дээрэ - ... эрбээхэйнууд! Хаана гэшэб, хэн иимэ юмэ хаража үзэхэн гэшэб! Бата бэхи байгаалиин табисуурье эбдэжэ, буруушаажа байһан эдэ хүхюун-хүйхэр эрбээхэйнуудтэ сүхалаа ехэтэ хүрэнэн «Сагаан Хатан» урдаһаань сэл хүйтэн агаараа үлээжэ, амигүй хүйтэн мүйлхэн амитадтал болгожирхино аа гү гэжэ айжа абамаар. Зүгөөр, саг сагтаа... Эрьежэ ерээд байһан энхэ мүнхэ Наранай, энхэржэ бэе бээдэ байһан амитадай Инаг дуранай элшэ шанга хүсэнүүд хэндэшье, юундэшье диилдэшгүй!.. Мүн буурал сагаан «Байгал үбгэншье» өөрөө энэ удаагуур номгоршонхой, - шанга наранай элшэ доро нюрга бээ шаражэ, унтариин удаандэ эсшэһэн бэе махабадайнаа шалаае гаргана хэбэртэй. Эрбээхэйнууд мүйлхэн дээрэ нилээд удаан хуубад.

Эдээниие хаража, найхашаажа байхадаа, телевиденээр «Время» программын дүүрэхэ байхада, Р. Паульсай «Эрбээхэйнууд – саһан дээрэ» гэнэг гоё найхан дуунай хүгжэм доро сагай уларилые сэнхир экран дээрэ дамжуулжа байдагынь ханажархинам. Би үшөө «Эрбээхэйнууд – саһан дээрэ» байдаг юм аал?» - гэжэ байлэшье тэрэхэн дуунай үгэнүүдтэнэ үнэншэдэггүй нэм. Харин мүнөө досоогоо энэ дуунай аялга, үгэнүүдые мүндэлүүлжэ, гансал «Эрбээхэйнууд – саһан дээрэ» гэхын орондо «Эрбээхэйнууд – мүйлхэн дээрэ» гээд дуулаха дурамни хүрэнэ...

Нээрээшье, байгаалида хонин-хонин үзэгдэлүүд болодог лэ байна. Олонхи байдалынь саг сагаараа аалиханаар, намдууханаар хубилжа, бидэ ехэ ойлгоншьегүй үнгэргэдэг хабди. Намарай унжагай бороогой хүүлээр модонуудай набшаһан шарлажа, алтан намар гэшэнь болохо. Хүүлдэнь набшаһанүүд уна унаһаар хооһоржо, ойр зуура-хана оройн намар үзэгдөөд, нэгэ үглөөгүүр нэрихэдэшни, хирмаг саһан газашни унашоод байха. Энэмнай намар үбэл хоёрой уулзалга гэшэ. Үгышье наа, хада майлые харлуулһаар, хүнжэл унтарияа сэлһээр, хүхюун хабарай удаан нойрһоо нэрижэ байха сагта, холын аян замнаа түрүүшын шубууд – ангир, алаг туун эршэдэг гэшэ. Энэмнай манай энээгүүр үзэгдэдэг үбэл хабар хоёрой бэлшэр ха. Харин тиимэдэ, эрбээхэйнууд... мүйлхэн дээрэ хуужа байха. Энэмнай тиимэдэ ямар үзэгдэл болоноб? Мүйлхэн – сэдбэг хүйтэн үбэлэй үзэгдэл, эрбээхэйнууд – зулгы найхан зунай үзэгдэл. Тиимэдэ би Байгал далайн эрьедэ үбэл зун хоёрой уулзалга – бэлшэр дээрэ байжа байһан болоно гүб? Таанад юун гэхэ байнат, мэдэнгүйб, харин би тиигэжэл ханаха байһанам. Тиигэжэ ханахадам, найхан даа...

Александр ЛЫГДЕНОВ.

ШАРАХАН ТҮЙСЭ, САГААХАН ҺҮН

Зунай эхин нарада хүнанай шэмэтэй шүүһэ амталжа таашаамаар даа. Газаа хэдыш халуун наань, нэрюун энэ унда досоо хүйтэ даалгажа, бэе аятай болгоодхидог.

Үшөө тиимэдэ эртэ урда саһаа манай угсаатан зон хүнанай үйһөөр элдэб амһарта, илангаяа түйсэ хэхэ ехэ дүршэлтэй байһан юм. Иимэ амһартын шэнжэ шанарынь гайхалтай: ямаршье ааяма халуунда хүйтэн уһа, һү түйсэ соо хээд ябаа наа, зааханшье бүлээн болохогүй, тэрэл зангаара хүйтэн байха. Үгышье наа, хүйтэнэй сагта халуун унда түйсэ соо абаад ябаа наа, тэрэл зангаараа байха.

Эсэгэ Чингис изагуурта буряад-монгол зон уһаа иимэ амһарта хэрэглэдэг байгаа гэнэн баримтанууд олон ааб даа. Үни холодо түйсэ соо орхигдоһон даһан огто муудаагүй, шиигтээгүй, үнгэнэ хубилаагүй гэнэн жэшээнүүдые мэдэнэбди. Үнэхөөрөөл, олон жэл соо үнгэнэ, зуун жэл соо амтань тэрэл зандаа үлэдэг, теэдшье нүүдэл байдалда хэрэглэхэдэ, аянда абажа ябахада, аятай гэжэ мэдэжэ байгаад, иимэ амһарта урлаагүйдэ аргагүйл нэн бээ.

Гэхэһээ гадна гэр, дала, хото хорёо үйһэн хушалттайгаар заримдаа хэгдэдэг. Нимгэн холтоһо олоор дахбарлуулжа хэхэдээ, эгээл дээдэ холтоһонойнь хальһан сагаан талаараа дээшээ харуулагдаха ёһотой.

Үйһэн холтоһондо бишыхан зурлааханууд мэтэ толбонуудые хараһан байхат. Хуһан зундаа тэрээгээрээ амилдаг, харин үбэлынь онсо шүүһэн суглардаг юм. Хожомоо энэмнай шүлтэ болодог гэшэ. Шүлтэ - эм домто бодос юм. Жэжэдхэн бутаргаад, бусалһан уһанда сай мэтээр

үйрүүлэн хэхэдэ, тусгаар үндэн боложо үгэдэг. Тиим гэдэхэ доторой үбшэнүүдые эмшэлхэдэ, юугээршье сэгнэшгүй юм. Гэхэһээ гадна зарим зон юрын сайн орондо хэрэглэдэг заншалтай. Илангаяа мүнөө эдэе хоолой зүйлнүүдэй үнэтэй сэнтэй болоод байхада, ой тайгынгаа хэшгэ найса суглуулжа хэрэглэхэдэ аятай ха юм.

Үйһэн түйсэ гадаада талаһаа термосэй түхэлтэй. Хоёр үйһэ даххар барижа хэхэдээ, сагаан талынь досоошонь харуулжа хэрэгтэй. Энэ ушарта түйсэ соохы халуун үндэн хүрэхгүй, хүйтэндэ бүлээдэхгүй бшуу. Түйсын дотор тала бүхэли, залгаагүй үйһөөр бүхэлжэ хэхэдэ, шэнгэн бодос адхархагүй жэшээтэй. Газаа талынь самса гэжэ нэрлэдэг юм. Самса нэн хойноо гоёлототой шэмэгтэй байха ёһотой. Жэшэнь, буряад угалза хээгээр шэмэжэ болоно. Урлалгын түсхай зэр зэмсэгээр дүргэн шатаажа гү, али ямар нэгэн хэб даража гэхэ мэтээр элдэбын арга хэрэглэмээр.

Түйсэнүүд хэрэглэмжэдэ орохо янзаараа ондо ондоонууд байдаг. Тодорхойлбол, аян замда, агнуурийн үедэ мориндо ашаад ябахада, таатай зохид байхын тула хобшогор түхэлтэйгөөр хэдэг, хабхагынь нээхэдэ, аятай байхын тула арһан ооһороор бүхэлгэдэг.

... Түйсэ түхай бишыхан хөөрөөн соогоо Захаминай буряадууд энэ урлалда илангаяа онол дүйтэй, онсо тэгүүлэлтэй юм гээд тэмдэглэхэм. Түйсэ хэхэ шадабари уг дамжан ерэдэг, өөр өөрын

нюусатайшье байдаг. Мүнөө урданай заншалнуудай нэргээгдэхэ үедэ түйсэ урлан бүтээгшэд олошорхол ёһотой. Олон жэл соошье тэрэл зангаарнь, зуун жэл соошье мэтэр ёһоорнь элдэб бодос хадагалдаг түйсээ иигэжэл магтан түүрээхэдэ, иимэ шүлэгэй мурнууд ерээб:

**Үндэһэн арадайм түүхэдэ
Үйһэн онсо шэнжэтэйл,
Сэгээн хүнанай хальһые
Сэлин хуулан абажа,
Байдалдаа үргэнөөр хэрэглэн,
Бардам хууһан буянтайл.
Үйһэн гэшэ гайхалтай
Улад зондо хэрэгтэйл.
Түйсэ намда үгэгты
Тоһо, тарагаар дүүргэхэм.
Түйсын онсо шэнжэнүүдтэ
Түүхын шүлһэн халданхайл,
Уран энэ мэргэжэлдэ
Үхибүүд таанараа нургахам.
Угайнгаа хэрэгтэй амһарта
Улам саашань дамжуулжа,
Ехын энэ хэрэгыетнай
Ерэхэ сагууд сэгнэхэл.
Хуулан абаһан үйһые
Хараха барихада аятайхан,
Хэгдэһэн зүйлнүүдынь галтайхан,
Хамаг зондоо домогтойл.
Бэын тамирта нүлөөтэй
Бамбар зөөлэн үйһэн
Бодол сэдхэл баясуулдаг,
Байдалые шэмэглэн гоёдог
Буряад зоной баялиг юм.**

Түгэхэлдэнь би хүндэтэй уншагшадта ханаандам мартагдаагүй зунай нэгэ зураглал хөөрөжэ үгэһүү. Үбһэнэй ханада

үдэшлэн, Үндэр Дулаанай хормойдо наранай орохо багта Дарима ийбиимни намдаа түйсэтэй һү нарбайжа, хэлэбэл даа: «Хубүүмни, үлэһэн энэ һү гудамхи-жархил даа, үшөөл ажалнай ехэл даа».

Ийбиингээ гарһаа түйсэ ехэл болгоомжотойгоор абаад, толгойгоо халта хинсайлгаад, бага багаһанаар балгал мэдэбэб. Одоол ямар гоё байгаа нэм! Үдэһын наран намтай адли һү гудамхи гэнэндэл, холонгын долоон үнгөөр элшэнүүдэ сасан жаргаха юм. Үйһэн түйсын досоохинь шаб шара, уужа байһан хүнэй үнгэ саб сагаан, «дэлхэй үнгэтэй» - гээд зүб лэ нэрлэгдэдэг юм байна гэжэ тиимэдэ бодоо бэлэйб.

Валерий ЦЫБИКОВ.

“Сагаан үбгэн - 2012” гэнэн конкурсдо

ҮРГЭМЖЭЛХЭ ЗАЯАН

Валерий Спиридонович Можаров наһан согоо нягта нарин, сэхэ сэбэр ябаа. Хайра хүндэ ехэ. Шахтёрой Алдар Солын тэмдэгүүдэй гүйсэд кавалер, СССР-эй хүндэтэ нүүрһэсэн, Октябриин Революциин орден болон мүнгэн хажатай медальнууд жабхаланта найр нааданай үедэ эрэ дорюун шахтёрой энгэр сээжыень шэмэглэдэг юм. Тиихэдэ Буряад ороной Россида һайн дураар хамжан ороһоор 300 жэлэй найрта БМАССР-эй Верховно Советэй Президиумэй Хүндэлэлэй грамотаар тэрэ шагнагдаһан юм гэжэ уншагшадтаа һануулая.

Шахта. Хүн амитанай сээжэ дүүрэн амилхын аргагүй гэхээр, бүтүү бүгшэм, хээрн хэшэг дараһан баян үүрхай гээшэ ааб даа! Ерээд онуудай ехэ дэбэргээн соогуур Буряадай кочегаркын уһанда шэнгээгдээшье һаань, ухаангүй зүрхэтэйшүүлдэ хаалта хизаар байдаггүй, Баян-Зүрхэндэ нэ-эмэл аргаар «хара алтан» дахяад һэндэгдэжэ, хүсэтэ экскаваторнуудай, аһаа тээһэн КРАЗ-уудай дуун дорьбоон замханагүй... Золой харгы, зоной заяан гэжэ байдаг.

Хатуу коронкын хайлан шататар, маркшейдэрэй хэһэн тэмдэгһээ халташые хадуурангүй үрэмдэжэ эхилһэн түрүүшынгээ үдэрнүүдые Алайр нютагай хүбүүн мартаха аал? Элһэн соо үндэгэ булаа һаа, болошомо гэхээр газраа хадгашам халуун байн гэхээ, габшагай шанга хүдэлдэг хүнүүдтэ уһа зууһан уурхай соо ямар байдаг хаб? «Газар гээшэ мүн лэ абярхаха һонор шэхэтэй юм шуу» гэжэ үтэлһэн төөдэйнгээ үгэлэн хөөрэдэгые Валерий гэнтэ һанаандаа оруулаад-хиба; хаанаһаашыеб шорой шохой һаршаганан унахадал гээд, нүхэ һүбын забһараар шийг нойтон дүһаалжа, нюрга руунь хүйтэ дагжа һүрэн, досоонь нэгэ жэгтэй, ехэл аягүй даа. Гүндүү шанга абяан гэнтэ дүтэхэнэ няд гээд,

аалин намдуу байдал тогтобо.

Рештагай хажууда тухашаржа, тулгардажа байһан хүбүүе харахадаа, Шустов мастер Валерэдэ дүтэлжэ: “Хүбүүн, ойлго. Шахта гээшэ тамир тэнхээгүй, зүрхэ зориггүйшүүлэй тогтохо торохо газар бэшэ юм. Эгээ шухалань гэхэдэ, шэлһэн мэргэжэлдээ үнэн сэдхэлһээ дурлажа шадаха хэрэгтэй. Тиигэбэл, бэлиг хабаһни улам бэхижэжэ, хожомоо ёһотойл нүүрһэсэн эрэ болохош”, — гэжэ хуушанай ветеранай хэлһэн үгэнүүд залуу горнягта тулга найдалынь, зэбэ һодонь боложо үгөө һэн бэээ.

Нэггэ шахтын дарга В.С.Можаровые өөртөө дуудаад: «Нүхэр бригадир! Ямаршые эрхэ байдалда яһала тэсэбэритэйгээр, бүтээмжэтэйгөөр хүдэлнэт. Шахтада шэнэ түхэлэй түхээрлэгнүүд ерэжэл байна... Тэдэнэй нэгыень түршахын тэдыдэ танай бригадада даалгаха гэжэ шиидээбди. Танай һанамжа?» Валерий Спиридонович тээлмэрдэһэн янза балай үзүүлэнгүй: «Нүхэдни найдамтай. Түршаад үзэхэдэ болохол юм бэээ» — гэхэлээ бэшэ абяа гарабагүй.

Хоёр эритэй хайлаа, хальбагар үргэн хүрээ яһала барихан шэрхи бүхэ шахтёрнууд А.Е.Баканов, В.И.Чернегов, В.П.Аверин, А.И.Кондрашов, бусад нүхэд шэнэ комплексын арга тодхол

шудалжа, яһала дадаба. Орёо хүшэр газарта хүдэлхөөр нарижуулагдаһан тус комплекс олоной һонирхол үүсхэдэг һэн.

—Дан ехээр газаа нэмэнгүй, жэгдэ нэгэ хэм соонь хүдэлгэ,— гээд бригадир жолоошондо заабари үгэнэ. Түрүүшын үдэр алхам хахад урагшаа ябабашые, бригадын гэшүүд зориггоо мохоогүй. Амжалтын хүшэр алхамууд хүнгэн мүрөөр туйлагдадаггүй ха юм даа.

Намжар дулаахан үдэрнүүдэй тудабал, Валерий Спиридонович Алла Алексеевнатаяа «жороо хүлэгэйнгөө» жолоодо һуугаад, Тоёоной ташалангаар, Аршаанта хадын хаяагаар аяншалдаг, алирһа жэмэс түүжэ, амаржа сэнгэдэг. «Хара алтан» тухай уран гоё найруулгануудые уншаһанаа һанадаггүйб. Мүнөө минии альган дээрэ ялабхилжа байһан шэдитэ шулуун хадаа байгаали наран хоёрой хэзээ заяанда бүрилдүүлжэ байгуулһан хэбтэшэ-зэндэмэни мүн...

Нүүрһэнэй онсо нүлөөгүйгөөр онһон орёо машинанууд бүтээгдэхэгүй, гэр байранууд элшэ дулаагаар халаагдахагүй, дошхон мүрэнүүд хазарлагдажа, галта хүрдэнүүдэ эрьюүлжэ шадахагүй жэшээтэйл.

Бригадир байха гээшэ хүшэр тушаал. Анхан тэрээнтэй суг хүдэлжэ, «халуун шулуу халбагадаһан» шабинанынь мүнөө багшаһаа дутуугүй бэрхэшүүл —үйлэдбэринн түрүүлүүл боложо, үни хада наһанай амралтада гараад, Баян-Сагаанай хормой доро бардам тэниглэн, бэе мэндэ ябанад...

Хүндэтэ шахтёр Спиридонович, Хулисэн, Тандаа ханданалби. Үргэмжэлхэ заяантнай Үндэртэ танаа хүргэнхэйл, Гэлигэр шулуун штрек соо Гэшхэнэн сараатнай үлэнхэйл!

Чимит-Цырен САНЖИЕВ, Буряадай Уран зохёолшодой болон Россиин Журналистнуудай холбоонуудай гэшүүн.

ХАРАГШАДАЙ ЗҮРХЭ ХАЙЛУУЛЖА...

УЛААН-ҮДЭ хотодо ажаһуудаг Люда хээтэйнгээ мэргэн заабаряар гүлмэрхэн Лия басагамнай хойто зүгэй сэл хүйтэн байгалитай Тындэ хотодоо аба эжытгээ сугтаа ержэ, 3 туртай конкурс дабажа, хатарай нургуулида, хореографическа училищида оробо.

«Гуа сэсэн хатан - 2012» гэнэн конкурсдо

Оройдоол 9-тэйхэн басаган зааханһаан бүжэглэхэ, хатарха дуратайл хадаа, гэртэхинһээн аяар холо байжа, тэсэмгэйгээр бүжэгшэнэй нургуулида һуража эхилээ һэн...

Тэрэ гэнээр үдэр бүриин үнгэтэ юрьен соогуур 25 жэл үнгэршэбэ.

Жэбжэгэр бээтэйшые, уян нугархайшые һаа, үдэр бүри хара хүлһээ адхажэ, ямаршые хатарай алхам бүхэниие хүгжэмдөө тааруулжа гэшэхэ, хүрэхэ, хатаржа шадаха гээшэмнай тиимэ бэлэн хэрэг бэшэ ха юм даа...

Бурханай үгэнэн бэлигһээ гадна гашууншые, амтатайшые нелбоһотой хара ажал гээшэл даа...

Лия П.И.Чайковскиин “Нойрсоһон дангина”, “Хун шубуута нуур”, А.Аданай “Жизель”, А.Асафьевай “Бахчисарайн фонтан”, Л.Книпперэй ба Б.Ямполовай “Арюун гоохон Ангар дүүхэй”, Г.Ковтунай “Кармина Бурана”, А.Амировай “1000 ба 1 һүни”, “Дон-Кихот”, “Руслан ба Людмила”, “Испан һүни”, “Щелкунчик”, “Конек Горбунок” г.м. олон тоото бүжэгүүдэй эгээл гол партинуудые гүйсэдхэжэ хатараа.

Зарим харагшад театрай репертуар һайса уншаад, Лия Балдановагай хатарха байгаа һаань, хоёрдохийё, дахинаа ха-

рахаая ерэдэг гээшэ. “Король вальса” гэнэн бүжэг сооһоо нэрвемэ солгёо аялгатай персидскэ хатар хатархадань, харагшад альгаа шангаар ташажа, “Браво!” гэжэ хашхардаг юм.

Шөөе оюутан ябаханаа эхилээд, элдэб шатын конкурснуудта хабаадажа, шагналнуудта хүртөө. Г.Цыдынжаповай нэррэмжэтэ оперо ба баледэй театрайнгаа труппатай сугтаа Монгол гүрэнэй Улаан-Баатар, Тайваниин Тайбей, Украинын Киев, мүн Россиин олохон хотонуудаар гастрольдо хабаадажа, һайшаалда, шагналнуудта хүртэжэ байдаг.

Нарата дэлхэйн шэнээр амилжа, хабарай шубуудай аялга дуугаа дэлгээжэ байха үедэ, апрелиин 26-27-ой үдэрнүүдтэ багшанартаа, суута хатаршад Лариса Сахьяновада ба Петр Абашеевтэ зоруулжа, бенефис наада нюдэнэй шэмэг болгон хужарлуулаа юм. Мэдээжэ хореограф Георгий Ковтунтой сугтаа Лия «Болеро» ба «Проделки Сатира» рок-н-ролл, чарльстон гэнэн шэнэ маягаар зохёогдоһон бүжэгүүдтэ гол партинуудые гүйсэдхөө.

Лия Валерьевнагай арюухан һанаа сэдхэлынь хөөрхэн Малика басагандаа, Денис нүхэртөө, Диана Роберт дүүнэртээ, аба эжыдээ эрьенги...

Гастрольһоо ерэхэдээ, гарай бэлэгүүдые заал һаа асардаг.

“Грециин, Турциин, Корейн, Санкт-Петербургийн, Уфагай театрууд хүдэлхыемни намайе уряа һэн... Би Буряад орондоол хатарха дуратайб... Театрайнгаа тайзаниие хоёрдохи гэрни гэжэ һанадагби”, - гээд Лия намда хөөрөө һэн.

Урагшаа һанаатай, зохидхон сэбэр шарайтай Лия сугтаа хүдэлдэг нүхэдөө хүндэлдэг, “биб” гэжэ бээрхэжэ ябадаггүй.

Һаяхан “Буряад Республикын габьяата артист” гэнэн нэрэ зэргэтэй болоо. Тэрээндэнь дашарамдуулан, амаршалнабди:

Хатарай хатан дангина Лиямнай Гуа сэсэн хатан боложо, Гүрбэлзэмэ уян хатараараа Харагшадай зүрхэ хайлуулжа, Үльгэртэ бүжэгүүдэй ирагуу аялга Үлзы наһанайшни эршэ хүсэн Ажалай солье дээшэнэ үргэжэ, Арад зондоо туһатай, хүндэтэй ябахашни болтогой!

Нина ЛЕНХОБОВА-АРТУГАЕВА, Буряадай Уран зохёолшодой холбооной гэшүүн.

Һуралсалай шэнэ жэл

УЛААН-ҮДЫН БАГШАНАРАЙ ЕХЭ СУГЛААН

Һургуулинууд Һэлбэн шэнэ-лэгдэн, заҺабарилгадан, сэбэрхэн сонхонуудаараа яларан, үхибүүдээ угтадаг. Харин багшанар энэ үедэ бэрхшээлнүүд, шийдхэгдэх асуудалнууд, Һуралсалай шэнэ жэлдэ ажаллаха гол түлэб зорилго, шэглэлнүүд тухай хэлсэдэг. Энэ удаа болоһон Улаан-Үдын багшанарай суглаан дээрэ үнгэрһэн Һуралсалай жэлэй амжалта, туйлалтануудай тоосоон хэгдэбэ. Гол элидхэл Улаан-Үдэ хотын захиргаанай эрдэм Һуралсалай комитетдэ даагша **Ульяна Афанасьева** хэбэ. Эгээл олон зоной ханаа зобоһон асуудал хадаа Владимир Путиной бүгэдэнэй урда табиһан хүүгэдэй сэсэригээр 3-тайһаа 7 наһа хүрэтэр үхибүүдые бүрин хангалга тухай асуудал. Мүнөөдэрэй байдлаар, хүүгэдэй сэсэригүүдтэ орохо 5 мянган мэдүүлгэ ганса Улаан-Үдын ээлжээндэ байна. Буряад ороной хүүгэдэй оройдоол хахаднь сэсэригээр хангагданхай.

ГЭР БАЙРЫН АСУУДАЛ

Багшанары гэр байраар хангалгын талаар асуудал баһал табигдаа. Ульяна Сергеевнагай хэлһээр, "Залуушуулые гэр байраар хангалгын талаар нэбтэрүүлэгдэһэн программада" үсөөн багшанар хабаадана. Энэ программын ёһоор, 35 наһа гүйсөөдүй залуу багшанар хабаадаха аргатай. Социальна туһаламжа уридшалан түлбэридэ үгтэнэ. Ипотекын урьһаламжа 8 хахад процент боложо үгэнэ. Бүхы гаргашын 20 процент бусаагдаха болоно. Иимэ хүнгэлэлтэтэй программа Улаан-Үдэдэ май наһаа эхилэнхэй. Дээдэ болон мэргэжэлэй дунда шатын эрдэмтэй залуу багшанар нэгэ жэлһээ дээшэ ажалтай дүршэлтэй байха ёһотой. Гэхэтэй хамта ондоо гэр байрагүй хүн хабаадаха аргатай. Энэ программада хабаадаха ханабал, ажаһуужа байһан захиргаан руу мэдүүлгэ бэшхэдэ болоно. Тус программые Россиин Һуралсалай болон эрдэм ухаанай министерство һомолно. Программа үчинэй бэелүүлэгдэжэ эхилбэшье, тэрээндэ хабаадаха дуратайшуул үсөөн. Тиймэһээ энэ суглаан дээрэ Һургуулин директорнуудтэ залуу багшанарые программада хабаадуулха ёһотой гэхэн ханамжа дурдахагдаа. Энэ программа бүхы Буряад Республика дотор бэелүүлэгдэнэ. Июль нарын мэдээгээр, 137 залуу багшанар хабаадаха мэдүүлэнхэй. Федеральна болон республикын хангай мүнгэн зөөри һомолодоно. Энэ хэрэгтэ республикын хан 21 миллионһоо дээшэ мүнгэ гаргашалха түсэбтэй.

ҺЭЛБЭН ШЭНЭЛЭЛГЭ БОЛОН ҮНДЭНЭ ҺАЙЖАРУУЛГА

2012 ондо Улаан-Үдын эрдэм Һуралсалай эмхинүүдтэ элшэ хүсэ хангаалгын хэрэгтэ модернизацийн шугамаар 71 миллион 220 мянган түхэриг үгтэһэн байна. Һургуулинуудые Һэлбэн шэнэлэлгэдэ 37 миллион 200 мянган түхэриг гаргашалагдаа. Интерактивна бүридэлдэ 6 хэрэгсэлнүүд худалдан абтагдаа. Эхин шатын Һургуулинуудта 5 комплект хэрэгсэлнүүд, тамирай 30 бүридэмэл түхээрлэгэнүүд, Һургуулин 2 автобус, элүүрые хангаалгын таһагта болон эдэ бэлдэдэг газарнуудта хэрэгтэй түхээрлэгэнүүд худалдан абтагдаа. Элүүр, хайн шанартай эдегээр

Зунай Һүүлшын наһа август гэхэдэ, эжэлүүдгүй багшанарай ехэ суглаан тухай бодол толгойдо юундэб даа оршодог. Хэдэн арбаад жэлэй туршада август нарын түгэсхэлдэ багшанарай ехэ суглаандаа сугларһан ушар хадаа Һуралсалай шэнэ жэлэй эхилһэн тэмдэг болодог.

үхибүүдые хангаха гэхэн зорилготой байгша оной сентябриин 1-һээ Хотын Һургуулинуудай эдегээр хангадаг комбинадта овоц буйлуулан, вакуумна амһарта соо хэгдэжэ, Һурагшад хайн шанартай, нютаг дээрээ ургуулан сэбэр огородой эдегээр хангагдажа байха болобо.

ҺАЙН, МУУ ГЭЖЭ ИЛГАРУУЛАГДАНА

Шэнэ баригдажа байһан болон олон зоной ажаһуудаг кварталнуудта Һургуулинууд Һурагшадаар дүүрэнхэй. Ульяна Сергеевнагай тэмдэглэһээр:

- Хэрбээ эндэ шэнэ Һургуулинуудые баряагүй наа, үхибүүд эрдэм Һуралсалаар бүрин хангагдаха болохо. Гэхэтэй хамта Һуралсалай шанар дээшэлүүлхэ шухала. Жэлһээ жэлдэ муу шанартай дүн харуулжа байһан Һургуули Һурагшадта яагаад хэрэгтэй байха даа. Муу болон хайн гэхэ тоологдодог Һургуулинуудые дунда жииртэнь оруулха.

Эндэ амжалта туйладаг Һургуулин хүтэлбэрилэгшэдые нэгэ хэды болзорто ондоо Һургуули эльгээхэ тухай хэлсэгдэ. Директорнуудые хунган шэлэхэ ёһотой. Мүн тэдэнэр амжалта туйлаха өөрын онсо программа хангаалха ёһотой гэхэн ханамжа оруулагдаба. Гэртэхин үхибүүдэ хайн Һургуулида үгэхые оролдоод, байһан газарһаа нүүжэ, хэрэгтэй Һургуулидаа дүтэ байрлана. Престижнэ Һургуулинууд дүүрэнхэй. Харин зарим Һургуулинууд арай шаймай Һурагшадые суглуулна. Энэ талаар Һуралсалай министр **Алдар Дамдинов** элидхэлдээ эрид хэлһэн байна:

- Мүнөө багшанар Һуралсалай шанар бэшэ, өөрынгөө ажалтай сагай тоо дээшэлүүлхэ тухай ханаата болодог. Илангаяа шэнэ стандартнуудые нэбтэрүүлхэдэ, зарим багшанарай өөһэдын эрдэм мэдэсэ нула байһаниин элирнэ. Багшанар өөрынгөө эрдэм мэдэсэ дээшэлүүлжэ, хайн шанартай Һуралсалаар мүнөө сагай эрилтээр Һурагшадаа хангаха ёһотой.

ҺУРГУУЛИДА ЗАЛУУ БАГШАНАР ЕРЭНЭГҮЙ

Энэ хадаа мүнөө үеын залуушуулые ажалаар хангалгын асуудалай гол хэрэг гээшэ. Улаан-Үдын 1-дэхи Һургуулин директор **Ольга Георгиевна Прокло** багшын ажалтай нэрэ хүндэ өөдөн үргэхэ тухай хэдэн ханамжа оруулаа. Эндэ гэр байраар хангаха, салин дээшэлүүлхэ тухай хэлээ. Залуу багша ажаллажа эхилхэдэ, эрдэм мэдэсэе дээшэлүүлхэ аргагүй байна. Анхан багшанарай мэргэжэл дээшэлүүлдэг институт, мүнөө БИПКРО өөһэдөө шахардуу байдалдаа оронхой. Багшанар тэдэнэй эмхидхэн Һуралсалда дурата-дурагуй ябадаг. Мүнөө ехэ хайн шанартай дүршэл абадаг талмайнууд эмхидхэгдэжэ, багшанарта ехэ туһа хүргэдэг болонхой.

- Залуу багшанарай Һургуулинуудта дуталдан ушар удаан шийдхэгдэхгүй. Тиймэһээ Һуралсалай үедэ ахалагша шатын үхибүүдтэй мэргэжэл шэлэлгын ажал ябуулха шухала.

"ХОЁР" ГЭНЭ СЭГНЭЛТЭДЭ АЖАЛЛАДАГ БАГШАНАР Эрдэм Һуралсалай министр Алдар Дамдиновай ханамжанууд

Нэн түрүүн шийдхэгдэхэ асуудал хадаа, 3-наа 7 хүрэтэр наһанай үхибүүдые хүүгэдэй сэсэригээр хангалгын асуудал тон орёо гэжэ тэмдэглээ.

- 2012 ондо федеральна бюджетдээ сэсэригүүдые барилга болон Һэлбэн шэнэлэлгэдэ 159 миллион түхэриг үгтэхэ. Республикын хан энэ хэрэгтэ 30 миллион түхэриг гаргашалха. Мүн конкурсдо илаһанай түлөө республикада 17 млн. түхэриг үгтэхэ. Эдэ мүнгэн орошонууд булта хүүгэдые сэсэригээр хангалгада гаргашалагдаха. Бүрин бүтэн энэ асуудал шийдхэгдэ, 3-наа 7 наһан хүрэтэр үхибүүдые 100 процентээр хангахын тула 2016 он хүрэтэр 11380 хуури байгуулагдаха ёһотой. Энэ талаар, элдэб альтернативна хууринууд: үмсын

сэсэригүүд, гэр бүлын бүлэгүүд г. м. байгуулагдаха болоно.

Һургуулинууд мүнөө сагай эрилтэдэ таарама стандартнуудые хэрэглэхэе оролдоногүй. Хотын 60 Һургуулинуудай оройдоол 3-дань экспериментальна талмайнууд ажаллана.

- Манай Һургуулинуудай эрдэм мэдэсэ, шадал хүсэлдэ этигэнэб. Зүгөөр булта багшанар оролдоногүй. Үнгэргэгдэһэн шалгалтын дүнгөөр харахада, олон газарта табигдаһан эрилтэнүүд дүүргэгдэнгүй. Олон Һургуулинуудта физкультурын 3-дахы хэшээл хэгдэнгүй, программаар үзэгдэхэ ёһотой буряад хэлэн зарим Һургуулинуудта заагдангүй. "Хоёр" гэнэ сэгнэлтэ дээрэ хүдэлдэг директор болон багшанарые ойлгоногүйб. Томоотой болоогүй үхибүүд шэнги, хэн бэ даа тэдэнэй түлөө ажалыень хэхэ гэжэ найдадаг?! Мүнөө хэрэглэгдэжэ байһан салин хүлһэнэй норматив хайн шанартай. Эрхим ажаллаһан багшанарта хайн, харин ажал хэдэггүйшүүдэ муу салин хүртэнэ бэээ. Багшанар болон гэртэхин нэгэдэхэ, салин хүлһэнэй асуудал өөһэдөөл шийдхэбэлын, дээрэ бшуу.

ҺАЙН ШАНАРТАЙ ҺУРАЛСАЛ - АЖАҢУУДАЛАЙ ШАНАР БОЛОН

- гэжэ Арадай Хуралай түрүүлэгшэ **Матвей Гершевич** тэмдэглээ. - Мүнөө жэлэй намар баталагдаха эрдэм Һуралсалай Россиин Федерацийн хуулида өөһэдын ханамжа, мэдүүлгэнүүдые эльгээгээбди. Гол шухала юумэн гэхэдэ, Россиин Һургуулинуудта Һурагшад түлбэриггүйгөөр эдээ хоолоор хангагдаха тухай энэ хуулида ханамжа оруулагданхай.

Матвей Матвеевичэй хэлһээр, засаг түрын талаһаа эрдэм Һуралсалай асуудал шийдхэгдэхэ ёһотой. Зүгөөр мүнөө сагта олзын хэрэг эрхилэгшэд үхибүүдэй Һуралсалда горитойхон хубияа оруулхаар болонхой гэжэ тэмдэглээ.

БАГШАНАРАЙ САЛИН ХҮЛҺЭН ДЭЭШЭЛҮҮЛЭГДЭХЭ, ЗҮГӨӨР...

Хотын захиргаанай эрдэм Һуралсалай комитетдэ түрүүлэгшэ Ульяна Афанасьевагай хэлһээр, байгша оной 4-дэхи кварталда багшанарай салин хүлһэн 20 мянга хүрэтэр дээшэлхэ. Энэ асуудалаар республикын толгойлогшо **Вячеслав Наговицын** иигэжэ хэлһэн байна:

- 2-3 жэлэй туршада багшанарай салин хүлһэн экономикын өөдөө болоходол дээшэлхэ. Салин хүлһэн юрэ дээшэлхэ бэшэ, өөһэдын ажаябуулгын оптимизацийн ашаар дээшэлэгдэхэ ёһотой. Эрдэм Һуралсалай эмхинүүдтэ хабаатай бэшэ үйлэнүүдтэ түлөө аяр 600 миллион түхэриг гаргашалагдана. Республикын хэмжэндэ хамһабарийн халбаринууд үлүү гэжэ тоологдоо. Наалишад, трактористнууд эрдэм Һуралсалай ажаябуулгада хабаатай бэшэ ха юм. Эдэ бүгэдэ мэргэжэлтэдэй салин хүлһэ муниципальна эмхинүүд даажа абаха ёһотой. Тийгэжэ Һургуулинуудые энэ гаршагһаа сүлөөлбэл, багшанарай салин хүлһэн дээшэлхэ аргатай. Мүн Һурагшадай тоогоор салин хүлһэн тоологдохо программа ашаглагдаха. Ажабайдал урагшаа дабшана. Бүхы юумэн хубилна. Мүнөө гэртэхин үхибүүдэйгээ эрдэм мэдэсэ абаха хэрэгтэ эдбэхитэй хабаадажа эхилээ. Хайн шанартай ямаршые түлбэригүи эрдэм мэдэсэ үхибүүдтэ олгуулха тухай гүрэн түрэ шийдхэхэ, харин гэртэхин, олзын хэрэг эрхилэгшэд, олонийтэ үхибүүдэй Һургуулин байдал, тэдэнэй амар ажаһуудал хангаха ёһотой. Энэ асуудал худөө Һууринуудта тон хайн шийдхэгдээ. 131-дэхи хуулийн өөһэдын налог түлэлгэ тухай статьяе хэншые болжоулаагүй. Хотодо энэ асуудал ехэ муугаар шийдхэгдэдэг.

Вячеслав Владимирович удаадахи табан жэлэй туршада Һуралсалай ажаябуулга шэнэ түхээрлэгэ, техникэскэ хэрэгсэлнүүдээр хангагдаха, компьютернууд шэнэлэгдэхэ, лабораторно болон Һуралсалай хэрэгсэл шэнэ мүнөө үеын эрилтэдэ тааруулагдаха тухай хэлэбэ. Үншэн хэнэ үхибүүдэй гэрнуудые сүлөөлхэ ушараар кадетскэ Һургуули болон Мариинска гимназиинуудые байгуулха тухай асуудал Һуралсалай министрты ашаглахыень дуралдаа, бүхы багшанарые Һуралсалай шэнэ жэлээр амаршалаад, шэнэ амжалтануудые туйлахыень урялба.

ШЭНЭ ҺУРАГШАДАЙ АНХАРАЛДА

Эгээл түрүшынхией эхин шатын Һургуулида үхибүүдээ үгэһэн түрэлхидэй анхаралда, байгша оной сентябриин 1-дэ үдэрэй 2 сагһаа Улаан-Үдэ хотын гол талмай дээрэ хамһабарийн Һуралсалай эмхинүүд элдэб шэглэлээр туһаламжануудые дурдаха. Эндэ хотын үхибүүдэй уран урлалай ордонгууд, түб болон клуб, хүгжэмэй Һургуули, тамирай секци, уран урлалай кружогууд, авиамоделиин клубууд болон бусад үхибүүдэй сүлөө саг эмхидхэхэ талаар элбэгээр дурдахагдаха.

Цырегма САМПИЛОВА, Радна-Нима БАЗАРОВОЙ фото-зураг.

Үндэһэн арадай һургаал

(Үргэлжэл. Эхинийн урдахи дугаарнуудта).

ҮХИБҮҮДЫЕ ҺУРГАЛГА

«Адаг баялиг — адууһа мал, дунда баялиг — эдир залуу наһан, эрхим баялиг — эрдэм бэлиг», «Эрэ бээ эдээр шэмэнгүй, эрдэмээр шэмэбэл дээрэ», «Эрхые һуранхаар, бэрхые һура» гэж мэтэ үгэнүүд дээрэнэ бодоходо, буряад зон эртэ урда саһаа хойшо эрдэм шудалхые оролдодог байгаа юм.

Буряад зон үхибүүдэ номдо һургаха дуратай һэн. Тэрэ үедэ һургуулинууд үгы шахуу байгаа юм даа. Түрүүшын һургуули 1842 ондо Агада тогтоһон түүхэтэй. Тиигэбэшье хүүгэдтэмнай хэрээһэ зүүлгэхэ гэжэ хүнүүд һанаад, үхибүүдэ һургуулида үгэдэггүй байгаа юм. Теэд бэшэг номдо һургахадаа, үхибүүдэ гэртэ һургадаг һэн. Жэһээнь, эсэгэнь үзэг мэдэхэ һаа, өөрөө заадаг, үгы һаа ойро шадар һуудаг ондоо хүндэ за-

алгадаг байгаа. Монгол үзэг заадаг һааб даа. Үхибүүдые хайшан гээд һургахаб гэнэн заабари (методико) мэдэхэ бэшэ хадаа, заагшадын али шадаха эргээрэ туршадаг байгаа. Теэд заалгажа эхилһэнһээ хойшо 2-3 һарын үнгэрөөд байхада, тэдэнь уншажа эхилдэг бэлэй. Үбгэдые харахада, ехэл бэрхээр уншажа байгшад һэн. Бэшэг номдо тиимэшье һүрхэйгөөр һурадаггүй һааб даа. Үзэг таниха болоод байхадань, һургуулин үчебнигэй тухайхан хабтагайда тоһо түрхээд, тэрэнэ үнэһөөр хушажа, самбар хээд, тэрээн дээрэ нариихан мүшэрөөр бэшүүлжэ һургадаг һэн. Хабтагайн — самбар, мүшэрын үзэг гэжэ нэрэтэй һэн. Һайнаар һурахашье һаань, бэшэхэ юмэн үгы байгаа ха юм даа. Зарим зон доошонь бэшэһэн монгол

номһоо буулгажа, үзэг бэшэг шудалдаг һэн. Бүришье бэрхээр бэшэдэг хүнүүд байдаг бэлэй! Заримашуул уншахадаа бэрхэ аад, бэшэжэ шадахагүй, гансал гараа табижа шадаха ябадаг бэлэй. Энэ тэрэ юмэ бэшэхэ дуратай зон һэеы гэрэйнгээ дэ-эбэри, түүргын захиһаа эһыень абажа, бишыхан шабар лонхо соо эдхэн, бэхэ хэгшэ бэлэй.

Иигэжэ бүһэтэй зон ном үзэдэг бэлэй. 1920-ёод оной үедэ нютагаймнай үбгэдэй дунда бэшэг мэдэхгүй хүн үсөөн байгаа юм. Нютаг нугадамнай 35-36 айлнууд һуугша һэн. Тэдэ айлнуудай гэр бүлэ соо хоёр-гурбан хүнийн үзэг бэшэгтэй, бэшэнийн үзэг бэшэггүй байгша бэлэй. Тэдэ айлнууд сооһоо арбаад гаран хүн ехэ һайнаар бэшэдэг һэн. Лама ябаашьегүй һаа, хэды хүнийн түбэдөөр

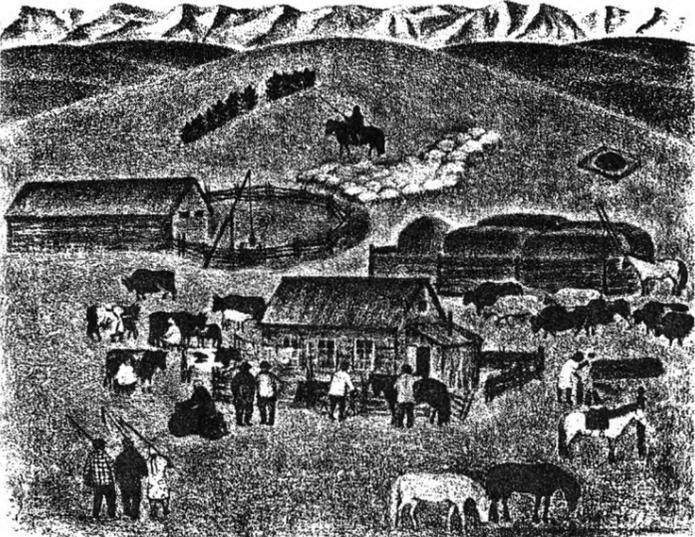
уншадаг байгаа. Хоёр-гурбан хүн ород бэшэг мэдэхэ байгаа юм. 1920-ёод оной үедэ тэдэ зон дүшөөдһөө дээшэ һаһатай байгаа бэлэй.

Үзэг бэшэг мэдэхэ эхэнэрнүүд хомор һэн. Гэбэшье үзэг бэшэг мэдэхэ эхэнэрнүүд оройдоо үгы бэшэ, хаа-яа бүришье һайнаар уншадаг, бэшэдэг эхэнэрнүүд байгаа юм. Нэгэ зайһанай һамган үбгэнэйнгөө бүхы хэрэгын ябуулалсажа байгша бэлэй. Профессор Базар Барадинай эхэ хуушан монголоор, түбэдөөр уншадаг байгаа. Хоёр хэлэн дээрэ уншадаг иимэ һамгад Агада яһала байһан юм.

Буряад зонной һуудал байдалые шэнжэлгшэ ородой эрдэмтэд Ядринцев, Кроль болон бусад хамагы дараһан хаанта засагайшые үедэ һаань, буряад зоние сэсэн гэдэг байгаа. Жэһээнь, М.А.Кроль 1895 оной ноябриин 18-да Географическа обществын Шэтын отделенидэ

элидхэл хэхэдэ: «Буряадшые, ородшые һургуулинуудай багшанарай хэлһэнэй ёһоор, буряад һурагшанар тусгаар бэлигтэй, ухаансар, хамаг юмэ ойлгого абаһатай гэжэ элирүүлээ» гэжэ тэмдэглэһэн байха юм. XIX зуун жэлэй хоёрдохи хахадта Агын эхин һургуули дүүргээд, саашаа үездэ һургуулида хубүүд һулагүй һурадаг болоһон байгаа. Тэдээн сооһоо саашаа һураад, хожомын Онгоодойн Цэбэг, мэдээжэ багша Цэбэгэй Гомбожаб, Жамсаранай Цэбээн, Бараадин Базар гэгшэд профессор болоһон юм. Эдэ гурбан баян бэшэ аилай хубүүд байгаа юм. Хэды иимэ байгаашье һаа, буряад үхибүүд эхэнхидэ һургуули хэхэ, эрдэм бэлигээ дээшлүүлжэ аргагүй байгаа ха юм даа. Юндэб гэхэдэ, нэгэ талаһаа һургуулинууд үгы, нүгөө талаһаа үгытэй ядуу зон үхибүүдэ эрдэм һургуулида һургаха зөөригүй байһан юм.

БУРЯАДУУДАЙ ЁНО ЗАНШАЛНУУД

А.САХАРОВСКИЙАЙ зураг

АГА НЮТАГ

Ага голһоо эхилээд, урагшаа Хитад, Монгол гүрэнүүдэй хилэ хүрэтэр хизааргүй уужам тала дайдануудаар ажаһуудаг буряадүүдые хамтадань агын буряад гэнэ. Эдэ нютагууд хадаа мал ажалда ехэ таарамжатай, нарин ногоотой, марса хужартай орон юм даа. Онон болбол Агатай жэшэшгүй ехэ үһатай, үташые мүрэн юм. Эдэ голнуудай эрье дээгүүр ажаһууһан зон агын буряадүүд гэжэ нэрлэдэг.

Эдэ хоёр гол тухай һонирхолтой нэгэ иимэ домог бии юм. Ага Онон хоёр үбгэ һамган хоёр байгаа. Ага-үбгэнийн, Онон-шүрэ, хубануудаа зүүһэн һамганин (Онон гол үлир, мойһоор элбэг юм) болоно. Хүнэй үри бэеын эсэгынгээ нэрээр ябадаг заншалтай хадань, эндэхи буряадүүдые агынхид гэжэ нэрлэдэг юм.

Зунай сагта зах хизааргүй уужам таланууд үдхэн, ута ногоогоор хушагдаад, һэбшээндэ мэлмэлээжэ, долгилжо байдаг байгаа. Газарын хужартай юм. Эндэш, тэндэш багашье, ехэшье нуурнууд сэнхирлэн миралзажа байдаг. Элдин энэ дайдада байһан малнууд зундаа ехэ һайнаар таргалдаг юм. Малай эдижэ бараагүй, зарим газарта ойроошые хүртөөгүй ногоон намар болоходо, тэрэ зандаа хагдаршадаг һэн. Бүхэли үбэлдөө тэндэхи малнууд хүдөөгүүр үлбэжэ, үбэлдөө хагдан соо үмбэжа ябагша бэлэй. Хабар гарһан эрье хониной мяханин эрхы зузаан өөхэтэй байгша һэн.

Онон, Түүргэ, Бооржонуудаар ажаһууһан буряадүүд хоридохи зуунай түрүүшын үе хүрэтэр, имагал, нүүдэл байдалтай байгаа. Үбгэ сабшажа бэлдэдэггүй тэдэнэр үбэлэй сагта малдаа бэлшээри бэдэржэ, тэрэ тойроноо зөөхөө гадуур хилэ дабажа, Хитад, Монголой дэбисхэр руу орожо үбэлжөөд, хабар болоходонь, һөөргөө бусажа ердэг байгаа юм. Теэд ходо энхэ амгалан ондо ородоггүй һэн. Зуниин ган болоходонь, үбэлдөө малынь туража үхэдэг, зон өөһэдөөшье үлсхэлэндэ хүртэдэг ушарнууд али олон байгаа. Хори буряадай түүхшэн Ширав-Нимбуу Хубитын хэлэдэгээр, буряадүүд үлсхэлэндэ дайрагдахадаа, үл залгахын тула малайнгаа һудаһа ханаад, шүһыень абажа, хууража эдидэг байгаа юм.

Агын буряадүүд газар дайдынгаа уужам элдин хада эртэ урда саһаа хойшо мал ажал эрхилээд лэ, газар таряалангай ажалые огто хэрэглээгүй һууһан юм. 1800 гаран оноор мүнөөнэй Мухар-Шэбэрэй аймагтахи Түгнэ нютагһаа Унаганай Мухуу гэжэ зайһан Агын буряадүүдые таряан ажалда һургаха гэжэ тэндэ ошоһон юм. Теэд даабарияа дүүргэһын тула тэрэнэй хэды оролдогго гаргаашье һаань, тэндэ тиимэ ажал дэлгэржэ үгөөгүй юм гэлсэдэг.

БЭЛШЭЭРИН ГАЗАР

Малаа гарзалуулангүй ондо оруулха, таргалуулхын тула тэндэхи зон жэлэй дүрбэн сагта

бэлшээриез хэлгэжэ, малаа адуулдаг байгаа. Үбэлэй сагта байрара урилхадаа, шадабал, модотой, хадатай, жабаргүй газарта буухые оролдодог һэн. Бууха буусынгаа жабартай жабаргүйнэ мэдэхын тула үүрэй сайгаад, үдэр боложо байхада гү, али боро хараанаар шэнжэлдэг һэн. Элбэг хоолтой, һайн хагдатай бэлшээридэ дүтэ буудаг байгаа.

Эртэ урда саһаа хойшо бэлшээриингээ хагдые хэдэн аргаар иигэжэ шэнжэлдэг һэн:

— ногообори хагдан дундуураа таһараа һаа — хоолгүй;

— Галдаад үзэхэдэ, хара үнэһэтэй һаа — хоолтой, сагаан үнэһэтэй һаа — хоолгүй;

— Хяагай асые халааад үзэхэдэ, голын ногообтор һаа — хоолтой;

— Бэлшээри дээрэхи адууһанай тонтоогол томонууд, бүхэлинууд һаа — хоолтой; жэжэнүүд, бутархай гү, али хара үнгэтэй һаа — хоолгүй;

— Жажалаад үзэхэдэ, шэмэ шүүһэтэй һаа — хоолтой;

— Үбэр газарай хагдан һаа, бүдүүн хоолтой, ара газарай хагдан һаа, нарин, хоолгүй.

Үбгэ эсэгэнэрэй, элинсэг хулинсагай ажаглаһан, шэнжэлһэниие согсолжо, үеһөө үедэ дамжуулдаг, хойто үень тэрэниие заһажа, нэмэри оруулдаг һэн. Тиигэ тиигэһээр мал ажалда шухала хэрэгтэй дүримүүдтэй болодог байгаа.

Илангаяа хэдэний сагта, ямар газарта хониёо адуулхаб гэнэн иимэ дүримүүдтэй һэн:

— саһанай хайлахалаар, шульбыда адуулбал, мал һэргээд орхихо;

— хээли ехэтэй хониёо үндэр газарта адуулхагүй;

— ургын гарахалаар, хэдэн хоног соо тэрэниие эдиюулхэ;

— тиигээд ая гангада адуулха, ногоондо садажа байха үедэнь түргэн сагаан гэжэ үбгэн хатайртаһан хониндо һайн;

— хабарай сагта хонидые ехээр үһалжа болохогүй;

— зундаа хада гүбээгээр адуулха;

— шадабал, хүлэрын хухые (түймэрэй болоһон газарай ногоон) эдиюулхэ;

— шүүдэрэй хатаагүйдэ гол газараар ябуулхагүй, булша-руутаха;

— намартаа холо түүхагүй, түргөөр ябуулхагүй, хонин түраха;

— намартаа хониёо һайнаар үһалха;

— үбгэнэй алаглажа (хагдаржа) байха үедэ үзүүртэ (намарай хагданда) адуулха;

— үзүүрэй һүүлээр сахилзада оруулхада, мал турасагүй байха;

— намартаа зуһаланай хэнзэ ногоондо адуулжа, марса долёолгоходо, мяханин амтатай, ноһониинь ута, үдхэн болохо.

Хабартаа һайнаар эдеэлжэ, таргалжа абаһан хониной яһанин бүхэжэдэг, мяханин зузаардаг юм. Уһагүй тала газарай зоной мал саһа эдеэд лэ үбэлжэдэг бэлэй. Зарим тала газарнуудта зундаашье уһагүй байгаа. Тиимэ газарай зон багаханууд худаг малтадаг һэн. Уһанай гараха газар олохын тула гунжан үхэрие гурбан хонго уһагүйгөөр байлгаад табихадань, тэрэнь газар унхидан гүйжэ ябатараа тогтожо, газар үнэрдөөд, долёошохо. Тэндэнь малтахада, уһан гарадаг юм гэлсэдэг һэн. Мал адууһан, ан гүрөөл уһа бэдэржэ олоходоо шадамар бэрхэ юм даа.

МАЛАА АЖАЛЛАЛГА

Агада шудхан ороһон гол, горхонууд олон. Алхана, Элеэ, Табтаанай нютагуудаар һууһан зон ходол зөөжэ ябахаяа болижо, хоридохи зуун жэлэй гарахада, үбэлдөө, зундаа байдаг буусатай болоо һэн. Зүгөөр зарим зон малаа атарлан таргалуулхын тула намаржаанда буугаад, хабартаа ногооной эртүүр гараһан газарта зөөжэ ошодог байгаа юм. Хабаржааншые, намаржааншые гэжэ тогтомог буусагүй тэдэнэр жэл бүри малай харууһатай уужам газарые хараад лэ, һэеы гэрэе табидог байгаа. Газар дэлхэе дүра зоргоороо эзэлээд, ехэ ехэ тээлинуудые барижархиһан баяшуул нэгэ газартаа хабаржадаг, намаржадаг һэн.

Үдэшэ, үглөөгүүр һаажэ байһан үнеэдтэ, унаагай морида, түлгэнүүдтэ болон үлбэр хонидто үбгэ үгэдэг һэн. Иигэжэ үбэлэй сагта малдаа үбгэ үглэе халуулха гэжэ нэрлэдэг юм.

Адуун, һубай хонид болон тэмээд хүнэй гарһаа тэжээлдэ оройдоошые хүртэнгүй, гансал хагдаар ондо ородог байгаа. Үхэрөө үглөөгүүр эдеэлүүлээд, хүдөө бэлшээридэ туудаг һэн. Зарим зон хулганаанай суглуулһан

үргэнтэй (үбэлдөө эдихын тула хулганаанай суглуулһан үбгэн) газар тээшэ туудаг, ехэ ехэ хүйтэнүүдтэ шугы соо оруулжа, тэдээндэ бургааһа отолжо үгэдэг байгаа. Үсөөн хонитой зон үбэлэй 3-4 һара соо нютагайнгаа али нэгэ хүндэ хонидоо хүлһэлжэ харуулаад, хабар тээшэ тэдэнэйнгээ хурьгалха сагай ойртоходо, гэртэ абаашажа, түрэхэ хонидтоо үбгэ эдиюлдэг байгаа юм.

Үбгэ тиимэшье ехээр бэлдэдэггүй һэн. Үбгэнэй ажал хуушаараа июлиин 20-һоо (Ильин үдэрэй үеэр) эхилээд, хуушаараа сентябриин 1-дэ (Семёнов үдэр багаар) дүүргэдэг бэлэй. Хорёод толгой бодо малтай, 15-20 хонитой айлнууд ехэнхидээл 200 тухай бухал үбгэ сабшажа һурилөөд, сабшалан дээрэ хорёолоод орхидог һэн. Тиигээд үбэлдөө малай үбгэ эдихэ сагай болоходо, һубарюулжа шэрэдэг бэлэй.

Үбгэ һурялгын хамаг ажалые гараараа хэдэг һэн. Бүхэли жэл соогоо хэдэг ажалын эгээл хүндэнь энэ байгаа юм. Үбгэһүүл һаа, малаа үхүүлхэбди гэжэ мэдэхэ зон бүхы шадалаараа оролдодог һэн. Үглөөгүүр үүр сайжа байхада, ажалдаа гараад, үдэһын 10-11 саг болотор хүдэлдэг байгаа юм.

1910-аад оной үеэр үбгэ сабшадаг косилка тармуур хоёр түрүүшынхие Агын баяшуулда бии болоо бэлэй. «Мак-Кормик» фирмын машинанууд һэн ха. Хүн зон һанаан зүүдэндэ ороогүй, түрбэлгүй жэгтэй юмэ хараха, үзэхэе холоһоо ергэшэ бэлэй.

Бүхы бүлгэмдөө хабаатай хамаг сабшалангаа зон хамтын хүсөөр хорёолжо, тээлиг баряад, тэрээн соогоо майн һүүлһээ эхилээд, үбгэнһөө гаратараа нэгэшье мал ябуулдаггүй байгаа. Хорёолһон сабшаланһаа гадна, зарим зон, баяшуул, дунда шадалтан газаагаа газар хорёолжо, тээлиг баряад, тэрээнэ малайнгаа шэбхээр үтэгжүүлжэ, ургаһан ногоон сабшажа абаад, тэрээн соо тугалаа хадаг бэлэй.

Эльвира ДАМБАЕВА
хэблэлдэ бэлдэбэ.
«Лодон багшын дэбтэрһээ»
гэнэн номһоо абаба.

(Үргэлжэлэһын хожом гараха).

XVII ЖАРАНАЙ ХАРА УЯН ЛУУ ЖЭЛ

НАМАРАЙ ЭХИН ШАРА БИШЭН НАРА

Буряад литэ	18 Д	19 М	20 ХЭ	21 ХЭ	22	23 Б-Н	24
Европын литэ	3	4	5	6	7	8	9
Гараг	Дабаа	Мягмар	Һагба	Пүрбэ	Баасан	Бимба	Нима
Нэрэ	Нара	Марс	Меркури	Юпитер	Солбон	Сатурн	Наран
Үдэр	понед.	вторник	среда	четверг	пятница	суббото	воскр.
Үнгэ	улаагшан	шара	шарагшан	сагаан	сагаагшан	хара	харагшан
Үдэр	Туулай	Луу	Могой	Морин	Хонин	Бишэн	Тахяа
Мэнгэ	7 улаан	6 сагаан	5 шара	4 ногоон	3 хүхэ	2 хара	1 сагаан
Һуудал	хиа	гал	шорой	түмэр	огторгой	уһан	уула

Гарагай 2-то намарай эхин шара Бишэн нарын сентябриин 3 (хуушанай 18). Улаагшан Туулай, 7 улаан мэнгын, хийдэ һуудалтай үдэр. Дашиниматай (амгалан байдалай, зол жаргалай) үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд ба тэнгэри тахиха, дасан хийд бодхохо, хэшг даллага абаха, сан табиha, тарни уншаха, замда мүр гаргаха, эм найруулха, гэр байшан бариха, бэри буулгаха, хурим хэхэ, хүрэнгэ эһээхэ, ехэ хүндэ бараалхаха, ном заалгаха, буянай үйлэ бүтээхэ, харюулга хэхэ, һогтуу галзууе номгодхоодо һайн. Тээрмэ бодхохо, замда ябаха, түрэл садан болохо, газар хахалха, һубаг татаха, сэргэ хүдэлгэхэ, нүүдэл хэхэ, улай гаргаха, хүншүү гүтүүлха, эхилжэ ном соносохо, шэнэ дэгэл үмдэхэ, эд, юумэ үгэхэ, шарил шатаахада муу.

Хүнэй үһэ абабал, эд зөөри, үхэр мал гарзалха.
Гарагай 3-да сентябриин 4 (хуушанай 19).

Шара Луу, 6 сагаан мэнгын, галда һуудалтай үдэр. Мягмартгарай (дайсание номгодхохо, сэргэ ударидаха, хулгай дээрмэ элирүүлхэ, гэмтэниие барихада һайн, мал үгэхэдэ муу) үдэр.

Бурханда зальбарха, дасан шүтээн бодхохо, хэшг даллага абхуулха, шэнэ ноёниие табиha, захирхы тушаалай ажал хэхэ, худалдаа хэхэ, дайсание дараха, ном заалгаха, ехэ хүндэ бараалхаха, буянай үйлэ бүтээхэ, тоосоо хэхэ, үзэл үзэхэ, замда ябаха, түмэрөөр урлаха, шэмэг зүүдхэл зүүхэ, нүүдэл хэхэ, угаал үйлэдэхэдэ һайн. Онгосо, һала, модон тээрмэ урлаха, хүүргэ бариха, хүн, мал ханаха, төөнэхэ, газар малтаха, мал худалдаха, бэри буулгаха, эм найруулха, бузар буртагые зайсуулха, дайсанай үйлэ тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абабал, һайн нүхэртэй ханилха.
Гарагай 4-дэ сентябриин 5 (хуушанай 20).

Шарагшан Могой, 5 шара мэнгын, шоройдо һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Дасан хийд нэргээхэ, арамнайла, дуганай тахил заһаха, бэшг зурхай зураха, лама ху-бараг болохо, ураг садан болохо, худалдаа хэхэ, өөрын амидаралда тунһатай ажал хэхэ, мал газашань гаргаха, нүүдэл хэхэ, сэргэ хүдэлгэхэ, эзэлээр абаха, тангариг үгэхэ, һаад тодор дараха, ном номлохоодо һайн. Газар хахалха, хурим хэхэ, гэрэй һуури табиha, угаал хэхэ, замда ябаха, модо отолхо, эм найруулха, бэри буулгаха, зарга бариха, лама болохо, ном соносохо, юумэ газашань үгэхэдэ сээртэй.

Хүнэй үһэ абабал, үлэсхэлэн хоһон байдал оршохо.

Гарагай 5-да сентябриин 6 (хуушанай 21).

Сагаан Морин, 4 ногоон мэнгын, түмэртэ һуудалтай үдэр. Хутагын хурса үдэр.

Бурханда зальбарха, 8 лусууд тахиха, тахилда үгэлгэ үгэхэ, дасан шүтээн бодхохо, бэшг зурхай зураха, санаар олгохо, номын

хурал байгуулха, эрдэмдэ һураха, ном соносохо, номлохо, хэблэхэ, замда ябаха, эм найруулха, модо тариха, хүрэнгэ эһээхэ, бэри буулгаха, түрэхэ, буянай үйлэ бүтээхэ, ехэ хүндэ тангариг үгэхэ, нүхэртэй болохо, ханаха үйлэнүүдтэ һайн. Хүүгэдые хүлдэ оруулха, газашань ябуулха, сэргэ хүдэлгэхэ, байра бу-уса түбхинүүлхэ, мори худалдахые хориглоно.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн хүрэхэ.
Гарагай 6-да сентябриин 7 (хуушанай 22).

Сагаагшан Хонин, 3 хүхэ мэнгын, огторгойдо һуудалтай үдэр.

Бурханда зальбарха, лусууд тахиха, "Чавдор", "Уһан балин", "Лудор", "Лусын балин" үргэхэ, огторгойн үүдэ сахиха, заһал хүүлэхэ, лама болохо, ехэ хүнтэй уулзаха, буянай үйлэ бүтээхэ, зурхай зураха, урлаха ухаанда һуралсаха, хонинһоо ашаг шэмэ абаха, мал газашань үгэхэ, ажалшание абаха, хурим найр хэхэдэ һайн. Нэхэхэ, нүүдэл хэхэ, хүн, мал ханаха, төөнэхэ, эм найруулха, сэргэ хүдэлгэхэ, замда гараха, бэри буулгаха, үбшэн эмнэжэ эхилхэ, дасан хийдэй һуури табиha, гэр бүрихэ, нохой абаха, газар һэндэхэ, харюулга хэхэ, модо отолхоодо бүтэмжгүй.

Хүнэй үһэ абабал, эдэ хоол, ундан элбэгжэхэ.
Гарагай 7-до сентябриин 8 (хуушанай 23).

Хара Бишэн, 2 хара мэнгын, уһанда һуудалтай үдэр. Бямбанармын (арамнайла, лама болохо, даллага абаха, газар таряалангай үрэ суглуулхада һайн, мал газашань үгэхэ, замда ябахада муу) үдэр.

Бурхан, лусууд тахиха, харюулга хэхэ, түмэрөөр урлаха, арамнай үйлэдэхэ, модо һуулгаха, сэсэрлиг байгуулха, шэмэг зүүхэ, бүжэг наада табиha, түг дарсаг хийдхэхэ, наһанай буян бүтээхэ, эд, мал абаха, худаг малтаха, модо һуулгахада һайн. Бэри буулга-жа, хүрэг оруулха болохогүй; шэнэ хубсаһа эсэхэ, үмдэхэ, шэмэг оёхо, худалдаа хэхэ, аралжаа наймаа эрхилхэ, ехэ гол гаталха, загаһа бариха, тангариг үгэхэ, хүүргэ бариха, һубаг татаха, дайсание номгодхоодо таарамжгүй.

Хүнэй үһэ абабал, эд бараан, эдэ хоол, ундан олдохо.

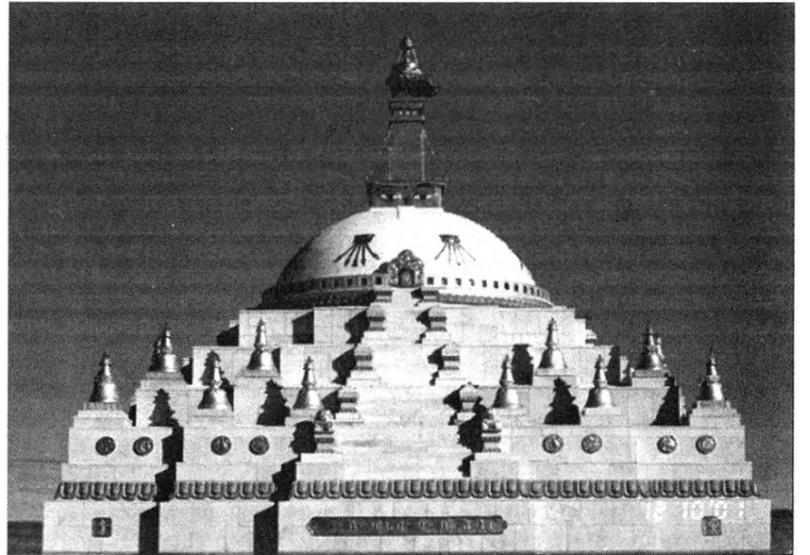
Гарагай 1-дэ сентябриин 9 (хуушанай 24).

Харагшан Тахяа, 1 сагаан мэнгын, уулада һуудалтай үдэр.

Бурхан, лусуудта зальбарха, тахиха, номын үүдэндэ орохо, Очирпүрэвийн харюулга хэхэ, лама болохо, байшан гэрэй һуури табиha, гэр бүрихэ, замда гараха, анда нүхэр болло-сохо, үзэл үзэхэ, эм найруулха, эрдэм номдо һургаха, буянай үйлэ бүтээхэ, адууһа мал һургахада һайн. Шэнэ гэр бариха, хүн, мал һамнаха, ханаха, төөнэхэ, бэри буулгаха, шэнэ дэгэл эсэхэ, мал агталха, нюуса зүблөө хэхэ, хурим найр хэхэ, арамнай хэхэ, ехэ хэргэ үүдэхэ, ном уншаха, худалдаа хэхэ, нялхые хүлдэ оруулха, газашань ябуулхые тэбшэгты.

Хүнэй үһэ абабал, үбшэн, хамшаг хүрэхэ.

ХЭЖЭНГЫН ДАСАН ҮРГЭДЭБЭ

Сентябриин 8-9-нэй үдэрнүүдтэ Хэжэнгын дасанда мартагдашагүй хоёр үйлэ хэрэг болохонь. Нэгэдэхээр, Забайкалийн хизаарай дайдада оршодог Бада нютагта дуганай арамнай үнгэргэгдэхэнь. Тиихэдэ Хэжэнгын дасанай дэргэдэ Майдар бурханай хүмэ арамнайлагдахань. Энэ үйлэ хэрэгүүдтэ Россиин Буддын шажанай Заншалта Сангхын Бандида Хамба лама Дамба Аюшеев, тиихэдэ республикымнай дасангуудай шэрээтэ ламанар хабаадаха байна.

БАДАДА ДУГАН БҮТЭБЭ

Сентябриин 8-да Бада нютагта дуган арамнайлагдахань. Хэжэнгын дасанай мэдэлдэ орохо энэ дуганай арамнай тухай манай корреспондент лама Дандар Базаржаповтай уулзажа хөөрөлдэбэ. Энэ лама Россиин Сангхын "Даши Чойнхорлин" гэхэн буддын шажанай университедэй шойрын факультет дүүргэнхэй. Тиихэдэ Энэдхэг орондо Гомон дасанда Буддын шажанай гүн ухаанай һургуули шудалһан намтартай.

-Арад зомнай һүзэгтэй. Гэбэ-шье үетэнэй хоорондохи холбоон һуладанхай. Элинсэг хулингуудһаа эхилээд, уг дамжан залуу үетэндөө буряад арадайнгаа ёһо заншалнуудые дамжуулха, һургаал заабари хэлэхэ гуримаа алдажа байнхайбди. Энээнһээ боложо, залуу үетэн ёһо заншалнууддаа ёһоор мэдэнэгүй. Тэрэ тоодо Буддын шажанай һургаалнууд залуу үетэндэ дамжуулагданагүй. Энэнь Забайкалийн хизаарта Буддын шажанай хүгжөөлгэдэ нүлөөлнэ, - гэжэ Дандар лама хэлэнэ.

Хэжэнгын дасанай зүүн урда талада оршодог гүрэн ехэ дэбисхэртэ Зудмаари, Шэлэ, Тэрэпхээн, Бада, Гэр шулуун, Харагун, Үхэриг болон Хёлго, Петровск-Забайкальский һууринууд ородог. Эдэ нютагуудһаа хубисхалай урда тээ суутай ламанар гараһан түүхэтэй. Хэжэнгын дасанай шэрээтэ лама байһан һабхание лама, тиихэдэ арад зон соо Галсан баабай гэжэ нэршэһэн мэдээжэ лама Жамба Шадраев гэгшэд болоно. Совет үедэ олон дасан дугангууд, субарганууд гамгүйгөөр һандаргаагдаһан гэжэ мэдэнэбди. Лама санаартаншье тэрэ үедэ хашагдажа, сүлгэдэһэн гээшэ. Галсан баабай хорёод жэлдэ сүлэлгэдэ нютагһаа холо ябажа

ерэһэн хүн юм. Ута һаһа эдлэһэн энэ хүн хурса ухаатай, бэлигүүн бодолтой лама байгаа. Түрэл нютагтамни буддын шажан батаар дэлгэрүүлхэ ёһотойт гэжэ һурагшадтаа захиһан байдаг. Тиигэжэ Хэжэнгын дасанай шэнэ үеын ламанар тэрэнэй захяа дүүргэжэ байдаг. Хэжэнгэ нютагһаа зүүн урда зүгтэ оршодог нютагуудаар жэл ерэхэ бүри буддын шажан дэлгэржэ байдаг. Тиихэдэ Забайкалийн хизаарай дэбисхэртэ оршодог эдэ нютагуудта 80 жэл боложо, буддын шажанай дуган нээгдэхэн гээшэ. Эндэ һүзэгтэн сугларжа, лама санаартан хуралнуудые үнгэргэдэг болохо.

-Мүнөө үедэ Забайкалийн хизарта оршодог эдэ нютагуудта долоон субарганууд бодхоогдонхой. Нэрлэбэл, Зудмаарида, Харагунда, Тэрэпхээндэ болон бусад нютагуудта бодхоогдонхой субарганууд туд тудтаа өөрын удха шанартай. Тиихэдэ Шэлэдэ болон Үхэригтэ дуган бодхоогдонхой. Эдэ дугануудта дүгжүүбэ уншагдадаг, нютагай заһал хэгдэдэг. Тиихэдэ нютагай ламанар нютагайнгаа хүн зониее ударидажа, обоо тахина, жэл бүри сахиусан уншана.

2 жэлэй урда тээ Бада тосхойн хажууда дуган бодхоохо гэжэ шиидэхэгдэһэн байгаа. Дуганай бодхоогдохо газар Хэжэнгын дасанай шэрээтэ лама Гармажап Жамбалов тодорхойлһон байна. Гурбан жэлэй туршада 7х8-най хэмжүүртэй байшан бодхоогдоо. Мүнөө Бадын дуганай арамнай иигээд үнгэргэгдэхэн гээшэ. Энэ баяр баясхаланта үйлэ хэрэгые эрын гурбан наадан шэмэглэхэ юм.

Буда БУДАЕВ.

ЗУРАГ ДЭЭРЭ: Джарун-Хашорой субарга.

Буряад үнэн

Учредители: Глава Республики Бурятия - Председатель Правительства Республики Бурятия, Народный Хурал Республики Бурятия, Правительство Республики Бурятия

Ген.директор-гл. редактор - Э.Д.ДАГБАЕВ

Редактор - Т.В.САМБЯЛОВА

Редакционная коллегия: И.М.Егоров, П.Л.Носков, М.В.Калашников, И.В.Смоляк (Правительство РБ), А.С.Коренев, Ц.Б.Батуев, В.Р.Булдаев, Ц.Э.Доржиев (Народный Хурал РБ), А.В.Махачкеев (зам.гендиректора - руководитель редакций газет), Л.Г.Будаев (зам.гендиректора-директор по экономике и развитию), С.Б.Байминова (бильд-редактор), Г.Х. Дашеева, Н.Д.Бадмаринчинов, Л.В.Очирова, Д.Ц.Мархадаева, Б.В.Балданов, В.Д.Дамдинова.

ТЕЛЕФОНЫ:

21-54-54 - приемная
21-35-95 - зам.гендиректора - руководитель редакций газет
21-55-97 - зам.гендиректора - директор по экономике и развитию
21-68-08 - редактор
21-64-36 - бильд-редактор
21-67-81 - выпускающий отдел
21-63-86 - отдел экономических проблем, отдел фотоиллюстраций
21-63-86 - отдел социально-политических проблем
21-64-36 - отдел гуманитарных проблем, отдел бурятского языка и перевода, отдел оперативной информации
21-06-25 - редакция журнала «Байгал»
21-60-21 - редакция журнала «Морин Хуур», отдел книгоиздания
21-62-62 - реклама
21-50-52 - отдел распространения

Редакция принимает печатные рукописи. Рукописи и фото не рецензируются и не возвращаются. Автор несет ответственность за представленные материалы. За содержание объявлений редакция ответственности не несет. Все справки у рекламодателя.

АДРЕС РЕДАКЦИИ И ИЗДАТЕЛЬСТВА:
670000, г. Улан-Удэ, ул. Каландаришвили, 23. ГУП «Издательский дом «Буряад үнэн».

Подписной индекс 50901
Газета зарегистрирована Региональным управлением регистрации и контроля за соблюдением законодательства Российской Федерации о средствах массовой информации в Республике Бурятия Свидетельство № Б-0079 от 2 ноября 1994 г. www.burien.ru e-mail: unen@mail.ru

Газета набрана и сверстана в компьютерном центре Издательского дома «Буряад үнэн». Отпечатано с готовых диапозитивов в ОАО «Республиканская типография». Адрес типографии: 670000, г. Улан-Удэ, ул. Борсоева, 13. Подписана в печать 29.08.2012 в 16.00 - по графику; 29.08.2012 г. в 16.00 - фактически. Объем 6 п.л. Заказ №1210. Тираж - 4000 экз. Общий тираж изданий ИД «Буряад үнэн» - 14 700 экз. Цена свободная.

* Материалы на платной основе. ОТДЕЛ РЕКЛАМЫ - каб. 1, 13 (1 этаж), Тел.: 21-62-62, 21-60-91 тел./факс: 21-54-54

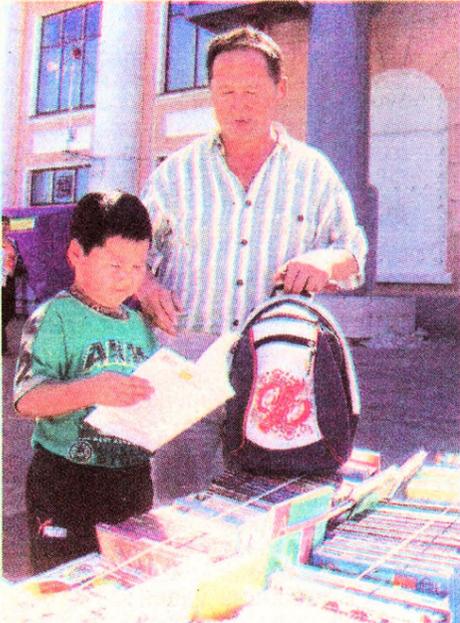
АМАР МЭНДЭ, НУРГУУЛИ!

Хүүгэдэй эгээл ехээр жаргадаг, хүхидэг зунай амаралта түргэн дүүрэшэбэ. Энэ хугасаада нургуулида нурадаг хүүгэднай элүүржүүлгын лагерьнуудта амаржа, бэе тамираа элүүржүүлээ, уһанда ороо, алтан шара наран доро наадажа сэнгээ.

Олон хүбүүд, басагад бээдээ тунхатайгаар зунайнгаа амаралта дүүргээ. Зариманиинь нураалсалай шэнэ жэлдэ эртээнһээ бэлдэжэ, номуудые, шэнэ хубсаһа хунар худалдажа абаха мүнгэшье олоо. Харин хотодо ажаһуудаг хүүгэд хугшэн аба, эжынэртээ хүдөө нютаг айлшалжа, сээр агаараар амилаа. Тиэхэдэнь хүдөөгэй үхибүүд хото город айлшалжа, тэндэхи үзэсхэлэн һайхан булангуудаар аяншалаа, музей болон театрнуудаар ябаа.

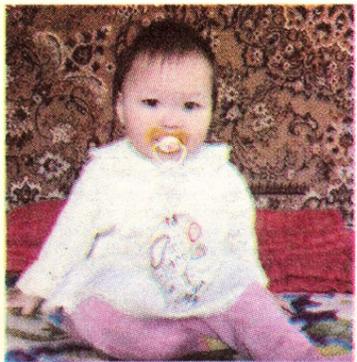
Август нарын хуушаар үхибүүд түрэлхидтээ хамта Эрдэмэй үдэртэ бэлдэжэ эхилэнхэй. Дэбтэр болон номуудые, шэнэ хубсаһа хунар худалдажа абаха гэжэ тэдэнэр хүлгэнхэй. Хүүгэдэй социальна эмхи зургаануудай хүмүүжүүлэгшэд баһал анхаралгүй үлөөгүй. Тэдээндэ томошуул эртээнһээ һанаагаа зобожо, эд хэрэгсэлнүүдые худалдажа абаһан байна. Тиэхэдэ шадал багатай түрэлхидэй үхибүүдтэ, эдэмнай 700 гэр бүлэнүүдэй хүүгэд болоно, бүхы республикын полициин хүдэлмэрилэгшэд ниитын эмхинүүдтэй хамта мянгаад шахуу комплекнтүүдые худалдан абажа үгөө. Тиэхэдэ Госавтоинспекциин алба хаагшад хуулиин наһа гүйсөөдүй хүүгэдэй түбэй хүмүүжэмэлнүүдтэ номуудые болон нургуулида хэрэгтэй бусад хэрэгсэлнүүдые бэлэглээ. Улаан-Үдэ хотын бишыхан ажаһуушадта гэхэ гү, али нэгэдэхи класста орохо үхибүүдтэ полициин хүдэлмэрилэгшэд ехэ һайндэр бэлэглэбэ. Августын 31-дэ Улаан-Үдэ хотодо сэсэгүүдэй наймаа эмхидхэхэ яармаг үнгэргэгдэхэ байна. Зорюута эмхидхэгдэһэн яармагаа үхибүүд баглаа сэсэгүүдые худалдажа абаха аргатай. Энээнһээ гадна яармагай үедэ элдэб янзын зугаа нааданууд эмхидхэгдэжэ үхибүүдые һонирхуулха байна.

**Сэрэгма ДОНДОКОВА.
Эльвира ДАМБАЕВА оршуулба.**

Помогите Насте ДОРЖИЕВОЙ!

25 августа девочке исполнилось три годика. С мая прошлого года Настя находится в состоянии комы и нуждается в дорогостоящем лечении.

Настя росла подвижным ребенком. В доме было много игрушек, но они почему-то не интересовали ее. Настя очень любила флисовое покрывало красного цвета, и когда ей давали в руки покрывало и пустышку, успокаивалась и засыпала.

- Малышка получила ожог третьей степени, случайно опрокинув кастрюлю с кипящим супом. Вместо вызванной реанимационной скорой помощи приехала обычная машина без необходимого оборудования, где не было даже кислородной подушки. После неправильного оказания медицинской помощи Насте стало только хуже. Девочке сделали операцию по пересадке кожи, донором выступила ее мать. Однако малышка до сих пор находится в коме – у нее отсутствует сознание, она парализована. Диагноз – атрофия головного мозга. Помочь вернуться к нормальной жизни могут стволовые клетки, - рассказывает волонтер Мария Алажинова, которая случайно узнала об этом горьком происшествии случайно и обращается ко всем неравнодушным людям помочь девочке.

Министерство здравоохранения Республики Бурятии оплатило месячное стационарное лечение в институте имени профессора А.Л.

Поленова, где Насте Доржиевой назначили срочное лечение инъекцией стволовыми клетками. Эту процедуру будет проводить Банк стволовых клеток. Забор стволовых клеток будут производить из костного мозга и в течение 3-4 недель будут их выращивать. Этих клеток хватит только на 2 введения, а стоимость одной инъекции - 350 000 рублей.

- Министерство здравоохранения не может оплачивать услуги не государственных организаций, к которым относится Банк стволовых клеток. В настоящее время собрано только 137 331,15 рублей. Осталось собрать 212 668,85 рублей. Для оплаты лечения в Банк стволовых клеток остались считанные дни, - рассказывает тетя девочки Арюна Дымрынова. Она от имени родных благодарит всех, кто помогает спасти Настю.

Связаться с родителями Насти Доржиевой можете по телефону **8 (911) 024-02-46.**

Желающие могут перечислить деньги:

в Сбербанке на № счёта социальной карты Доржиевой Ирины Валерьевны - мамы Насти: 639002099001899132 с паспортом.

Также можно перевести со своей карты на карту через банкомат.

БИЛАЙН 960 262 6867 с Билайна на Билайн через мобильный перевод, набрав команду: *145* 960 262 6867* сумма перевода # вызов

Дождитесь SMS-сообщения с трехзначным кодом подтверждения.

Подтвердите перевод суммы, набрав команду: *145* код подтверждения # вызов

Яндекс деньги: ЯК 410011517132245

Qiwi кошелек: 9110240246
Яндекс деньги
ЯК 410011517132245

Сэрэгма ДОНДОКОВА.

Дарба на дөрөвү
Оформление домов и фасадов
Детские площадки
Столярные изделия

ЖАН

88148472496
И.П. Лудундоржиев Э.П. 60 00 72